

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÖNETİŞİM VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI BİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ DÜZENLEME HAKKI
VE BU HAKKIN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI AÇISINDAN ÖNEMİ**

Yüksek Lisans Tezi

MUHAMMED BİLAL ARI

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÖNETİŞİM VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI BİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ DÜZENLEME HAKKI
VE BU HAKKIN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI AÇISINDAN ÖNEMİ**

Yüksek Lisans Tezi

MUHAMMED BİLAL ARI

Danışman: DOÇ. DR. MUSTAFA TAYYAR KARAYİĞİT

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ Anabilim Dalı YÖNETİŞİM VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi MUHAMMED BİLAL ARI'nın TÜRKİYE'DE TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ DÜZENLEME HAKKI VE BU HAKKIN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI AÇISINDAN ÖNEMİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 14.03.2019 tarih ve 2019-7/18 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 22.05.2019

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Doç. Dr. MUSTAFA TAYYAR KARAYİĞİT	
2.	Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi TOLGA CANDAN	
3.	Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi BERKE ÖZENÇ	

ÖNSÖZ

Haklar ve özgürlükler, bireylerin insanlığın varoluş tarihi boyunca mücadeleleri sonucunda kazanmış oldukları birer hazinelerdir. Birey bu hazineyi kazandıktan sonra da korumak için gerek pasif olarak gerekse de aktif olarak bir arayışa girmiştir. Bu mücadele sonucu edinilen haklardan biri de şüphesiz ki toplanma hakkıdır. Bireyler örgütlenerek ve bu hakkı kullanarak demokrasinin ve hukuk devletinin olmazsa olmazı sivil toplumun özünü oluşturmaktadırlar. Bu çalışmada da sivil toplumun kurumsallaşması ekseninde toplanma ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanımı irdelenmiş ve demokrasiye olan katkıları değerlendirilmiştir.

Sadece eğitim hayatım boyunca değil, iyi bir birey ve iyi bir vatandaş olma yolumdaki mücadelenin başrolü ve yönlendiricisi olan sevgili Anneme ve pek değerli Babama bu çalışmanın çekirdek halinden tamamlanmasına kadar olan süreçte hiçbir zaman desteklerini esirgemedikleri için bir teşekkürü borç bilirim. Hem yüksek lisans ders döneminde olan katkılarını hem de Tez Danışmanım olarak tez yazım sürecinde yol göstericiliği ile benden inancını, güvenini ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen sayın Doç. Dr. Mustafa Tayyar KARAYİĞİT hocama büyük bir teşekkürü borç bilirim. Aynı şekilde tezin yazımının başlangıcından bitişine kadar olan süreçte her türlü yardımda bulunan sevgili arkadaşlarıma ve diğer hocalarıma teşekkürlerimi sunmak isterim.

Muhammed Bilal ARI

İstanbul, 2019

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı : Muhammed Bilal Arı

Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Bilim Dalı : Yönetişim ve Sivil Toplum Kuruluşları

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Mustafa Tayyar Karayığit

Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans – 2019

Anahtar Kelimeler : Toplantı, gösteri yürüyüşü, sivil toplum kuruluşları, 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, İHAS, anayasal haklar.

ÖZET

TÜRKİYE'DE TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ DÜZENLEME HAKKI VE BU HAKKIN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI AÇISINDAN ÖNEMİ

Anayasal bir hak olan toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının içeriğini ve sınırlarını ortaya koyan yasal hükümler mevcuttur. Ancak bu hakkın kullanılması bağlamında hem bireyler hem de sivil toplum kuruluşları (STK) bakımından yasal hükümlerin ne kadar işlevsel olduğu veya uygulamada çelişkili noktalar oluşturup oluşturmadığına dair sorular karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına; T.C. Anayasası, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi (İHAS) ve 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu hükümleri ile İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi (İHAM), Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Danıştay içtihatları perspektifinden bakılmaya çalışılmıştır. Buna ilaveten Fransa, İngiltere (Birleşik Krallık), Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerdeki uygulamalar ve yaklaşımlar incelenmiştir. Toplantı ve gösteri yürüyüşleri hakkının daha çok örgütlü olarak kullanılmaya müsait bir hak olması sebebiyle bu hakkın Türkiye'deki STK'lar tarafından nasıl algılandığı ve kullanıldığı analizlerle ortaya konmuştur.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Muhammed Bilal Arı
Field : Political Science and Public Administration
Department : Governance and Civil Society Organizations
Supervisor : Associate Professor Mustafa Tayyar Karayığit
Degree Awarded and Date : Master – 2019

Keywords : Assembly, demonstration, civil society organizations, 2911 Law on Assemblies and Demonstrations ECHR, constitutional rights.

ABSTRACT

THE RIGHT TO ASSEMBLY AND DEMONSTRATION IN TURKEY AND ITS IMPORTANCE FOR THE CIVIL SOCIETY ORGANISATIONS

There are legal provisions that set out the content and limits of, the right of assembly and demonstration which a constitutional right. However, in the context of the exercise of this right, there are questions about whether the legal provisions are functional or contradictory in practice in terms of both individuals and civil society organisations (CSOs).

In this study, the right of meeting and demonstration; provisions of The Constitution of the Republic of Turkey, the European Convention on Human Rights (ECHR) and the Law on Meetings and Demonstrations No. 2911 and jurisprudence of the European Court of Human Rights (ECtHR), the Constitutional Court, the Court of Cassation and the Council of State are examined from the perspective. In addition, practices and approaches in countries such as France, United Kingdom, Germany and the United States have been examined. Because of the right of assembly and demonstration are eligible to be more suitable for use as an organized, It has been presented which how this right is perceived and used by CSOs in Turkey.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ HAKKI KAVRAMI VE BU HAKKIN TARİHSEL GELİŞİMİ

1. Toplantı Kavramı	4
2. Gösteri Yürüyüşü Kavramı	7
3. Farklı Ülkelerde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkının Gelişimi ...	8
3.1. İngiltere (Birleşik Krallık)	9
3.2. Fransa	10
3.3. Almanya.....	11
3.4. Amerika Birleşik Devletleri	13
3.5. Ülkelere İlişkin Genel Değerlendirme	14
4. İHAS'ın 11. Maddesi ve İHAM Uygulamalarında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı	15
4.1. İHAS'ta ve İHAM İçtihatlarında “Bildirim” ve “Barışçılık”	17
4.2. İHAS'ta Toplantı ve Gösteri Yürüyüşünün Sınırlandırılması....	22
5. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkının Türkiye’de Gelişimi.....	23
5.1. 1982 Anayasası Döneminde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri	27
5.2. 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu.....	29

İKİNCİ BÖLÜM
SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ GELİŞİMİ VE
TÜRKİYE’DE TOPLANTI VE GÖSTERİ
YÜRÜYÜŞLERİNİN DÜZENLENİŞİ

1. Sivil Toplum Kuruluşları	39
1.1. Avrupa’da Katılım, Yönetişim ve Sivil Toplum Kuruluşları.....	42
1.2. Türkiye’de Katılım ve Sivil Toplum Kuruluşları.....	44
1.2.1. Dernekler	49
1.2.2. Vakıflar	51
1.2.3. Sendikalar.....	53
2. Türkiye’de Hak Öznelerince Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenlenmesinin Koşulları.....	55
2.1. Silahsız, Saldırısız ve “Barışçıl” Toplanma Koşulu	55
2.2. Önceden Bildirimde Bulunma Koşulu.....	63
3. Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerinin Sınırlandırılması....	70
3.1. Kişi Bakımından Getirilen Sınırlamalar	75
3.2. Mekân Bakımından Sınırlamalar	79
3.3. Zaman Bakımından Sınırlamalar	89
4. Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı Kullanımına Dair Genel Değerlendirme.....	91

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ DÜZENLEME HAKKININ STK’LAR AÇISINDAN ÖNEMİ

1. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerinde Sivil Toplum Kuruluşları	95
1.1. Avrupa’da Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerinde STK’lar	102
1.2. Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerinde STK’lar	105
2. OHAL’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Sınırlamaları ve Sivil Toplum Öznelerine Etkisi	109
2.1. 21 Temmuz 2016 – Aralık 2016 Dönemi.....	113
2.2. Ocak 2017 – Aralık 2017 Dönemi.....	114
2.3. Ocak 2018 – 19 Temmuz 2018 Dönemi.....	115
2.4. OHAL Dönemine İlişkin Değerlendirme.....	116
3. Türkiye’de STK’ların Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerinde Karşılaştıkları Sorunlar	118
SONUÇ	125
KAYNAKÇA.....	132

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AFCTK: Almanya Federal Cumhuriyeti Temel Kanunu

AYM: Anayasa Mahkemesi

BM: Birleşmiş Milletler

ÇHS: Çocuk Hakları Sözleşmesi

DİSK: Devrimci İş Sendikaları Konfederasyonu

İHAM: İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi

İHAS: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi

İHEB: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

İHYB: İnsan Hakları ve Yurttaşlar Bildirgesi

KESK: Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu

KGOK: Kamu Güvenliği Organik Kanunu (İspanya)

KSHUS: Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi

md: Madde

No.: Kaynakça Kısmında: Sayı, Tezin İçinde: Numara

OHAL: Olağanüstü Hal

OHK: Olağanüstü Hal Kanunu

p. : Sayfa (Page)

PÇKY: Polis Çevik Kuvvet Yönetmeliği

PVSK: Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu

s. : Sayfa

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

TBB: Türkiye Barolar Birliği

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TDP: Toplum Destekli Polislik

TGYK: Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanunu

TGYKUDY: Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun Uygulanmasına Dair Yönetmelik

TMK: Türk Medeni Kanunu

TOMA: Toplumsal Olaylara Müdahale Aracı

Vol.: Volume (Cilt)

yy.: Yüzyıl

GİRİŞ

Anayasal demokrasilerin yapı taşlarından biri ifade özgürlüğüdür. En geniş anlamda ifade özgürlüğü; bir düşünce, inanç veya duygunun barışçıl bir şekilde ifade edilebilme serbestliği anlamını taşımaktadır. Bu açıdan bakıldığında ifade özgürlüğü sözlü ve yazılı anlatımı içerdiği gibi sanatsal gösterim, kişisel görünüm vb. özgürlükleri de kapsar. Yalnızca kitap, makale, deneme yazmak değil, resim veya heykel yapmak, oyun sahnelemek, belli bir kıyafeti giymek, bir gösteri yürüyüşüne veya toplantıya katılmak, bir dernek veya topluluk kurmak da kişisel veya toplu olarak gerçekleştirilen ifade türlerini oluşturmaktadır. (Erdoğan, 2001:8)

Toplantı ve gösteri yürüyüşü bir özgürlük çeşidi olarak ifade özgürlüğü bağlamında karşımıza çıkmaktadır. Özgürlükten de öte bir hak kategorisinde değerlendirilen toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı birçok demokratik devletin hukuk sisteminde hak olarak kabul edilmiş ve birçok uluslararası sözleşmede korunan haklar arasında sayılmıştır.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı her ne kadar kişinin temel ve anayasal bir hakkı olsa da çoğunlukla bu hakkın kullanımı örgütlü bir biçimde karşımıza çıkmaktadır. “Örgütlü olma” ibaresi somut olarak bizi sivil toplum kuruluşu (STK) kavramına götürmektedir. STK’ların düzenlemiş olduğu toplantı ve gösteri yürüyüşleri hem barışçıl hem de amacından sapmaksızın gerçekleştirilebilmektedir.

1982 Anayasası’nda “Kişi Hak ve Ödevleri” başlığı altında düzenlenen hükümlerin, ancak insanın onuru ile yaşamasına vesile olacak olan diğer hükümlerle birlikte hukukun genel ilkelerinin korunması ve uygulanması yoluyla kişilerin ya da toplumun huzurunun sağlanabilmesi söz konusu olabilecektir. Huzurlu bir ortama talep hakkı bulunan her vatandaşın, 1982 Anayasası’nın 34. maddesinde düzenlenmiş olan toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına dair hüküm doğrultusunda bu hakkını kullanması anayasal bir haktır.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanımı noktasında 1982 Anayasası (md 34) ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nin (İHAS) (md 11) ilgili hükümleri ile 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu (TGYK) hükümleri tek başlarına

yeterli midir ve idarenin kanun hükümlerinden yola çıkarak inisiyatif kullanması sonucunda kolluk kuvvetleriyle müdahale etmesi barışçıl ortamı ve bu hakkın kullanımını nasıl etkiler?

Kanunda yer alan bazı maddelerin mülki idari amirlerini yetkilerle donatarak bu Anayasal hakkın kullanımını sınırlandırması dikkat çeken bir konudur. Hâlbuki hukuk devleti olarak tanımlanan Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşları adına egemenlik yetkisini kullanan kanun koyucunun, Anayasa ile koruma altına alınmış ve insan haklarının bir parçası olarak görülen bu hakkın kullanılmasını mülki amirlerin keyfi engellemelerine müsaade edecek şekilde düzenleme yapması kabul edilemez bir durumdur.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü konusunda Anayasa'daki yasal düzenlemeler genel olarak İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin (İHAM) belirlemiş olduğu kaidelere uygun bir görüntü çizmiş olsa da, asıl sorunun 2911 sayılı TGYK ve onun uygulanmasında yaşandığı söylenebilir. Kolluk tarafından kullanılan kuvvetin orantısız oluşu da, İHAM'a yansıyan Türkiye davalarında çıkan ihlal kararlarının başlıca sebeplerinden birini oluşturmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'nin İHAS'ın 1. ve 46. maddelerinden doğan yükümlülüklerini yerine getirme sorunu da karşımıza çıkmaktadır.

Bu genel çerçevede, çalışmanın ilk bölümünde toplantı ve gösteri yürüyüşü kavramlarına değinilerek toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının İngiltere, Fransa, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri gibi farklı ülkelerdeki gelişimine yer verilecektir. Akabinde Türkiye'nin de taraf olduğu İHAS'ta ve İHAM içtihatlarında toplantı ve gösteri yürüyüşü konusuna değinilecektir. Bu bölümün devamında Türkiye'de toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının anayasal gelişimine yer verilerek 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanunu (TGYK) hükümleri İHAM içtihadı ekseninde Anayasa Mahkemesi (AYM), Yargıtay ve Danıştay gibi yüksek mahkemelerin yargısal kararlarıyla desteklenerek derinlemesine incelenecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Sivil Toplum Kuruluşları (STK) kavramının irdelenmesinden sonra bu kuruluşların Avrupa'da ve Türkiye'de gelişimine yer verilerek STK'lar hakkındaki İHAM ve AYM'de verilen bazı kararlar incelenecektir.

Bunun akabinde sivil toplum özneleri ve bireyler bakımından Türkiye’de toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemenin koşullarına ve bu hakkın sınırlandırılması uygulamaları yine İHAM ve AYM’nin yargısal içtihatları bağlamında incelenecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde STK’ların önemi ve rolü İHAM ve AYM’nin yargısal içtihatları bağlamında ortaya konmaya çalışılacaktır. Akabinde Türkiye’de toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde STK’ların rolüne yer verilecektir. Bu bölümün devamında önemli bir sivil toplum öznesi olan Taksim Dayanışma Platformu’nun Gezi Parkı Eylemleri’ndeki rolüne değinilecektir. Akabinde Türkiye’de sivil toplum öznelerinin 21 Temmuz 2016 ile ilan edilen OHAL sürecinde toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde yaşadıkları durumlar ele alınacaktır. Son olarak da Türkiye’de toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde STK’ların karşılaştığı sorunlara yer verilecektir.

Bu çalışmada toplantı ve gösteri yürüyüşleri kavramının Türkiye’de hak olarak nasıl algılandığı, bu hakkın kullanımında STK’ların etkisi ve sivil toplumun gelişiminde bu hakkın rolü ortaya konulacaktır. Ayrıca Türkiye’de bu hakkın İHAM içtihatları ışığında uygulanmasının gerekliliğine özel vurgu yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ HAKKI KAVRAMI VE BU HAKKIN TARİHSEL GELİŞİMİ

1. Toplantı Kavramı

Toplantı, halka açık bir yerde, kamu yararına yönelik veya bireysel talebe yönelik bir amacı ifade etmek için örgütlü veya örgütsel yapı teşkil etmeksizin çok sayıda kişinin bilinçli ve geçici süreyle bir araya gelmesi olarak tanımlanabilir. Ortak çıkarları toplu olarak ifade etme, destekleme ve savunma hakkı bireyin doğal bir hakkı olarak kabul edilir. (Tuli, 2013:1) İnsan Hakları Avrupa Komisyonu ise toplantı kavramını kişilerin herhangi bir düşünceyi veya amacı açıklamak yahut sunmak gayesiyle halka açık veya kapalı yerlerde bir araya gelmeleri olarak tanımlamıştır. (Taşkaya, 2010:26) 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na göre toplantı, belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu oluşturmak suretiyle o konuyu benimsetmek için gerçek ve tüzel kişiler tarafından ve 2911 Sayılı Kanun dâhilinde gerçekleştirilen faaliyetlerdir. (TGYK, md 2)

Toplantı kavramının sınırlarının ortaya konması, hukuksal çerçevesinin çizilmesi bir gerekliliktir. Bu sebeple hukuki anlamda toplanmayı diğer toplanmalardan ayırmak yerinde olacaktır. Misal olarak bir kaza sonucu o anda bir araya gelen topluluğu toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanılması bağlamında bir toplantı olarak görmek yerinde olmayacaktır. (İşgören, 2011:58)

Anayasalarda bulunan toplantı hakkı ile ilgili metinlerin en önemli yönünün, kamu yararı olduğu söylenebilir. Kamu yararı bağlamında değerlendirdiğimizde toplantı hakkının, yirminci yüzyılın çoğulculuğunun ortaya çıkardığı uzlaşılı kültürünü desteklediği söylenebilir. (Inazu, 2010:571)

Toplantı sözcüğü birden çok kimsenin çeşitli amaçlarla bir araya gelmesi anlamını barındırmaktadır. Fakat bu bir araya gelmenin hukuki bağlamda bir toplantı olarak adlandırılabilmesi için kişi, amaç, yer ve zaman gibi bir kısım unsurların var

olması gerekmektedir. (Ülgen, 2004:4) Toplantının oluşabilmesi için kişilerin bir araya gelmesi gerekmektedir. 1982 Anayasası'na göre de asgari birkaç kişinin bir araya gelmesiyle toplantı yapılabileceği yolu açılmıştır. Burada toplantının *kişi unsuru* karşımıza çıkmaktadır. Toplantı için en az kaç kişinin olması gerektiği tartışmalı bir konudur. İHAM içtihatları toplantının tek kişi tarafından icra edilebileceğini ima etse de genel olarak kabul edilen görüşe göre bir toplantı en az iki kişinin varlığını gerektirir. (Şirin, 2013a:18) Birden fazla kişinin bir araya gelerek kullanabileceği özgürlükler doktrinde genel olarak iki grupta incelenir. Birinci grupta dernek, sendika veya siyasi parti gibi kurumsallaşmış hatta kendini oluşturan kişilerden ayrı bir tüzel kişilik kazanmış örgütlü gruplar söz konusudur. İkinci grubu oluşturan toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin ise bu ilk gruptakilerin örgütlü grup olma özelliği karşısında geçici gruplaşmalar ya da örgütlü olmayan birliktelikler olduğu söylenebilir. (Ülgen, 2004:7) Bir toplantıyı rastgele toplanmalardan ayıran bir özelliği olabilir. Bu da toplantının temel özelliğini ortaya koyar. Yani toplantıyı balo, ziyafet ve şölen gibi aktivitelerden ayıran entelektüel bir amacı olmalıdır. Burada da toplantının *amaç unsuru* karşımıza çıkmaktadır. Zaman bakımından ise belli süreler dâhilinde yapılan ve o sürelerin bitimiyle son bulan toplantılar toplantının *süre unsurunu* ortaya koymaktadır. Aynı şekilde belli yerlerde yapılması gereken toplantılarda da *yer unsuru* karşımıza çıkmaktadır. (İşgören, 2011:60)

Toplantı kavramına geniş bir bakış açısıyla baktığımızda, ortak bir amaç çerçevesinde, geçici bir süre için organize olmuş veya örgütlenmiş, birden fazla kişinin, bir araya geldiği gruplaşma olarak tanımlandığında burada toplantının kişi, yer ve amaç unsurlarının yanı sıra *organizasyon yapısı ve geçicilik* gibi unsurlarının da ortaya çıktığı görülmektedir. (Ülgen, 2004:7)

AYM ise genel toplantılar için üç unsuru dile getirmektedir. Bunlardan ilki basın yoluyla veya herhangi bir propaganda vasıtasıyla yapmaktır. İkincisi kamusal alanda veya kamuya açık bir mekânda birden fazla kişinin karşısında yapmaktır. Üçüncü ve son olarak da toplantının yeri, katılanların sayısı veya toplantının konusu ve amacı yönüyle özel bir amacının olmamasıdır. (AYM, E. 1963/16, K. 1963/83, Karar Tarihi: 08.04.1963; Şirin, 2013a:19)

Toplantı türleri de bir takım ayrıma tabi tutulmuştur. Toplantıya katılan kişiler bakımından ele alınacak olursa *Genel (Kamuya Açık)* ve *Özel (Kamuya Kapalı)* toplantılar olarak ayrıldığı söylenebilir. (Taşkaya, 2010:27) Bir toplantının kamuya açıklığının veya kapalılığının belirlenmesinde hangi ölçütlerin kullanılacağı konusunda mahkeme kararları ile doktrinde zamanla değişime uğrayan ve gelişen değerlendirmeler olduğunu söylemek mümkündür. Genel ve özel toplantıyı ayırıcı belirgin özellik toplantıya katılanların davet edilme biçimidir denebilir. Buna göre, bir toplantının özel toplantı olarak değerlendirilebilmesi için, toplantıya katılanların bizzat davet edilmesi, davet edilmeyenlerin girebilmesinin mümkün olmaması, bu durumun denetlenemeyecek ve toplantının dışardan izlenemeyecek şekilde yapılması gerekmektedir. Bu koşullar haricindeki toplantı ise genel toplantı olarak adlandırılabilir. Yukarıda da belirtildiği gibi Anayasa Mahkemesi 1963 yılında vermiş olduğu *E. 1963/16, K. 1963/83* kararında birçok toplantının özel olarak adlandırılmasında konut, toplantıya katılanların sayısı, toplantının yeri, toplantının konusu, amacı gibi ölçütlere yer vermiş ve bunların tamamına göre yapılacak bir değerlendirmeye göre sonuca varılabileceğine değinmiştir. (Ülgen, 2004:13)

Toplantının yeri bakımından ele alacak olursak *Açık Yer – Kapalı Yer* Toplantıları olarak bir ayrıma tabi tutuldukları söylenebilir. Bu ayrım, toplantıyı kamu düzenini bozma ihtimali çerçevesinde değerlendirmek bu bağlamda kolluğun yetki ve sorumluluklarını düzenlemek maksadıyla yapılmaktadır. 2911 sayılı TGYK iki toplantı türü arasında zaman zaman ayrı düzenlemelere gitmekle beraber, açıkça bir kapalı yer tarifi yapmamaktadır. (Ertürk, 2016:35)

Organizasyon bakımından ele aldığımızda da *Ani – Planlı* toplantılar olarak bir ayrım karşımıza çıkmaktadır. Ani toplantıları, önceden herhangi bir bildirimde bulunmadan, kendiliğinden ve aniden oluşan bir grubun yaptığı toplantı olarak tarif etmek mümkündür. Planlı toplantılar ise tam aksine önceden belli bir plan program çerçevesinde toplantıya katılacakların haberinin olduğu toplantılardır. Son olarak da amaç bakımından toplantıları incelediğimizde, bu tür toplantıların alelade toplanmış yığınlardan farklı bir toplanma biçimi olduğu söylenebilir. Bu konudaki yaygın görüş itibarıyla entelektüel amaç taşımayan toplanmalar toplantı kavramı bağlamında

değerlendirilmemektedir. Bir toplantının akla gelen ilk amaçlarından biri bilgi ve fikir alışverişidir. İkinci olarak ise ortak menfaatin savunulmasıdır. Bazı toplantı türleri ise birden fazla amaç içerebilir. (Ülgen, 2004:16)

2. Gösteri Yürüyüşü Kavramı

Kavramın sözlükteki karşılığına bakıldığında gösteri, herhangi bir isteğin veya muhalif görüşün vatandaşın ilgisini çekecek şekilde toplu ve aleni olarak yapılmasıdır. (www.tdk.gov.tr) Gösteri ve yürüyüşler, siyasal, ekonomik ve toplumsal konularda bir karar ve düzenlemeye yahut uygulamaya dair memnuniyetsizliği dile getirmek amacıyla yapılan toplu açıklamalar olarak karşımıza çıkabilmektedir. (İşgören, 2011:62)

Anayasa'nın 34. maddesi toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına değinmiştir. Ancak burada belirtilen gösteri ve yürüyüş ibarelerinin birbirinden farklı anlamlara geldiği söylenebilir. Bir topluluğun, bir konudaki isteğini veya isteksizliği sesle, mimikle ya da sessizlikle ifade etmesine batılı anlamda “gösteri” denebilir. Diğer taraftan baktığımızda da belirli bir rotada yürüme mevzu bahis olduğunda da gösteri yürüyüşünden söz edilebilecektir. (Şirin, 2013a:17) 2911 sayılı TGYK'ya göre gösteri yürüyüşünün belli konularda halkı aydınlatmak, bir hususa dikkat çekmek, gövde gösterisinde bulunmak ve kamuoyu oluşturmak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından düzenlenen toplu yürüyüşler olduğu söylenebilir. (TGYK, md 2) Gösteri yürüyüşleri, kamuya açık cadde ve meydanlarda, görüşlerin, düşüncelerin, isteklerin veya tepkilerin topluca ve belli bir düzen dâhilinde slogan, şarkı, yazı, işaret ve pankart gibi araçlarla sunulması olarak da tarif edilebilir. (Ertürk, 2016:34) 1982 Anayasası ve 2911 sayılı TGYK gösteri kavramını yürüyüş kavramı ile birlikte ele almıştır. İHAS'ta ise hem toplantıyı hem de gösteri yürüyüşünü bir araya alan “toplanma” (assembly) kavramı kullanılmıştır. Buna karşın İHAM herhangi bir içtihadında toplanmaya ilişkin bir tanımda bulunmayıp düşünce ve istekler için gerçekleştirilen toplantı ve gösteri yürüyüşlerini bu hakkın içine dâhil etmiştir. (Şirin, 2013a:17) Gösteri yürüyüşüne genel yollar üzerinde toplu haldeki insanların gerek bağırarak gerekse de eylemleri ile düşüncelerini açığa vurmaları da denebilir. (Yarsuvat, 1968:41; Ertürk, 2016:34) Bu

bağlamda gösteri yürüyüşünün bir durumu, olguyu, olayı eleştirmek ve protesto etmek, bir hususa dikkat çekmek gayesiyle yapılan toplu olaylar olduğu görülmektedir.

Toplantılardan ayrılan bir özellik olarak gösteri yürüyüşleri genel yollarda, kamuya açık sokak, cadde ve meydanlarda yapılır. Bu yüzden hayatın işleyişini bozar ve trafiği aksatır. Gösteri yürüyüşleri kamuya açıktır fakat bu bir derneğin ya da belirli bir grubun üyelerine mahsus olamayacağı anlamına da gelmez. (Ülgen, 2004:21) Örneğin Marmara Üniversitesi öğrencileri Marmara Üniversitesi Rektörlüğü'nün almış olduğu kararla bütünleme sınavlarının kaldırılmasını protesto etmek amacıyla yürüyüş düzenlediğinde, asıl olarak bu yürüyüş Marmara Üniversitesi'nin öğrencilerinin katılımı ile kamuoyunu ve Rektörlüğü etkilemek amacıyla yapılan bir gösteridir. Ancak, yürüyüşler kamuya açık olduğundan yürüyüş esnasında öğrenci olmayanların veya Marmara Üniversitesi öğrencisi olmayan başka öğrencilerin de yürüyüşe katılmaları mümkündür.

3. Farklı Ülkelerde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkının Gelişimi

Bireylerin hak edinme ve katılma hakkını kazanma mücadelesinin tarihi geçmişi 1215'teki *Magna Carta*'dan Amerikan Devrimci Savaşı'na kadar uzanabilmektedir. Bunun yanı sıra kötüye giden hayat şartları, kadın hakları, medeni haklar ve savaş karşıtı hareketler ile günümüze internetin ortaya çıkışına kadar katılma ve hak kazanma mücadelesinin 800 yıldan daha fazla bir tarihe sahip olduğu söylenebilir. (Rohde, 2005:viii)

Akın (1964:548), İngilizlerin ülkelerinde toplanma özgürlüğünün başlangıç tarihi olarak 1769 yılını olarak belirttiklerini işaret ederken, Inazu'nun (2010:577) ifadesiyle de ilk toplantı 1793 Mart'ında Philadelphia'da düzenlenmiştir.

Bu bölümde İngiltere (Birleşik Krallık), Fransa, Almanya ve ABD'deki toplantı ve gösteri yürüyüşünün gelişimi, mevzuat ve günümüz uygulamaları incelenecektir. İngiltere, Fransa ve Almanya Türkiye gibi İHAS'a üye olan devletler olması ve İHAS 11. madde kapsamında aleyhlerinde ihlal kararlarının Türkiye'ye nazaran oldukça az bulunması sebebiyle incelemeye değer görülmüştür. Bu inceleme esnasında da mevzuat ve uygulama arasındaki ilişki görülmeye çalışılacaktır. ABD'nin

de genel olarak “Özgürlükler Ülkesi” sıfatına binaen toplanma özgürlüğü konusundaki uygulamasına kısaca değinilecektir.

3.1. İngiltere (Birleşik Krallık)

Özgürlük anlayışının somut olarak belirlenmediği, yasaklanmayan her şeyi yapabilme özgürlüğünün olması yönüyle İngiltere toplanma özgürlüğünün gün yüzüne çıktığı yer olarak gösterilmektedir. (Akar, 2016:31)

Akın (1964:548), İngilizlerin ülkelerinde toplanma özgürlüğünün başlangıç tarihi olarak 1769 yılını işaret ettiklerini ve bu yılda haklarını aramak isteyen bir takım kişilerin kendi aralarında toplanmaya başladıklarını ifade etmektedir.

Riot Act yasasında elli kişiyi aşan toplantıların mahkemece yasaklanabileceği hükme bağlanmıştır. 1817 tarihli *Seditious Meeting Act* yasasında parlamentonun bir mil yakınında elliden fazla kişi ile toplanmanın yasak olduğu, toplantının yapılabilmesi için izin alınması gerektiği belirlenmiştir. (Akın, 1964:548) 1936 tarihli *Public Order Act*'a göre gösteri yürüyüşlerinin caddelerde yapılması trafiği çok fazla aksatmadığı sürece yasak değildir. (Akar, 2016:32)

İngiltere'nin yazılı bir anayasası yoktur ancak 1998 İnsan Hakları Kanunu, İngiltere'deki her bireyin temel hak ve özgürlüğünü sağlar. Bunlar arasında ifade özgürlüğü hakkı, toplantı ve sendika hakkı bulunmaktadır. (Feikert-Ahalt, 2014:16) Ancak yasa ile öngörülmüş ve demokratik bir toplumda gerekli ise bu haklarda elbette kısıtlamalar olabilmektedir. Kanun polisin, silahlı kuvvetlerin veya devlet yöneticilerinin toplanma ve örgütlenme özgürlüğünü kısıtlamasını engellemez. (İnsan Hakları Kanunu, md 10-11)

1986 tarihli Kamu Düzeni Kanunu'nun 11. ve 16. maddeler arasında da Birleşik Krallık'taki toplantı ve gösteri yürüyüşlülere ile ilgili hükümler düzenlenmiştir. Bu kanun gösteri ile ilgili polise en az altı gün önceden yazılı olarak bildirim yapılmasını öngörür. Bu bildirim şartlarının istisnaları vardır. Bu istisnalar alışılmış şekilde düzenlenen toplantı ve gösteriler ile cenaze merasimi için cenaze müdürü

tarafından düzenlenen gösterilerdir. (Kamu Düzeni Kanunu, md 11-14) Ayrıca Kamu Düzeni Kanunu polise, kamu düzenine aykırılık ve mal hasarı meydana geleceğine düşünüyorsa veya gösterinin amacı diğer insanların gözünü korkutmaksa bu gösteriyi yapanlara ya da toplantı düzenleyenlere şartlar koyma hakkını vermiştir. Bu şartlar muhtemel tehlikeleri önlemek için gerekli olmalı ve gösterilerin güzergâhı veya halka açık yerlerde yapılan toplantılara girişlere ilişkin yasaklar olmalıdır. Ancak bu şartlar yer ve zaman kısıtlamaları ile devam etmesine izin verilen kişi sayısı gibi kısıtlamaları da içerebilir. (Feikert-Ahalt, 2014:16-17) Yer kısıtlaması ile ilgili olarak Birleşik Krallık Yüksek Mahkemesi'nin (EWHC) "*Jukes ve diğerleri v. Director of Public Prosecutions*" Kararı'nda, Mahkeme yetkililerin izin verdiği güzergâhtan bir başka gösteriye katılmak için ayrılan göstericileri, ayrılma anında hala izin verilen güzergâhın uygulandığı ilk gösterinin katılımcıları oldukları gerekçesiyle suçlu bulmuştur. (Feikert-Ahalt, 2014:17)

Görüldüğü gibi İngiltere'nin toplantı ve gösteri yürüyüşü mevzuatı hakkın kullanılmasını belli şartlarla kısıtlayabilmekte ve yasaklayabilmektedir. Ancak burada önemli olan kısıtlamanın demokratik bir toplumda gereklilik arz edip etmeyeceği ölçütünün iyi belirlenebilmesi ve hakkın özüne dokunulmamasıdır.

3.2. Fransa

Fransız İhtilali'ne kadar Fransa'da gerçek manada toplanma özgürlüğünden bahsetmek güçtür. 14 Aralık 1789 tarihli yasanın 62. maddesi aktif yurttaşlara "kargaşaya yol açmadan ve silahsız olarak toplanıp bildiri ve dilekçe yazma" hakkını tanıır. Bunun devamında Fransa'da toplanma özgürlüğünü kesin olarak benimseyen ilk yasa, 30 Haziran 1881 yılında yapılmıştır. Bu yasanın birinci maddesinde "genel toplantıların serbest" olduğu ifade edilmiştir. (Akın, 1964:552)

İki dünya savaşı arasında ise 1881 tarihli yasa pek de kolay uygulama alanı bulamamıştır. 23 Ekim 1935 tarihinde çıkarılan kararname ile de aslında ulaştırma yollarında toplantı yapılmasını önleme amaçlanmıştır ancak, bu kararname ile her türlü toplantı da izne bağlanmıştır. 19 Nisan 1946 Haklar Bildirisi tasarısına 16. madde ile toplanma özgürlüğü dâhil edilmiştir. (Akın, 1964:553) Mevcut Fransa Anayasası'nda

grev yapma hakkı korunurken toplantı özgürlüğü hakkında açık bir hüküm yer almamaktadır. Bununla birlikte toplantı hakkı Fransa'nın da taraf olduğu İHAS tarafından garanti altına alınmıştır. (Boring, 2014:5) Ancak kamusal alanda toplanma hakkı İç Güvenlik Kanunu ile önceden bildirimde bulunulmasına bağlıdır. Bildirim, toplantının gerçekleşeceği yerdeki yerel idareye ya da belediyeye en az 3 en fazla 15 gün önceden yapılmalıdır. (Fransa İç Güvenlik Kanunu, md L212-2)

Yetkililer (vali veya belediye başkanı) kamu düzenini bozacağını düşünürlerse toplantının yapılmasını yasaklamakta, ancak barışçıl gösterilere kolluk kuvveti eliyle müdahale edilmemektedir. Eğer bir gösteri yasaklanmışsa, organizatörler, böyle bir yasağın kamu düzenini korumak ve güvenlik için gerekli olup olmadığının yargısal denetimini sağlayacak bir idari yargıç önünde karara itiraz edebilirler. (Boring, 2014:6) Fransa'nın idari konulardaki en yüksek mahkemesi olan Conseil d'Etat (Danıştay), Vali'nin Paris'te bir Filistin yanlısı gösteriyi yasaklama kararını haklı bulmuştur. 26 Temmuz 2014'te yapılması planlanan gösteri, kamu güvenliğini tehlikeye atacağından korkulduğu için Paris Valiliği tarafından yasaklanmıştır. Bu korkulara büyük ölçüde 13 ve 19 Temmuz 2014 tarihlerinde gerçekleşen aynı konuyla ilgili gösterilerde polis kuvvetine rağmen meydana gelen şiddetli çatışmalar ve çok sayıda binanın kayda değer şekilde zarar görmesinin yol açtığı söylenebilir. (www.legifrance.gouv.fr)

3.3. Almanya

Alman hukukunda 1832 tarihine kadar toplantı hakkının kullanımının sınırlarını ayrıntılı şekilde belirten bir yasaya rastlanmamaktadır. 1832 tarihli Kamu Düzeni ve Huzurun Korunmasına İlişkin Tedbirler Hakkındaki İkinci Federal Kararname ile düzenli olarak yapılan halk toplantıları ve şenlikler dışındaki toplantılar idarenin iznine bağlanmıştır. İzin alınarak yapılan toplantılarda ise siyasi içerikli konuşmalar yapmanın da yasaklandığı görülmektedir. (Akar, 2016:33)

Mevcut Alman Anayasası'nda (Federal Almanya Cumhuriyeti Temel Kanunu) bu hak "Toplanma Özgürlüğü" başlığı ile düzenlenmiştir. Alman Anayasası'nın 8. maddesine göre "Tüm Almanlar, önceden bildirimde bulunmaksızın ve izin almaksızın,

barışçıl ve silahsız olarak toplanma hakkına sahiptirler. Dış mekân toplantıları durumunda, bu hak bir yasa ile veya bir kanuna göre sınırlandırılabilir.” (AFCTK, md 8) denmiştir. (www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf) Bununla birlikte Alman Toplanma Kanunu’nun 14. maddesine göre ise açık havada düzenlenecek toplantılar için 48 saat önce yetkili makamlara bildirimde bulunmak gereklidir. (*Gesetz über Versammlungen und Aufzüge -Versammlungsgesetz-*, Toplanma Kanunu md 14/1, için bkz. www.legislationline.org/documents/id/16263)

Alman Federal Anayasa Mahkemesi 22 Şubat 2011 tarihinde toplanma özgürlüğüne dair ihlal kararı, Frankfurt Havalimanı idaresinin, kamu ile ilgili görüşlerini belirtmek ve gösteri yapmak isteyen başvurana izin vermemesine ve göstericinin havalimanının binalarını kullanmasını kalıcı olarak yasaklamasına ilişkindir. Olayda, beş protestocu ve başvuran başka bir kişinin Almanya'dan zorla sınır dışı edilmesine karşı gösteri yapmak için el ilanları dağıtmıştır. Bu eylem, havalimanı personeli ve Alman sınır polisi tarafından durdurulmuştur. Bir gün sonra, havalimanı idaresi, başvuranın havalimanına tekrar giriş yapması ve bu yasağa uymaması durumunda yasadışı giriş için cezai işlem yapılması yönünde girişini yasaklayan bir yazı yayınladı. Daha sonraki bir tarihte de, havalimanı idaresi, üst düzey havalimanı personelinin izni olmadan havalimanının tesislerinde yapılan gösterilere izin verilmeyeceğini açıklamıştır. Alman Federal Anayasa Mahkemesi, bu yasağın, şikâyetçinin Temel Yasa (AFCTK) ile korunan toplanma ve ifade özgürlüğüne aykırı olduğunu tespit etmiştir. Toplanma ve gösterinin, caddeler ve alışveriş merkezleri de dâhil olmak üzere diğer tüm kamuya açık alanlarda veya bu durumda olduğu gibi havalimanlarında da (en azından halka açık havalimanlarının) yapılabileceğini belirtmiştir. Mevcut davada, başvurana, havalimanında önceden izin alınmadığı gerekçesiyle gösteriyi yasaklayan söz konusu genel yasağı bir kamu malına veya başkalarının haklarına yönelik somut bir tehlikenin ortadan kaldırılmasını amaçlamadığı için

orantısız

bulunmuştur.

(<https://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/16316>)

Görüldüğü gibi mevcut Alman Anayasası bildirimsiz ve izinsiz toplanmaları koruması altına alırken bir diğer hükmüyle açık mekân toplanmaların kanun ile

düzenlenebileceğini belirtmiştir. Buna ilişkin sınırları da Alman Toplanma Kanunu koymuştur. Ancak Alman Federal Anayasa Mahkemesi kararından da görülebileceği gibi kamuya açık mekânlarda toplanma özgürlüğünün kısıtlanmasına Federal Mahkeme karşı çıkmıştır. Bu da hakkın özü açısından son derece önemlidir.

3.4. Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri'nde sosyal hareketler, kuruluş yılları da dâhil olmak üzere geniş bir tarihe sahiptir. Sosyal hareketlerin ABD kuruluş tarihinde yatan önemine rağmen bu hareketlerin aşırılık ve şiddet potansiyeli her zaman endişe verici olmuştur. Barışçıl toplanma hakkı, Anayasa'nın İlk Değişikliği (First Amendment) ile garanti altına alınırken, kamu güvenliği ve toplum yararı lehine yorumlarla daraltılmıştır. (Lind ve Rankin, 2013:237) Bugün ABD'de halka açık bir şekilde gösteri, tören veya konuşma yapmak için, bir kişi veya kuruluş genellikle önceden yerel polis birimlerine veya başka bir belediye birimine gidip gerekli evrakları doldurmalı ve hükümet yetkililerinden izin almalıdır. Yirmi ABD kentinden yapılan bir anket, kentlerin hepsinin halka açık caddelerdeki toplantılar için kapsamlı şartlar belirlediğini ve bu şartların çoğunun halka açık parklar için olduğunu ortaya koymaktadır. (Abu El-Haj, 2009:548)

Amerikan Yüksek Mahkemesi, modern normlara göre yerel yönetimler ile eyalet valiliği ve federal hükümetin, toplanmanın zaman, yer ve tarzına makul kısıtlamalar getirebileceğini ifade etmektedir. Mahkemeye göre, bu kısıtlamalar idari kurumların kamu güvenliğini korumalarını ve trafik akışını düzenleyerek, kamu çıkarlarını, çevreyi ve adalet yönetimini koruyarak düzeni teşvik etmelerini sağlar. (Lind ve Rankin, 2013:241) Görüldüğü üzere ABD de toplantı ve gösteri yürüyüşü için bir takım düzenlemeler getirmiştir. Amerikan Yüksek Mahkemesi de kararlarında barışçılığa vurgu yapmaktadır. Bununla birlikte toplantı ve örgütlenme özgürlüğünün demokratik bir toplumun temel prensibi olduğunu kabul etmektedir.

3.5. Ülkelere İlişkin Genel Değerlendirme

Yukarıda değinilen ülkelerde genel olarak toplantı ve gösteri yürüyüşü değerlendirildiğinde Fransa, Almanya, Birleşik Krallık ve ABD gibi devletlerin toplantı ve gösteri yürüyüşleri mevzuatları ve uygulamaları incelendiğinde her devletin kendi mevzuatında bu hakka yer verdiği açıkça görülebilir. Bu mevzuatlarda genel olarak ulusal standartlarda görülen sınırlamalara da yer verilmektedir. Ancak genel olarak sorunların uygulamada ortaya çıktığını söylenebilir. Birleşik Krallık’a baktığımızda ise her ne kadar gelişmiş ve demokratik değerleri üstün bir devlet olsa da mevzuatındaki kısıtlamalar göze çarpmaktadır. Bunun yanında toplumsal olaylar bağlamında polis müdahalelerinin yaşandığı bir devlet olduğu görülmektedir. Fransa’da ise 17 Kasım 2018 yılında başlayan “Yellow Vests (Sarı Yelekliler)” eylemleri bugün (2 Nisan 2019) itibariyle 20. haftasına gelmiş ve toplantı ve gösteri yürüyüşü konusunda hangi aşamalara ulaşacağı merak edilmektedir. Almanya’nın ise barışçıl olduğu süreçte toplanma özgürlüğüne müsamahalı olduğu görülmektedir. Bunun yanında Alman Federal Anayasa Mahkemesi kamuya açık mekânlarda yapılan toplantıların kısıtlanmaması gerektiğinin altını çizmektedir.

2018 yılında İHAM tarafından yayınlanan “*Overview 1959-2018 ECHR*” raporundaki “*Violation by Article and by State*” verilerine göre İHAM 1959-2018 yılları arasında toplantı ve gösteri yürüyüşleri hakkına müdahale çerçevesinde yapılan başvuruların toplam 262’sinde İHAS’ın 11. maddesinin ihlal edildiğine dair karar vermiştir. 2018 yılı itibariyle bu ihlal kararlarının 6’sını Fransa, 2’sini Almanya ve 4’ünü Birleşik Krallık oluşturmaktadır. İlerdeki bölümlerde de çokça değineceğimiz gibi 1959-2018 yılları arasındaki İHAS’ın 11. maddesinin ihlali çerçevesinde aleyhine davalarda 95 ihlal kararıyla Türkiye başı çekerken, onu aleyhine 35 ihlal kararıyla Rusya, 30 ihlal kararıyla Azerbaycan ve 15 ihlal kararıyla Bulgaristan takip etmektedir. (www.echr.coe.int/Documents/Overview_19592018_ENG.pdf)

4. İHAS'ın 11. Maddesi ve İHAM Uygulamalarında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı

Uluslararası belgelerde genel olarak “*hak öznelerinin (herkesin) barışçıl toplanma özgürlüğü hakkı olduğuna*” yönelik hükümlere yer verilmektedir. Uluslararası belgelerde toplanma özgürlüğü, bir toplantı planlama, düzenleme ve katılma hakkını kapsar. Bununla birlikte toplanma özgürlüğü hakkı, kayıtlı olmayan dernekler, sivil toplum özneleri, STK’lar veya diğer tüzel kişiler tarafından da kullanılabilir. (Gebeyehu, 2016:1) Türkiye’deki toplanma özgürlüğü hakkında verilecek olan kararlar veya mevzuat bağlamındaki düzenlemeler açısından kamu makamlarını bağlayıcı nitelikte olan İHAS ve İHAM’ın içtihatları büyük önem taşımaktadır. Anayasa’nın 90. maddesinin 5. fıkrasında “usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası anlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası anlaşma hükümlerinin esas alınacağı” belirtilmiştir. (Anayasa md 90/5) AYM *Sevim Akat Eşki Başvurusu* Kararı’nda ve bazı kararlarında bu fıkra ile dayanarak İHAS hükümleri ile uyuşmayan kanun hükümlerinin uygulanma imkânlarının ortadan kalktığını belirtmiş ve bu hususu yerleşik bir içtihat haline getirmiştir. (AYM, *Sevim Akat Eşki Başvurusu*, Başvuru No. 2013/2187, Karar Tarihi:19.12.2013, § 44, § 45; *Gülsim Genç Başvurusu*, Başvuru No. 2013/4439, Karar Tarihi: 06.03.2014, § 39; *Neşe Aslanbay Akbıyık Başvurusu*, Başvuru No. 2014/5836, Karar Tarihi: 16.04.2015, § 44) AYM yine *Sevim Akat Eşki Başvurusu* Kararı’nda İHAS’ın İHAM içtihatlarıyla hayata geçen bir belge olduğuna değinerek, İHAM içtihatlarının uyuşmazlıkların karara bağlanmasında nazara alınması gerektiğinin altını çizmiştir. Örneğin bu içtihattan yola çıkarak İHAS ile uyuşmayan bir kanuna dayanarak gerçekleştirilen toplanma özgürlüğünü sınırlama gibi faaliyetler anayasaya aykırı konuma gelecektir. (Özenç, 2016:15)

İHAS’ta toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü 11. maddede “Toplantı ve Dernek Kurma Özgürlüğü” başlığı altında düzenlenmiştir. Bu maddeye göre:

1. Herkes barışçıl olarak toplanma ve dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hak, çıkarlarını korumak amacıyla başkalarıyla birlikte sendikalar kurma ve sendikalara üye olma hakkını da içerir.

2. Bu hakların kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamaz. Bu madde, silahlı kuvvetler, kolluk kuvvetleri veya devlet idaresi mensuplarınca yukarıda anılan haklarını kullanılmasına meşru sınırlamalar getirilmesine engel değildir.

İHAM, 11. maddesinden hareketle toplanma, hem özel toplanmaları hem de kamusal alanda yapılan gösteri yürüyüşü veya mitingleri içermektedir. Sözleşmede yalnızca toplanma ifadesine yer verilmesine karşın, İHAM bu özgürlüğü gösteri yürüyüşlerini de içine alacak bir biçimde değerlendirmiştir. (Ülgen, 2004:138) İHAS ile güvence altına alınan hak ve özgürlüklerin, taraf olan devletleri bağlayıcılığı yönünden İHAM'ın yargı yetkisini genişlettiği söylenebilir. Buna bağlı olarak İHAS'a taraf devletlerin yükümlülükleri de genişlemektedir. (Mowbray, 2005:58) İHAS'ın 11. maddesi, devletlere, aynı zamanda birey ve özgürlük lehine bir sorumluluk da yüklemektedir. Devletler, gerektiğinde bireyler arası ilişkilerde de geçerli olmak üzere toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ve özgürlüğünün fiilen kullanılabilmesi için güvenlik tedbirleri almakla görevlidirler. (Yalçın ve Öz, 2011:94-95) Kamuya açık toplanmalarda, toplantı ve gösteri yürüyüşünün güvenliğini kolluk kuvvetleri ile daha iyi kontrol edilebilmesi, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyicilerine getirilen yükümlülüklerin azaltılması ve toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyicileri ve devlet makamları arasında daha iyi koordinasyonun sağlanması gerçekleştirilmesi öncelikli olmalıdır. (Vavic ve Bogojevic, 2016:22)

İHAM'ın 1959-2018 yılları arasında verdiği 11. maddeden ihlal kararlarına ilişkin toplam 262 davanın 95'ini (oransal olarak % 36'sı) Türkiye aleyhine açılan davalar oluşturmaktadır. İHAS'a taraf devletlerin sayısının 47 olduğu göz önüne alındığında Türkiye'nin İHAM'ın ihlal kararlarındaki yeri dikkat çekmektedir. (https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2018_ENG.pdf) Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin senede dört defa yapılan insan hakları toplantılarının her gündemine toplantı ve gösteri yürüyüşü hakları ile alakalı Türkiye aleyhine yeni davalar eklendiği ifade edilebilir. (Tanyar, 2011:595) İHAM'ın 11. maddeye aykırı

bulduğu davaların genellikle siyasi özgürlük geleneğinin yeni yeni yerleşmekte olduğu ülkelerde ortaya çıktığı görülmektedir. Bu davaların büyük bir çoğunluğunun, Türkiye, Bulgaristan ve Romanya gibi ülkelerde siyasi özgürlük kısıtlamaları ile ilgili olduğu ifade edilmektedir. (Dyke, 2009:186) Barışçıl toplanma hakkı çoğulcu liberal bir demokratik toplumun olmazsa olmazıdır. Bu nedenle, 11. maddeyi yorumlarken, mahkemeler, İHAS'ın her bir vakayla ilgili kendi koşullarına göre yorumlanması gereken canlı bir hukuk kaynağı olduğu gerçeğini göz önünde bulundurmalarıdır.

4.1. İHAS'ta ve İHAM İçtihatlarında “Bildirim” ve “Barışçılık”

İHAS 11. maddede bildirim ya da izin ile ilgili doğrudan bir düzenleme yoktur. Ancak İHAM içtihatlarında görüleceği gibi devletler koşullara göre ve fiili izin anlamında yorumlanmayacak şekilde bildirim yapılmasını talep edilebilirler. Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu da devletlere toplanma hakkını kullanacak olanlara daha az külfet yükleyen bir bildirim yöntemini tercih etmelerini önermektedir. Örneğin, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemek için Portekiz’de en az iki gün önceden, Fransa ve İtalya’da üç gün önceden, İngiltere’de altı gün ve İsveç’te yedi gün önceden ilgili makamlara bildirimde bulunmak gerekmektedir. (Winston, 2014:18)

İHAS’ın 11. maddesi toplantı için önceden bildirim yapılmasını zorunlu kılmaz. Ancak daha önce de belirtildiği gibi akit devletler, gerekli önlemleri almak, kamu düzenini ve başkalarının hak ve özgürlüklerini korumak için önceden bildirim talep edebilirler. Önceden bildirimde bulunmalarının amacı aslında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyenlerin amacını belirtmektir ve bu izin alma anlamına gelmemelidir. İHAM *Rassemblement Jurassien Unité Jurassienne v. İsviçre* (Başvuru No. 8191/78, Karar Tarihi: 10.10.1979) Kararı’nda bir bildirim veya izin prosedürünün 11. maddeye uygunluğu ancak yetkililerin bu hakkın kullanımını her koşulda sağlaması ve engel çıkartmamasıyla sağlanacağını belirtmiştir. (Papademetriou, 2014:2) Ancak bu bildirimler hakkın özüne dokunmamalıdır. İHAM’ın *Bukta ve diğerleri v. Macaristan* Kararı’nda, önceden bildirim yapılmadığı gerekçesiyle polisin kalabalığı dağıtması nedeniyle Macaristan’ı 11. maddeyi ihlalden sorumlu tutulmuştur. İHAM, bu kararında katılımcılar tarafından herhangi bir yasadışı eylem olmadan sadece bildirim yapılmadığı

için kalabalığın dağıtılmasını barışçıl toplanma hakkının orantısız kısıtlanması olarak görmektedir. (İHAM, *Bukta ve diğerleri v. Macaristan*, Başvuru No. 25691/04, Karar Tarihi: 17.07.2007, § 36) Görüldüğü gibi İHAM katılımcıların herhangi bir suiistimali olmadan sadece bildirim eksikliğinin barışçıl bir toplantının dağıtılmasını haklı çıkarmayacağını ve herhangi bir hükümet kısıtlamasının İHAS 11(2)'de belirtilen hükme uyması gerektiğinin altını çizmiştir.

İHAM, kamu düzeninin bozulması veya ulusal güvenlik tehlikesinin olduğu durumlarda bildirim şartını uygun görebilmektedir. İHAM'ın bununla ilgili tutumunu *Eva Molnar v. Macaristan* ve *Nurettin Aldemir ve diğerleri v. Türkiye* kararlarında görmekteyiz. Bu kararlarında İHAM önceden bildirim yapılmasının bu hakkın özüne uygun olmadığını tekrarlamıştır. Ancak eğer kamu düzeni veya ulusal güvenlik sebepleri varsa o zaman bildirim yapmanın 11. maddenin ruhuna aykırı olmayacağını belirtmiştir. (İHAM, *Eva Molnar v. Macaristan*, Başvuru No.10346/05, Karar Tarihi: 07.10.2008, § 35; *Nurettin Aldemir ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 32124/02, 32126/02, 32129/02, 32132/02, 32133/02, 32137/02 ve 32138/02, Karar Tarihi: 18.12.2007, § 42)

İHAM'a göre, eğer bildirim yükümlülüğü getirilecekse bu bildirimin amacının özünde toplanma veya gösterinin sorunsuz bir şekilde devam etmesi için gereken ölçülü ve uygun önlemlerin idari makamlarca alınabilmesini sağlamak olmalıdır. Ancak bunun dışına çıkılması halinde hakkın özüne zarar gelmiş olacaktır. (İHAM, *Sergey Kuznetsov v. Rusya*, Başvuru No. 10877/04, Karar Tarihi: 23.10.2008, § 42) İHAM'ın bildirim yükümlülüğü kapsamında ortaya koyduğu içtihat, şüphesiz ki mekân ile ilgili olarak getirilen kısıtlamaların değerlendirilmesi bakımından da önem taşır. İHAM yollarda yürüyüş düzenlenmesinin yasaklanması yerine, alınan bildirim ile birlikte o yollarda trafik akışının düzenlenmesinin gerektiğine vurgu yapmaktadır. (Özenç, 2016:16)

İHAS'ta bildirim kavramının geçmemesinin yanında bir diğer belirsiz olan husus da İHAS'ta toplanmalar için belirtilen barışçıl kavramının tanımı ve sınırının tam olarak belirlenmemiş olmasıdır. Ancak bir toplantı yahut gösteri yürüyüşünü organize edenlerin ve ona katılanların kamu düzenini bozmaya dair şiddet eylemlerine yönelme amacının fark edilmesi halinde, o toplantı veya gösteri yürüyüşünün barışçıl olarak

adlandırılmayacağı ve İHAS'ın 11. maddesi bağlamında bir hak olarak değerlendirilemeyeceği ifade edilebilir. (Ülgen,2004:136) Bununla birlikte barışçıl toplanma konusunda İHAM, *Rassemblement Jurassien Unité Jurassienne v. İsviçre* (Başvuru No. 8191/78, Karar Tarihi: 10.10.1979) Kararı'nda, 11. maddede yer alan barışçıl toplanma hakkının demokratik toplumda temel bir hak olduğunu ve 10. maddedeki ifade özgürlüğü gibi, bu hakkın da demokratik toplumun temellerinden biri olduğunu belirtmiştir. Bu hakkın bu niteliğiyle hem özel toplantıları, hem de kamuya açık cadde, yol gibi alanları kapsayacağı dile getirilmiştir. (Dutertre, 2003:273)

Barışçıl toplanmanın kısıtlanamayacağına ilişkin İHAM'ın *Ezelin v. France* Kararı ise 1991 tarihinde başvuranın Guadeloupe Barosu Sendikasının Başkan Yardımcısı olduğu, Basse-Terre bölgesinde Guadeloupe'nun bağımsızlığını savunan hareketler ve sendikalar tarafından organize edilen gösterilere katılmaktan ve sorgu hâkimi huzurunda şahitlik yapmayı reddetmekten dolayı verilen disiplin cezası ile ilgilidir. (İHAM, *Ezelin v. Fransa*, Başvuru No. 11800/85, Karar Tarihi: 26.05.1991, § 9, § 10) Kararda İHAS'ın 11. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varılmıştır. İHAM, "barışçıl bir toplantıya katılma noktasında, söz konusu kişi herhangi bir suç teşkil eden eylemde bulunmadığı sürece bu hakkın herhangi bir kısıtlamaya tabi olamayacağını" ifade etmiştir. (İHAM, *Ezelin v. Fransa*, Başvuru No. 11800/85, Karar Tarihi: 26.05.1991, § 53) Ayrıca İHAM, göstericilerin şiddete başvurmadiği toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde, İHAS'ın 11. maddesinde güvence altına alınan barışçıl toplantı düzenlemeye müsaade edilmediği durumlara karşı kamu makamlarının bu barışçıl toplantılara belirli bir tolerans göstermesi gerektiğini vurgulamaktadır. (İHAM, *Oya Ataman v. Türkiye*, Başvuru No. 74552/01, Karar Tarihi: 05.12.2006, §§ 41-42)

Barışçıl toplanmaya demokratik bir toplumda gerekli olmayan şekilde müdahale edilmesi ile ilgili olarak *Schwabe ve M.G. v. Almanya* Davası'nda ise davacılar, 6 ve 8 Haziran 2007 tarihleri arasında Heiligendamm'da düzenlenen, G8 zirvesine karşı yapılan gösterilere katılmak için Rostock'a gitmişlerdir. 3 Haziran 2007 akşamı, Waldeck cezaevinin önündeki otoparkta polis tarafından kimlik kontrolleri yapılmıştır. Polis göstericilerin araçlarını ararken "Bütün Mahkûmlara Özgürlük" ve "Herkesi Şimdi Serbest Bırakın" yazılı pankartlar bulmuş ve başvuruçuları gözaltına

almıştır. Sonraki gün, ilk derece mahkemesi, yakın zamanda suç işlenmesinin önlenmesi için başvuruçuların 9 Haziran 2007 tarihine kadar tutuklu kalmalarına hükmetmiştir. (İHAM, *Schwabe ve M.G. v. Almanya*, Başvuru No. 8080/08 ve 8577/08, Karar Tarihi: 01.12.2011, §§ 11-13) Başvuruçular, G8 zirvesi boyunca tutuklu kaldıklarından dolayı, G8 zirvesine karşı, barışçıl amaçlarla düzenlenmiş gösterilere katılamamışlardır. Hükümet'in iddiasının aksine, başvuruçuların en ufak bir şiddet niyeti besledikleri kanıtlanamamıştır. Başvuruçuların üzerinde hiçbir silah bulunmamış ve pankartları üzerindeki sloganlar başkalarını şiddete kasten teşvik etmeyi amaçladıklarını kanıtlamaya izin vermemektedir. (İHAM, *Schwabe ve M.G. v. Almanya*, Başvuru No. 8080/08 ve 8577/08, Karar Tarihi: 01.12.2011, § 105) Dolayısıyla, başvuruçuların tutuklanmaları barışçıl toplantı özgürlüğü haklarını kullanmalarına bir müdahale oluşturmaktadır. İHAM, yetkililerin amaçlarına ulaşmak için, barışçıl toplantı özgürlüğüne daha az müdahale edecek şekilde ilgililerin pankartlarına el koymak gibi başka etkili tedbirleri alabileceklerini ifade ederek, İHAS'ın 11. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. (İHAM, *Schwabe ve M.G. v. Almanya*, Başvuru No. 8080/08 ve 8577/08, Karar Tarihi: 01.12.2011, § 118)

Bazı durumlar da vardır ki hem göstericilerin hem de kolluk kuvvetlerinin saldırgan hareketlerde bulunduğu gözlemlenmektedir. Bu durumun ayırımına gitmek bazen güçleşebilir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullanırken toplantının saldırgan boyutlara ulaşması durumunda toplantı içerisinde bulunan barışçıl göstericilerin iyi niyetleri korunmalıdır. İHAS'ın 11. maddesinin de barışçıl olmayan toplantılardaki barışçıl göstericileri koruması altına aldığı görülmektedir. Bununla ilgili olarak İHAM'ın da bazı içtihatlarında bu tarz korumacı yaklaşımıyla karşılaşılmaktadır. İHAM'ın bu içtihatlarından birine *Primov ve diğerleri v. Rusya* Kararı da örnek gösterilebilir. Davaya konu olan olayda bir grup insan yerel makamlara yazılı olarak, 10 Nisan 2006'da Usukhchay köyündeki bir parkta, 5.000 kişinin bir gösteri düzenlemek istediğini bildirmiştir. Ancak gösteriye izin verilmemesine rağmen gösteri planlandığı gibi organize edilmiştir. (İHAM, *Primov ve diğerleri v. Rusya*, Başvuru No. 17391/06, Karar Tarihi: 12.06.2014, §§ 5-7) Gösteri sonrasinda polis ile göstericiler arasında arbede çıkmıştır. Polis daha sonra ateşli silahlar ve özel ekipman kullanımına başvurmuştur. Çok sayıda sivil ve polis memuru yaralanmış ve bir sivil ölmüştür.

(İHAM, *Primov ve diğerleri v. Rusya*, Başvuru No. 17391/06, Karar Tarihi: 12.06.2014, §§ 8-11)

İHAM incelemeleri sonucunda bazı protestocuların yolu barikatla kapattıklarını ve polis trafiğin akışını sağlamak için yolu temizlemeye çalıştığında, bazı protestocuların polislere taş atmaya başladıklarını ve onlara demir çubuklar ve bıçaklar ile saldırdıklarını tespit etmiştir. Önce protestocuların polise saldırdığı sonra da polis memurlarının kendilerini korumak için ateşli silah kullandıkları anlaşılmıştır. (İHAM, *Primov ve diğerleri v. Rusya*, Başvuru No. 17391/06, Karar Tarihi: 12.06.2014, § 158, § 159) İlk haliyle barışçıl olarak başlayan gösteri sona erdikten sonra saldırgan göstericilerin harekete geçtiği görülmüştür. İHAM, bu sebeple tüm göstericilerin saldırgan olarak değerlendirilmesinin ulaşılmak istenen amaçla orantılı olmayacağını belirtmiştir. İHAM, özellikle de gösterinin barışçıl olmasının amaçlandığı ve yaşanan arbededen önce barışçıl bir şekilde sona erdirildiği dikkate alındığında, ilk ve üçüncü başvuranlar açısından orantısız müdahale olduğunu ifade etmiş ve bu başvuranlar için İHAS'ın 11. maddesinin ihlal edildiği hükmünü vermiştir. (İHAM, *Primov ve diğerleri v. Rusya*, Başvuru No. 17391/06, Karar Tarihi: 12.06.2014, § 153) Ancak polisin özel ekipman ve hatta ateşli silah kullanımına başvurmasının bazı göstericilerin saldırgan hareketlerinden dolayı haksız bir müdahale olmadığı görülmektedir. İHAM, İHAS'ın 11. maddesi bağlamında, büyük bir protestocu grubun yolu trafiğe kapatmasına ve saldırgan davranışlarına karşı polisin verdiği tepkinin orantısız olmadığı sonucuna vararak 11. maddenin ilk ve üçüncü başvuru haricinde ihlal edilmediğine karar vermiştir. (İHAM, *Primov ve diğerleri v. Rusya*, Başvuru No. 17391/06, Karar Tarihi: 12.06.2014, § 163)

İHAM kararlarında da görüldüğü gibi, İHAS'a uyum konusunda denetim gerçekleştirirken şiddete başvurarak gösteri düzenleyenler ile barışçıl göstericiler arasında ayrıma gitmiştir. Yalnızca barışçıla uygun bir şekilde toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyenlerin 11. madde kapsamında korunarak toplanma ve gösteri yapma hakkını kullanabileceklerini ifade etmiştir. Yani şiddet unsuru barındıran, yıkıcılığa çağrı biçiminde kendini gösteren, demokrasinin özünü ve getirilerini yok etmeye çalışan

toplantı ve gösteriler haricinde, toplanma ve gösteri düzenleme hakkına engel olunması bu temel hakkın kullanılmasına aykırılık teşkil edecektir.

4.2. İHAS'ta Toplantı ve Gösteri Yürüyüşünün Sınırlandırılması

İHAS'a taraf devletler, bu hakkın kullanılmasına bazı sınırlamalar getirebilir. Ancak, bu sınırlamalar yasa ile belirlenmiş, demokratik bir toplumda gerekli ve ulusal güvenlik veya kamu güvenliğinin çıkarları, suçun önlenmesi, sağlığın ve ahlâkın ve başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için olmalıdır. (İHAS, md 11(2)) İHAS madde 11 ile ilgili değerlendirmelerde bulunan Avrupa Konseyi, kamu güvenliğini bozacak durumlar haricindeki sınırlamaların olmasını ve bu sınırlamaların da denetim dışında kalmasını, demokratik toplumun karşısı olan polis devleti kurma amacının güdülmesi olarak değerlendirilmiştir. (Başlar, 2007:115)

İHAS'ın 11. maddesindeki sınırlama sebeplerinin dikkat çeken özelliği kanunla sınırlama koyma şartı olmasıdır. Ancak bu husus, sınırlama konusunun istisnai bir durum olması ile ilgilidir. İnsan Hakları Avrupa Komisyonu, Avusturya halkının varlığını açıkça inkâr eden ve Almanya ile birleşmenin savunulduğu bir toplantının veya mitingin yasaklanmasının ulusal güvenlik bakımından gerekli olduğu kanaatine varmıştır. (*Association A. Et. H. v. Avusturya*, Başvuru No. 9905/82, Karar Tarihi: 15.03.1984, D.R. Vol. 36, p. 187) Bu kararda da görüldüğü gibi, ulusal güvenliğin korunması amacıyla bir gösterinin yasaklanması bazı durumlarda İHAS'ın 11(2). maddesi çerçevesinde uygun görülebilmektedir.

İnsan hakları kapsamında cinsel azınlıklara karşı hoşgörüyü desteklemek amacıyla gerçekleştirilen bazı toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin de kamu ahlâkını sarsacağı ve toplumsal tepkiye neden olacağı gerekçesiyle engellendiği görülmektedir. İHAM'ın bir LGBT yürüyüşünün engellenmesi hakkında olan *Alekseyev v. Rusya* Kararı'nda, bu tip engellemelerin toplantı hakkının özüne dokunduğuna ve demokratik bir toplumda gerekli olmadığına değinilmiştir. İHAM yaptığı incelemeler ile başvuranlar tarafından düzenlenen toplantının güvenlik nedenleriyle değil ahlâka hâkim alışkanlıklarla ve dinî gruplarca kısıktırılabilirliği gerekçeleriyle reddedildiği sonucuna

ulaşmıştır. (İHAM, *Alekseyev v. Rusya*, Başvuru No. 4916/07, 25924/08, 14599/09, Karar Tarihi: 21.10.2010, § 59) Mahkeme, azınlıkların hakkının kullanılmasının çoğunluğun kabulüne bağlı olmasının İHAS'ın değerleriyle bağdaşmayacağını söylemiştir. (İHAM, *Alekseyev v. Rusya*, Başvuru No. 4916/07, 25924/08, 14599/09, Karar Tarihi: 21.10.2010, § 81) Mevcut dava koşullarında, İHAM, yetkililerin söz konusu olayları yasaklama kararıyla ilgili olguların kabul edilebilir olmadığı sonucuna varmıştır. İHAM başvuru sahibi tarafından düzenlenen toplantının yasaklanmasının, acil bir toplumsal ihtiyaca karşılık gelmediği ve dolayısıyla demokratik bir toplumda gerekli olmadığı sonucuna varmış ve İHAS'ın 11. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. (İHAM, *Alekseyev v. Rusya*, Başvuru No. 4916/07, 25924/08, 14599/09, Karar Tarihi: 21.10.2010, § 87, § 88) İHAM'ın içtihatlarından da anlaşılacağı üzere toplanma ve gösteri yürüyüşü düzenleme özgürlüğü, İHAS'ın 10. maddesiyle güvence altına alınan ifade özgürlüğü ile birlikte, demokratikleşmiş toplumların özüne sahiplik eder. (Kılınç, 2014:282)

Görüleceği üzere İHAM cinsel azınlıklar da dâhil olmak üzere demokrasinin ilkelerinden biri olarak farklılık ve çeşitlilik unsuru kapsamında her türlü azınlığı toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı çerçevesinde koruması altına almıştır. Barışçıl olmak kaydıyla her türlü fikrin toplantı ve gösteri yürüyüşü ile savunulabileceğini ve demokratik bir toplumda gerekli ve ulusal güvenlik veya kamu güvenliğinin çıkarları, suç veya suçun önlenmesi için, sağlığın veya ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacı haricinde herhangi bir sınırlamanın kabul edilemeyeceğini belirtmiştir.

5. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkının Türkiye’de Gelişimi

Dünyada bu hakkın ilk kez kullanımına ilişkin nasıl ki kesin bir tarih verilemiyorsa Türkiye için de aynı şekilde net bir tarih belirtmek güçtür. Çünkü insanlar dünya tarihi boyunca istemli veya istemsizce düşüncelerini topluluk halinde belirtmek istemişlerdir.

Genel bir düşünceye göre az gelişmişlikle insan hakları arasında karşılıklı bir ilişki olduğu söylenmektedir. Buna bağlı olarak, batıda geçerli olan “özgürlük kural, sınırlama istisnadır” ilkesi, demokratik unsurların az gelişmiş olduğu ülkelerde tam tersine dönüşerek “sınırlama kural, özgürlük istisna” şekline gelebilmektedir. Türk hukukunda toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını düzenleyen Anayasalar ve yasalar doğrudan doğruya dönemin izlerini taşırlar. Örnek olarak, 1909 yılında çıkarılan İçtimaât-ı Umûmiye Kanunu’nun, kendinden sonra gelen kanunlara göre daha özgürlükçü ve liberal olduğunu görebilmek mümkündür. Zaman içerisinde insanlar, haklarını kullanmaya başladıkça, yönetenler menfaatlerinin ellerinden gitmesi korkusuyla yasalardaki boşlukları doldurmaya çalışarak tekrardan düzenlemeye gitme yolunu tercih etmişlerdir. Örneğin, 1956 yılında çıkartılan 6761 Sayılı Yasa’nın toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanımından duyulan rahatsızlığın izlerini taşımakta olduğu ifade edilebilir. (Şeker, 2003:25)

Osmanlı dönemi içerisinde mevcut yürütmeyi ilk kez sınırlandıran belge biçiminde kendini gösteren Sened-i İttifak’ta (1808) toplanma ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne ilişkin haklara ve benzeri bireysel özgürlüklere yer verilmemiştir. 1839’daki Gülhane Hatt-ı Hümayunu’nda (Tanzimat Fermanı) da aynı şekilde toplantı özgürlüğü ve benzeri haklara yer verilmediği bilinmektedir. Benzer şekilde Islahat Fermanı’nda da bu haklardan bahsedilmemiştir. (Şentürk, 2013:36)

Anayasalar düzeyinde ilk Anayasa denemesi olarak kabul edilen 1876 Anayasası’nda toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı yer almamaktadır. 1876 Anayasası üzerinde yapılan 1909 yılındaki değişiklikte ve 1924 Anayasası’nda “toplanma”, 1961 Anayasası’nda “toplanma ve gösteri yürüyüşü” hakkı ve 1982 Anayasası’nda “toplantı ve gösteri yürüyüşü” hakkı düzenlenmiştir. Yasalar düzeyinde ilk düzenlemenin 1909 tarihli İçtimaât-ı Umûmiye Kanunu ile yapıldığı söylenebilir. Daha sonra 1912 tarihli Tecemmuât Hakkında Kanun-ı Muvakkat, 1956 tarihli 6761 sayılı Yasa ve 1963 tarihli 171 sayılı Yasa ile düzenlemeye gidilmiştir. Son olarak hala yürürlükte olan 1983 tarihli 2911 sayılı Yasa ve onun 2008, 2010, 2014, 2015, 2017 ve 2018 değişiklikleriyle birlikte toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ve özgürlüğü düzenlenmiştir. (Şeker, 2003:25)

Türkiye tarihi açısından baktığımızda ilk anayasamız olan 1876 Anayasası'nda diğer adıyla Kanuni Esâsî'de, Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi'nde yer verilmiş olan birçok hak “Tebaa-i Osmaniye'nin Hukuku Umûmiyesi” başlığı altında sayılmıştır. Ancak bunlar arasında toplantı ve gösteri yürüyüşüne ilişkin bir hak mevcut değildir. (Şeker, 2002:17)

Kanuni Esâsî'deki toplantı ve gösteri yürüyüşüne ilişkin eksiklikler 1909 Değişiklikleri ile giderilmeye çalışılmıştır. Toplantı hakkı, Belçika Anayasası'ndan esinlenilerek 1876 Anayasası'nın 120. maddesine “Osmanlı vatandaşları, özel kanuna uygun olmak şartıyla toplanma hakkına sahiptir” ibaresi eklenerek 1909 yılında anayasal bir statüye kavuşmuştur. (Şirin, 2013b:290-291) 1909 Değişiklikleri ile birlikte toplanma hakkı çıkarılan kanunlarla kanunileşmiştir. Ancak 120. maddede görüldüğü gibi bu hakkın kullanımı kanuna uygunluk durumuna bağlanmıştır. Maddede kanuna uygunluk durumu vurgulansa da artık toplanma özgürlüğü 1909 değişikliği ile açıkça bir haktır.

9 Haziran 1909 tarihinde İçtimaât-i Umûmiye Kanunu çıkarılarak da toplanma hakkının sınırları çizilmiştir. Ancak bu kanunun kendi zamanı içerisinde özgürlükçü bir çizgide olduğu söylenebilir. Bu kanun toplantı düzenlenmesini izne bağlamamıştır. Sadece bildirim yükümlülüğü getirmiştir. (Akın, 1964:556) Bu kanundan sonra da değişen ve gelişen şartlara daha iyi uyum adına 3 Mart 1912'de iki ayrı kanun daha çıkarılmış ve bu kanunlarda da bir takım sınırlamalar gelmiştir. Bu kanunlar ile idarenin keyfilğine kalan uygulamalar neticesinde İttihat ve Terakki döneminde toplantı ve düzenleme hakkı fiilen son bulmuştur. (Ülgen, 2004:61-62)

Daha sonra Kurtuluş Savaşı'nın olduğu koşullar altında yeni bir devlet düzeni için gerekli şartları taşıyan bir anayasa olması amacıyla 1921 Anayasası kabul edilmiştir. 1921 Anayasası (Teşkilat-ı Esasiye Kanunu) cumhuriyetin ilk dönemlerinde temel ihtiyaçları bile karşılayamayan çerçeve bir Anayasa olduğundan dolayı yalnızca bir kaç maddeden oluşmaktadır. Geçici nitelikte olduğundan sadece toplantı hakkı değil diğer insan hak ve özgürlüklerinden hiçbirine yer verilmemiştir. (Akar, 2016:34-35) Ancak 1909 İkinci Meşrutiyet Kanun-ı Mahsûs'ta geçen temel haklar ile ilgili ilkeler yerini korumuştur. 1921 Anayasası'na Osmanlı döneminden beri hazırlanış ve

yürürlüğe konuş bakımından hazırlanan en demokratik anayasamızdır diyebiliriz. Çünkü 1921 Anayasası'nı yapan meclisin temsil niteliği oldukça yüksekti. 1921 Anayasası toplantı ve gösteri yürüyüşleri açısından hiçbir hüküm içermez. Ancak 1876 Anayasası'nın 120. maddesinde düzenlenen toplantı özgürlüğü hükmü 1921 Anayasası ile çelişmediğinden bu dönemde de 1921 Anayasası'nda olmasa da geçerliliği devam etmektedir. Aynı şekilde İçtimaât-ı Umûmiye Kanunu yürürlüktedir. (Ertürk, 2016:27)

20 Nisan 1924 tarihinde İkinci TBMM tarafından Teşkilatı Esasiye Kanunu kabul edilmiştir. 1924 Anayasası'nda tek partili rejimin hüküm sürdüğü dönemde herhangi bir değişiklik yaşanmamıştır. Ancak uygulama anlamında toplantı özgürlüğünün fiilen kullanım dışı bırakıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü toplantı özgürlüğü kendine uygun bir saha bulamamıştır. Öyle ki 1 Mayıs İşçi Bayramı gösterilerinin ilk olarak 1924 Anayasası döneminde yasaklandığı görülmektedir. (Ertürk, 2016:28)

Tek partili dönemin bitişine kadar (1946), İçtimaât-ı Umûmiye Kanunu ile Tecemmuât Hakkında Kanunu Muvakkat yürürlükteydi. Çok partili hayata geçilmesiyle, 10 Haziran 1946'de başka bir Kanun ile İçtimaât-ı Umûmiye Kanunu'na Müzeyyel Kanun-ı Muvakkat kaldırılmıştır. Bu kanun ile daha özgürlükçü olduğu var sayılan bildirim usulü kabul edilmiştir. Fakat ülke genelinde büyük çapta toplantıların düzenlenmesine olanak sağlayan bu özgürlükçü ortam 24 Temmuz 1953'te çıkarılan 6187 kanun numaralı Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkında Kanun'un yürürlüğe girmesine kadar sürmüştür. Nihayetinde 27 Haziran 1956'da çıkarılan 6761 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ile bu özgürlüğün anlamını yitirdiği söylenebilir. Bu Kanun ile bildirim usulü terk edilip izin usulüne geçilmiştir. 1961 Anayasası'na kadar yürütmenin de kısıtlamalarıyla toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının önüne setler konmuştur. (Şentürk, 2013:39) Hem çıkarılan toplantı ve gösteri yürüyüşüne ilişkin kanunlardan hem de hükümleri uygulayan idarenin kısıtlayıcı yorumlarından dolayı toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının bu dönemde niteliğini yitirdiğini söyleyebiliriz.

27 Mayıs darbesinin ardından 1961'de yeni bir anayasa kabul edilmiştir. 1961 Anayasası'nın içinde bulunduğu zamanın koşulları açısından özgür bir anayasa olduğu

söylenebilir. 1961 Anayasası'nın 28. maddesinde: "Herkes, önceden izin almaksızın, silahsız ve saldırısız toplanma veya gösteri yürüyüşü yapma hakkına sahiptir. Bu hak, ancak kamu düzenini korumak için kanunla sınırlanabilir" ibaresine yer verilmiştir. Ancak 6761 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu izin usulü öngörmekte ve hala yürürlükteydi. 1961 Anayasası'nda ise açıkça "önceden izin alınmaksızın toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına sahip" olduğu ibaresinin olmasından dolayı 6761 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, 1961 Anayasası'na aykırıydı. 1961 Anayasası ile Anayasa Mahkemesi'nin de kurulmasıyla kanunların Anayasaya uygunluğu denetlenebilir hale gelmiştir. (Akar, 2016:37) Böylelikle 6761 sayılı Kanun'un toplantı ve gösteri yürüyüşünden önce izin alma koşulunu içeren maddesi de dâhil olmak üzere özgürlüğü kısıtlayıcı diğer maddeler de, Anayasa'ya aykırılık gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Bundan bir zaman sonrada da 171 sayılı Toplantı ve Gösteri Hürriyeti Kanunu kabul edilmiştir. 12 Mart Askerî Muhtırası'nın ardından 1971 Anayasa değişiklikleri ile birlikte bu Kanun'da da değişiklikler yapılmıştır. 19 Haziran 1973'te 1742 sayılı Kanun ile 171 sayılı Kanun'da değişiklikler yapılmıştır. Daha sonra 1742 sayılı Kanunu, Anayasa Mahkemesi şekil açısından aykırılık nedeniyle iptal etmiştir. Bundan bir süre sonra da 19 Ocak 1976 tarihinde 1932 sayılı Kanun ile değişikliğe gidilmiştir. (Şentürk, 2013:44) Yani özetle 1973 ve 1976 yıllarında çıkarılan 1742 ve 1932 sayılı yasalar ile bu özgürlüğü kısıtlayıcı nitelikte değişiklikler yapılmış, fakat AYM, "Anayasaya aykırılık" nedeniyle iptal etmiştir. (Şeker, 2003:26) Görüldüğü gibi 1961 Anayasası özgürlükçü hükümler getirmesiyle ve Anayasa Mahkemesi'nin kurulmasıyla çıkarılan kanunlar daha özgürlükçü hale getirilmeye çalışılmıştır.

5.1. 1982 Anayasası Döneminde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri

Türkiye'de 1970'li yıllarda süre gelen iktisadi, politik ve sosyal olaylar neticesinde meydana gelen 12 Eylül darbesi ile birlikte yönetim çareyi kamusal hakları sınırlamakta bulmuştu. 1982 Anayasası ile insan hak ve özgürlükleri kısıtlama yoluna gidildiği görülmektedir. 1982 Anayasası bir tepki anayasasıdır. Önceki dönemin otorite beklentisini yürütmeyi güçlendirerek karşılamak istemektedir. Bu nedenle hak ve özgürlüklerde sınırlamalara ağırlık vermiştir. Ülkemizde önemli dönüşümlerin

yaşandığı olağanüstü dönemlerde gerçekleştirilen anayasalar içerisinde toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı konusunda en ayrıntılı düzenlemeyi yapan, en çok sınırlama ve yasaklamayı öngören anayasa 1982 Anayasası'dır. 1982 Anayasası'nda toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı" başlığı ile 34. maddede yer almaktadır. 1982 Anayasası'nın ilk halindeki 34. maddesine göre:

"Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir." (md 34/1)

"Şehir düzeninin bozulmasını önlemek amacıyla yetkili idari merci, gösteri yürüyüşünün yapılacağı yer ve güzergâhı tespit edebilir." (md 34/2)

"Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir." (md 34/3)

"Kanunun gösterdiği yetkili merci, kamu düzenini ciddi şekilde bozacak olayların çıkması veya milli güvenlik gereklerinin ihlal edilmesi veya Cumhuriyetin ana niteliklerini yok etme amacını güden fiillerin işlenmesinin kuvvetle muhtemel bulunması halinde belirli bir toplantı ve gösteri yürüyüşünü yasaklayabilir veya iki ayı aşmamak üzere erteleyebilir. Kanunun, aynı sebeplere dayalı olarak bir ile bağlı ilçelerde bütün toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yasaklanmasını öngördüğü hallerde bu süre üç ayı geçemez." (md 34/4)

"Dernekler, vakıflar, sendikalar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları kendi konu ve amaçları dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyemezler." (md 34/5) hükümlerini içermekteydi.

1982 Anayasası epeyce ayrıntılı şekilde düzenlenmiş bir anayasadır. Yasalarla düzenlenebilecek pek çok husus anayasal hükümlerle ortaya konmuştur. 1982 Anayasası'nın 34. maddesinde "uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunla gösterilir" ibaresine rağmen yasalarla veya yönetmelikle düzenleme getirilebilecek hususlar anayasaya dâhil edilmiştir. Yine 1982 Anayasası'nın ilk halinde "dernekler, vakıflar, sendikalar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları kendi konu ve amaçları dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyemez" şeklindeki ibaresi sivil toplum

kuruluşlarını siyaset dışı bırakma amacını güden bir hüküm olduğu yönünde eleştirilere tabi tutulmuştur. 171 sayılı yasadaki değişiklikle idareye 10 günlük erteleme yetkisinin tanınmasını Anayasa Mahkemesi 1961 Anayasası'na aykırı olduğu ve hakkın özüne müdahale ettiği gerekçesiyle iptal etmişti. Ancak buna rağmen 1982 Anayasası'nın 34. maddesinin ilk halinde “idareye toplantı ve gösteri yürüyüşünü daha uzun süreli olarak erteleme ve yasaklama yetkisi” tanınmıştır. (Akar, 2016:47)

Ancak 2001 yılındaki değişikliklerle Avrupa Birliği'ne uyum süreci ve İHAS'a uyum gereğince 34. maddenin 2., 4. ve 5. Fıkraları yürürlükten kaldırılmış ve yeni bir madde daha eklenmiştir. Anayasa'nın 34. maddesinin son haline göre:

“Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.” (md 34/1)

“Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir.” (md 34/2)

“Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.” (md 34/3) şeklindedir.

Anayasa'da 2001 değişikliği ile Anayasa'da yer almaması gereken özgürlüğü kısıtlayıcı ve sınırlayıcı ibarelerin ilga edilmesi yerinde olmuştur. Bununla birlikte “toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usullerin belirlenmesi” amacıyla 6 Ekim 1983'te 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu kabul edilmiştir. 1982 Anayasası ve 2911 sayılı yasanın uygulanması için de 1985'te Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunun Uygulanmasına Dair Yönetmelik çıkarılmıştır.

5.2. 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu

Yasalar içinde bulundukları dönemin gereksinimlerini karşılayacak şekilde hazırlandığı için zamanla işlevselliğini yitirebilir. 171 sayılı Toplantı ve Gösteri

Yürüyüşleri Kanunu zamanla günün gereklerini karşılayamaz hale gelmiş, bu nedenle de söz konusu hak ve özgürlük, önce 1982 Anayasası'nda, daha sonra da 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ile tekrardan düzenlenmiştir. 1983 tarihli 2911 sayılı Yasa'da 1998, 2002 ve 2003 yıllarında yeni hükümler getirilmek suretiyle ve 2008, 2010, 2014, 2015 yıllarında birer kez 2017'de iki kez ve 2018 yılında üç kez madde iptali veya değişikliği şeklinde düzenlemeler yapılmıştır.

Toplantı ve gösteri yürüyüşleri konusunda toplum nezdinde en çok hataya düşülen konulardan birisi de izin meselesidir. Kanun bu konuya 3. maddeyle şu şekilde açıklık getirmiştir. Bu maddeye göre herkes, önceden izin almaksızın, bu Kanun hükümlerine göre silahlı ve silahlı olarak kanunların suç saymadığı belirli amaçlarla toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir. (TGYK, md 3) Yani silahlı ve barışçıl olmak şartıyla herkes izin almaksızın toplantı ve gösteri yürüyüşü yapabilir. Bazı toplantı ve gösterilerin "İstisnalar" başlığı ile bu kanunun hükmüne dâhil olmadığı 4. maddede belirtilmiş ve bu toplantı türleri sıralanmıştır. Bu maddeye göre siyasi partilerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, vakıfların, derneklerin, ticari ortaklıkların ve diğer tüzel kişilerin özel kanunlarına ve kendi tüzüklerine göre yapacakları kapalı yer toplantıları TGYK hükümlerine tabi tutulmamıştır. (TGYK, md 4/1-a) Görüldüğü üzere dernek ve vakıf gibi STK'ların tüzüklerine göre yapacakları toplantılar bu kanunun hükümleri dışında tutulmaktadır. Toplantı ve gösteri yürüyüşünün yapılacağı yer ve güzergâh hakkında hükümler 6. maddede ortaya konmuştur. Bu maddede, il ve ilçelerde toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhı, kamu düzenini ve genel asayişini bozmayacak, vatandaşların günlük yaşamını aşırı ve katlanılamaz derecede zorlaştırmayacak şekilde mahallin en büyük mülki amiri tarafından belirleneceği belirtilmektedir. (TGYK, md 6) Bu sebeple bir araya gelmenin toplantı sayılabilmesi için mülki amirin belirleyeceği ortak bir yer olması zorunluluğu taşıdığı söylenebilir.

Madde 7' ye baktığımızda toplantının zaman ögesinin ortaya konduğu ve süre olarak da kısıtlama getirildiği söylenebilir. (TGYK, md 7) TGYK'nın 9. maddesinde toplanacak kişiler için fiil ehliyetine sahip ve on sekiz yaşını doldurmuş en az yedi kişiden oluşan bir düzenleme kurulu tarafından toplantının düzenlenebileceği ifade

edilmiştir. Yine aynı maddenin devamında dernek ve vakıf gibi STK'ların toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemeleri yetkili organlarının kararına bağlanmıştır. Madde 11'de de düzenleme kurulunu oluşturan yedi kişinin toplantının yapıldığı yerde bulunmasının zorunlu olduğu belirtilmiştir. (TGYK, md 9-11) Yani Türk hukuk sistemi içerisinde bir toplantının düzenlenebilmesi için en az yedi kişi olması ve en az on sekiz yaşında olunması zorunlu kılınmıştır. Hâlbuki Türkiye'nin de taraf olduğu Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 15. maddesi her çocuğun toplanma hakkını kullanabileceğini ifade eder. (ÇHS, md 15) Bu on sekiz yaş sınırlaması hem taraf olunan sözleşmeye hem de Anayasaya aykırılık taşımaktadır. Diğer yandan en az yedi kişi ile toplanılması konusunda Anayasa'da bu şekilde bir koşul olmaması sebebiyle yediden daha az kişi ile yapılan bir toplantının da anayasal bir toplantı olabileceği söylenebilir. (Ertürk, 2016:35) Bildirim verilmesi konusunda da madde 10'da toplantı yapılabilmesi için bildirim, toplantının yapılmasından en az 48 saat önce ve çalışma saatleri içinde, toplantının yapılacağı yerin bağlı bulunduğu valilik veya kaymakamlığa verileceği ifade edilmektedir. Ayrıca bu bildirim, valilik veya kaymakamlıkça kabul edilmez veya karşılığında alındı belgesi verilmez ise bu keyfiyet bir tutanakla tespit edilir. (TGYK, md 10) Toplantının amacının, yapılacağı yerin, günün, başlangıç ve bitiş saatlerinin, düzenleme kurulu başkan ve üyelerinin kimlikleri gibi unsurların bildirimde bulunulması bu madde ile kanunla düzenlenmiştir. (Ülgen, 2004:77)

Toplantının ertelenmesi veya bazı hallerde yasaklanması konusunda kanunun 17. maddesine göre bölge valisi, vali veya kaymakam, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla belirli bir toplantıyı bir ayı aşmamak üzere erteleyebilir veya suç işleneceğine dair açık veya yakın tehlike mevcut olması halinde yasaklayabilir. (TGYK, md 17) Bu madde ile mülkî amirlere toplantıları yasaklama ve erteleme yetkileri getirilmektedir.

Bu madde ile ilgili olarak milli güvenlik gereklerini ihlal edici nitelik taşıdığı gerekçesiyle yasaklanan bir toplantının konu olduğu Danıştay'ın 10. Daire 1992/2358 E., 1994/450 K. sayılı kararında bir ilin valisi milli güvenliğe tehlike oluşturacağını düşünüp TGYK'nın 17. maddesine ve Olağanüstü Hal Kanunu'nun (OHK) 11/1-m

maddesine dayanarak bir toplantıyı yasaklamıştır. Olayda Valilik, dergi irtibat bürosu için yapılacak olan kuruluş yıl dönümünün kutlamasına ilişkin bir toplantının yapılmasına izin verilmesi isteğini reddetmiştir. Bunun üzerine İdare Mahkemesi'nde açılan dava üzerine mahkeme, Valiliğin TGYK madde 17 uyarınca toplantıyı düzenlendikten sonra dağıtabileceği ancak henüz toplantı düzenlenmeden yasaklayamayacağı kararını vermiş ve Valiliğin işlemini iptal etmiştir. Bu iptal kararı Valilikçe temyize götürülmüştür. Danıştay, incelemeleri sonucunda derginin irtibat bürosu çalışanlarının gerçekleştirmek istediği toplantıya ilişkin bölgede aynı amaçla yapılan toplantılarda muhtelif olaylar olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Danıştay toplantı düzenleme kurulu üyeleri hakkında, yasadışı örgütler adına faaliyette bulunduğu bilgisine ulaşmıştır. Danıştay, toplantıda yapılacak konuşmaları inceledikten sonra toplantıya milli güvenlik gereklerini ihlal edici nitelik taşıdığı gerekçesiyle izin verilmediği kanaatine varmıştır. OHAL hükümlerinin sürdüğü ilde, 2935 sayılı OHAL Kanunu'nun 11/1-m maddesi gereğince, şiddet hareketlerine ilişkin tedbirleri almakla görevli olan idarenin bu sebeple bir karar aldığı anlaşılmıştır. Danıştay, TGYK 17. madde ve OHK 11/1-m maddesi gereğince Vali'nin yetkisini kullanarak kurduğu işlemde hukuka aykırılık unsuruna rastlanmadığını belirtmiş ve İdare Mahkemesi'nin kararında kanuna uygunluk bulunmadığını belirtmiştir. Bu sayılan sebeplerden ötürü Danıştay yerel mahkemenin kararını bozmuştur. (Danıştay 10. Daire 1992/2358 E., 1994/450 K., Karar Tarihi: 03.02.1994) Görüldüğü üzere yetkili idare makamları millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması gibi amaçlarla toplantıları yasaklayabilmekte ve OHAL gibi dönemlerde de mahkemeler bu konuda hassas davranabilmektedirler. Ancak mülki idare amirlerinin yasaklama kararlarını incelerken mahkemeler *demokratik bir toplumda gereklilik ölçütünü* göz önünde bulundurması gerekmektedir. Ayrıca idarenin bu tür toplantıları kamu güvenliğini koruma gerekçesiyle yasaklamak yerine toplantı için gerekli güvenlik şartlarını sağlayarak toplantının barışçıl bir şekilde düzenlenmesine yardımcı olması daha yerinde olacaktır.

Toplantı ve gösteri yürüyüşleri için yasak yerleri düzenleyen TGYK'nın 22. maddesine göre, parklarda, mabetlerde, kamu hizmeti görülen bina ve tesisler ile bunların eklentilerinde ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bir kilometre uzaklıktaki

alan içinde toplantı yapılamaz ve şehirlerarası karayollarında gösteri yürüyüşleri düzenlenemez. (TGYK, md 22) Maddenin AYM'nin 2017 yılındaki norm denetimi kararından önceki halinde “*genel yollar*” da bu yasaklar içerisindeydi. AYM'ye göre, genel yol niteliği taşıyan bir yerde yapılan toplantının, trafiği aksatması sebebiyle o yerin toplantıya kapatılmasını haklı kılabilmesi için söz konusu toplantının gündelik yaşamı “*aşırı ve katlanılamaz*” düzeyde zorlaştırması gerekeceğini ifade etmiştir. Ancak TGYK'nın 22. maddesinde gündelik yaşamın etkilenme boyutuna yönelik herhangi bir hususa değinmeksizin genel yollarda toplantı yapılması mutlak olarak yasaklanmaktadır. Bu ise toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına yapılan müdahaleyi demokratik toplumda gereksiz ve ölçüsüz hâle getirmektedir. (AYM, E. 2014/101, K. 2017/142, Karar Tarihi: 28.9.2017, § 123) Bu sebeplere dayanarak AYM “*genel yollar*” ibaresini iptal etmiştir. Anayasal bir hak olan toplantı ve gösteri yürüyüşleri hakkının bu şekilde mekân bağlamında sınırlandırılması hakkın özüne de ters düşmektedir.

Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşleri ile ilgili hükümleri düzenleyen TGYK'nın 23. maddesine göre, 9. ve 10. madde hükümlerine uygun biçimde bildirim verilmeden veya toplantı veya yürüyüş için belirtilen gün ve saatten önce veya sonra yapılan toplantı ve gösteriler kanuna aykırıdır. Bununla birlikte zaman olarak 7. madde hükümleri gözetilmeksizin ve yer olarak 6. ile 10. maddeler gereğince belirtilen yerler dışında yapılan toplantı ve gösteriler de kanuna aykırı olarak görülmektedir. Son olarak 20. maddedeki yöntem ve şartlara, 22. maddedeki yasak ve önlemlere uyulmaksızın ve kanunların suç saydığı maksatlar için yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanuna aykırı sayılmıştır. (TGYK, md 23)

Kanuna aykırı olduğu iddia edilen bir olaya ilişkin olarak İHAM'ın *Yılmaz Yıldız ve diğerleri v. Türkiye* Kararı incelendiğinde başvuranlar, Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası'nın bölge temsilcisi ve çalışanları sıfatıyla iki yerel hastanenin kapısının önünde toplanarak, sendika tarafından hazırlanan, hastanelerin Sağlık Bakanlığı'na bağlanmasını eleştiren bir basın bildirisi okumuşlardır. (İHAM, *Yılmaz Yıldız ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 4524/06, Karar Tarihi: 14.10.2014, § 6, § 7) Gösteriler sırasında polis memurları bu toplulukların her ikisine de herhangi bir

müdahalede bulunmamış ve engel olmamıştır. Yalnızca, gösterinin kanuna aykırı olduğuna ilişkin ve göstericilerin dağılmaları konusunda sözlü uyarıda bulunmuşlardır. Dağılmayan grupla ilgili gerçekleşen yargılamalar neticesinde başvuranların her birinin, resmi emirlere uymamaktan suçlu bulunarak, para cezası ödemesine hükmedilmiştir. (İHAM, *Yılmaz Yıldız ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 4524/06, Karar Tarihi: 14.10.2014, §§ 10-13) Başvuranların mahkûmiyet kararı, itirazlarını inceleyen mahkemeler tarafından da onanmıştır. İHAM, kamuya açık bir mekânda gerçekleştirilen gösterilerin günlük hayatın düzenini belirli bir derecede kaçınılmaz olarak bozabileceğini ve kamu makamlarının, 11. madde kapsamında güvence altına alınan toplanma özgürlüğünün hedefinden uzaklaşmaması amacıyla, barışçıl toplantılara karşı hoşgörülü bir tutum sergilemesi gerektiğini vurgulamıştır. (İHAM, *Yılmaz Yıldız ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 4524/06, Karar Tarihi: 14.10.2014, §25) Ayrıca İHAM, barışçıl bir gösterinin, ilke olarak, ceza yaptırımını tehdidine tabi olmaması gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü başvuranlar yalnızca kamuya açık bir gösteriye katılmalarından dolayı mahkûm edilmişlerdir. (İHAM, *Yılmaz Yıldız ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 4524/06, Karar Tarihi: 14.10.2014, § 33, § 34) Bu nedenlerle İHAM, İHAS'ın 11. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

Toplantı ve gösteri yürüyüşünün dağıtılması ile ilgili TGYK'nın 24. maddesine göre kanuna uygun olarak başlayan bir toplantı veya gösteri yürüyüşü, daha sonra 23. maddede belirtilen durumlarla kanuna aykırı toplantı veya gösteri yürüyüşü hâline dönüşürse veya en baştan kanuna aykırı olarak başlarsa kolluk amiri tarafından topluluğa dağılmaları, dağılmazlarsa zor kullanılacağı ihtar edilir. Topluluk dağılmazsa da zor kullanılarak dağıtılır. (TGYK, md 24)

Toplantı veya gösteri yürüyüşünün dağıtılması ile ilgili olarak İHAM'ın *Saya ve diğerleri v. Türkiye* Kararı örnek gösterilebilir. 30 Nisan 1999 tarihinde Adıyaman Valisi İşçi Bayramı kutlamalarının Hasancık Beldesi'nde bulunan Adıyaman Amfi Tiyatrosu'nda yapılması için izin vermiştir. 1 Mayıs günü grup sağlık işçileri sendikasında toplanmış ve kutlamalar için amfi tiyatroya doğru yürümeye başlamış ve grup polisler tarafından durdurulmuştur. Vali tarafından izin alındığını beyan eden grup yürüyüşe devam etmek istemiştir. Polis grubu dağıtmak için müdahale etmiştir.

Başvuranların da aralarında bulunduğu 38 kişi yakalanmış ve daha sonrada başvurular gözaltına alınmıştır. 1 Haziran 1999 tarihinde Adıyaman Cumhuriyet Savcısı göstericiler hakkında takipsizlik kararı vermiştir. Cumhuriyet Savcısı ayrıca polisin 2911 sayılı TGYK'nın 24. maddesi uyarınca gruba dağılması için yüksek sesle uyarıda bulunma yükümlülüğünü yerine getirmediğini belirtmiştir. Cumhuriyet Savcısı dolayısıyla göstericilerin 2911 Sayılı Kanunu ihlal etmediğine karar vermiştir. (İHAM, *Saya ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 4327/02, Karar Tarihi: 07.10.2008, §§ 5-11) Başvurucular İHAM'a müracaat ederek, toplantı esnasında yapılan polisin müdahalesinin toplantı özgürlüğünü ihlal ettiğini iddia etmişlerdir. (İHAM, *Saya ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 4327/02, Karar Tarihi: 07.10.2008, § 32) İHAM, müdahalenin demokratik toplumlarda zorunlu olmadığı görüşüne varmış, grubun kamu düzeni için tehlike oluşturmadığını veya şiddet eylemlerine girişmediğini kaydetmiştir. İHAM güç kullanımını içeren dağıtmanın orantısız olduğunu ve müdahalenin derecesinin direnişi kırmak için gerekli olmadığını değerlendirmiş ve 11. maddenin ihlal edildiğine hükmetmiştir. (İHAM, *Saya ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 4327/02, Karar Tarihi: 07.10.2008, §§ 46-48)

2911 Sayılı Kanunun 28. maddesinde de “Yasaya Aykırı Hükümler” başlığı altında ceza hükümleri düzenlenmiştir. Bu maddenin birinci fıkrasında, kanuna aykırı toplantı veya gösteri yürüyüşleri düzenleyen veya yönetenlerle bunların hareketlerine katılanların, fiili daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde bir yıl altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacakları belirtilmiştir. Bu maddenin ikinci fıkrasında da 10. madde gereğince verilecek bildirimde düzenleme kurulu üyesi olarak gösterilenlerden 9. maddede belirtilen nitelikleri taşımayanların, toplantı veya yürüyüşün yapması hâlinde, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı ifade edilmiştir. (TGYK, md 28) Yine 28. maddenin son fıkrasında ise güvenlik kuvvetlerine görevlerini yaptıkları sırada cebir ve şiddet veya tehdit veya nüfuz ve müessir kuvvet sarf etmek suretiyle mani olanlar hakkında, fiilleri daha ağır bir cezayı gerektirmediği takdirde, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası hükmolunacağı ifade edilmiştir. (TGYK, md 28) Görüldüğü üzere bireyler, barışçıl toplantı hakkı kullanılırken sırf bildirimde bulunmadığı gerekçesiyle bile bazı durumlarda TGYK'nın

28. maddesi ile kanuna aykırı davrandığı iddiasına binaen hapis cezası gibi ağır bir yaptırımla karşı karşıya kalabilecektir.

TGYK'nın 28. maddesi ile ilgili İHAM'a yansıyan Ataman Grubu Davaları'ndan biri olan *Gün ve diğerleri v. Türkiye* Davası'nda Emniyet Müdürlüğü 14 Şubat 2005 tarihinde, PKK terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanmasının yıl dönümü olması dolayısıyla, Cizre'de yasadışı gösterilerin yapılacağına ilişkin istihbarat almıştır. Aynı gün, bir genelge ile 14 ve 20 Şubat 2005 tarihleri arasında yapılacak gösteriler ertelenmiştir. Ancak 15 Şubat tarihinde, yaklaşık iki yüz kişilik bir grup, yürümek ve basın açıklaması yapmak amacıyla toplanmışlardır. Göstericilere dağılmaları söylenmesine rağmen, basın açıklaması okunmuş ve kalabalık, polis müdahalesi olmaksızın dağılmıştır. (İHAM, *Gün ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 8029/07, Karar Tarihi: 18.06.2013, §§ 6-10) Ancak dağılma sonrasında polis ve on gösterici arasında çatışma yaşanmıştır. Bunun sonucunda gösteriyi düzenleyen başvuranlardan her biri, TGYK'nın 28(1). maddesi gereğince cezalandırılmıştır. (İHAM, *Gün ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 8029/07, Karar Tarihi: 18.06.2013, § 30) Hükümet müdahale, düzeni koruma, suçu önleme ve kamu güvenliğinin sağlanması gibi meşru hedefleri izlediğini iddia etmiştir. İHAM da müdahalenin gerekli olup olmadığına ilişkin olarak, kanuna aykırı gösterinin yapıldığı gün, gösterinin gerçekleşmesinden önce, polisler ve idari makamların kamu güvenliğinin korunması ve bozulmanın önlenmesi için gerekli düzenlemeleri yaptıklarını tespit etmiştir. Ayrıca polis, basın açıklamasının okunmasını engellememiş ve açıklama okunana kadar kalabalığı dağıtmamıştır. Bu açıdan başvuranların katıldığı gösteriye zımnen tolerans tanınmış veya gösteri en azından uygulamada yasaklanmamıştır ve başvuranların niyeti de barışçıl olmuştur. Basın açıklamasının okunduğu ve yerel makamların bu tür bir toplanma için gereken tolerans düzeyini gösterdiği söz konusu gösteriye katıldıkları dikkate alındığında, ilgili kişilerin barışçıl olarak toplanma hakkını kullanmalarına izin verilmiştir. Ancak başvuranlar, polis memurlarına taş attıkları veya göstericileri şiddete teşvik ettikleri için mahkûm edilmemişlerdir. Yani başvuranlar, barışçıl biçimde sona eren gösteri sırasında ceza hukuku alanında mahkûm edilmeyi gerektirecek nitelikte bir suç teşkil edecek belli bir davranış sergilemeleri nedeniyle değil, TGYK'nın 28(1). maddesine aykırı olarak düzenlenen bir gösteriyi yürütmeleri nedeniyle mahkûm

edilmişlerdir. Ayrıca dosyadaki kanıtlar da başvuranların niyetlerinin tamamen barışçıl olduğunu göstermiştir. Diğer taraftan, polis hiçbir zaman söz konusu eylemlerin faillerini yakalamamıştır. Failleri teşhis etme ve yakalama amacı taşıyan bir polis soruşturmasının da yapılmadığı görülmüştür. (İHAM, *Gün ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 8029/07, Karar Tarihi: 18.06.2013, §§ 78-81) İHAM, bir siyasi partinin veya bir derneğin üyesi olan herkesin İHAS'ın 11. maddesi tarafından güvence altına alınan gösteri yapma hakkını kullanmasını yıldırma niteliği taşıması sebebiyle verilen cezanın aşırı olduğunu ifade etmiştir. Barışçıl bir toplantıya katılma özgürlüğü büyük önem taşımakta olduğu için bu özgürlük kısıtlanamaz. Başvuranların cezaya mahkûm edilmesi makul bir şekilde “zorunlu bir sosyal ihtiyaca” cevap veren bir sonuç olarak değerlendirilmemelidir. Bu gerekçelerle İHAM, 11. maddenin ihlal edildiği sonucuna varmıştır. (İHAM, *Gün ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 8029/07, Karar Tarihi: 18.06.2013, §§ 82-85)

Genel olarak 2911 sayılı TGYK ve hükümleri incelendiğinde, İHAM, *Ataman Grubu Davalarında* başvuruçuların İHAS'ın 11. maddesinde koruma altına alınan haklarına müdahalenin, 2911 sayılı TYGK'nın sağladığı güç ile gerçekleştirildiğine vurgu yapmaktadır. Her ne kadar İHAM, kamu düzenini koruma amacı taşıyan düzenleme ve uygulamaların İHAS'ta tanınan uygun bir amaç olduğunu belirtse de 2911 sayılı TGYK'nın idari makamlar tarafından uygulanışının *demokratik bir toplumda gerekli olma ölçütünü* karşılamadığını ifade etmektedir. (Çalı, 2014:7) İHAM ayrıca 2911 sayılı TGYK'nın kolluk kuvvetince biber gazı kullanımını düzenleme amacıyla yeterli bir düzenleme barındırmadığına dikkat çekmiştir. *Abdullah Yaşa ve diğerleri v. Türkiye* Davası'nda İHAM, 46. madde kapsamında değerlendirmelerde bulunurken, Emniyet Genel Müdürlüğü'nün 19 No'lu genelgesinin ve Aralık 2008 tarihli *Göz Yaşartıcı Gaz Silahları ve Mühimmatları Kullanım Talimatı*'nın İHAS'ın işkence yasağını düzenleyen 3. maddesine aykırı olduğunu belirtmiştir. (İHAM, *Abdullah Yaşa ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 44827/08, Karar Tarihi: 16 Temmuz 2013, § 60) İHAM bu değerlendirmelerle birlikte mevzuattaki boşlukların giderilmesi ile İHAS'ın 3. maddesi ve toplantı özgürlüğünü koruma altına alan 11. maddesi ihlallerini önlemek amacıyla Türkiye'nin yöneticilerine tedbir alıcı yollar önermiştir.

(bkz. İHAM, *İzci v. Türkiye*, Başvuru No. 42606/05, Karar Tarihi: 20.07.2013, § 98; Çalı, 2014:9)

Yine 2911 sayılı TGYK’da yer alan bazı maddeler incelendiğinde Anayasal hakkın kullanımının mülki amirler tarafından sınırlandırılabilceğı dikkat çekmektedir. TGYK’nın 6. ve 7. maddeleri, 22., 23. ve 24. maddeler ile birlikte değeriendirildiğinde, fiili olarak 2911 sayılı TGYK’nın gösteriler arasında salt kanuna uygun olma ve olmama ayırımına gittiğı görülmektedir. TGYK’nın 6. maddesi toplantıların kamu düzenini ve genel asayişini bozmayacak şekilde yapılmasını zorunlu kılmaktadır. 7. madde toplantıya güneş doğmadan başlanılamayacağını ve güneş battıktan sonra devam edilemeyeceğini belirtir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemek için önceden yapılan bildirimin mülki idari amir tarafından kabul edilmemesi durumunda nasıl bir yol izleneceğini de 10. madde ile belirlenmiştir. 22. madde parklar, mabetler, kamu hizmeti görülen bina ve tesisler ile eklentilerinde ve TBMM’ye 1 km mesafedeki yakın olan yerlerde gösteri yürüyüşlerini yasaklamaktadır. 23. madde ise barışçıl olmayan toplantı ve gösterilerle birlikte 9. ve 10. maddelerdeki şartları yerine getirmeyen ve 6. maddedeki belirtilen yerlerde yapılmayan gösterilere de yasak getirmektedir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü uygulamalarında barışçıl olup olmadıklarına bakılmaksızın yasaklanmaları konusunda mülki amirlerine geniş yetkiler verildiğı görülmektedir. Örnek verecek olursak, bir parkta düzenlenen barışçıl bir gösteri yalnızca parkta düzenlendiğı için yasaya aykırı ilan edilip dağıtılabılır. (Çalı, 2014:14-15)

Anayasa ve hukukun genel ilkeleri ile koruma altına alınmış ve insan haklarının bir parçası olarak görülen bu hakkın kullanılmasının, mülki idare amirinin takdiriyle engellenebilmesini düzenleyen hükümlerin bulunması kabul edilmemesi gereken bir durumdur. Bu durumun bu hakkın kullanılması noktasında Anayasaya aykırılık sonucunu doğuracak şekilde görevin kötüye kullanılmasına imkan tanıdığı açıktır. Buna karşın 2911 sayılı TGYK’nın kolluk kuvvetlerinin orantısız kuvvet kullanma olasılığını yeterince dikkate almaması durumu üzerinde durulması gereken bir konudur ve devletin kuvvet kullanmaya ilişkin sınırlar noktasında bir stratejisinin gerçekte olup olmadığı da sorgulanmalıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ GELİŞİMİ VE TÜRKİYE’DE TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞLERİNİN DÜZENLENİŞİ

1. Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum denildiğinde kastedilenin ne olduğu uzun yıllardır soru işareti olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavram yazarlar tarafından farklı anlamlarda kullanılmış ve anlam birliği sağlanamamıştır. Sosyo-politik açıdan geniş bir şekilde tanımlanan kavram, belirli bir toplum türünü tanımlamaktadır. Bu kavram “vatandaşların, ortak hedeflere ulaşmak için aktif olarak örgütlenmesi” (Heidbreder, 2012:6) şeklinde ifade edilebilir.

Sivil toplumun, tanımı üzerinde hala tam bir uzlaşa sağlanamayan bir olgu olmasına karşın yaygın bir ifadeyle devletten tam olarak bağımsız olamasa da özerkliği söz konusu olan, çoğunlukçuluğu değil çoğulculuğu benimseyen bir yapı içeren gönüllü örgütlülük sahası biçiminde kabul edildiği söylenebilir. (Aslan, 2010: 357) Her zamanki gibi batı menşeli bir kavram olarak sivil topluma tarihi süreç ve şartlar içinde farklı anlamlar yüklenmiştir. Toplumu anlamlandırmaya ve açıklamaya çalışırken kimi düşünürlerin sivil-politik toplum şeklinde ayırma gittiği de görülmüştür. Politik toplum aslında devletin ta kendisiydi. Hal böyle olunca da sivil toplumun, toplumda doğrudan devletin denetimi altında olmayan alanların tümünü ifade ettiği söylenebilir.

Bireylerin menfaatlerini koruma amacıyla kendilerini temsil eden bir toplulukla bir araya gelmeleri “örgütlenme özgürlüğü” olgusuna dayanmaktadır. Örgütlenme özgürlüğünün içinde barındırdığı *örgüt* kavramını AYM, “kişilerin serbest iradeleriyle kurulan, ortak bir amaç için bir araya gelen bireyler topluluğu” olarak ifade etmiştir. (AYM, *Hüseyin Demirdizen Başvurusu*, Başvuru No. 2014/11286, Karar Tarihi: 21.09.2016, § 35) Örgütlenme özgürlüğü denildiğinde de siyasi parti, sendika, dernek ya da vakıf gibi birçok örgütlenme biçimini çatısı altına alan STK kavramı karşımıza

çıkılmaktadır. STK kavramının yelpazesi çok geniş olduğu için siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal alanlara göre farklı örgütlenme biçimlerini içerdiği ifade edilebilir.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 2007 yılında kabul ettiği 14 Sayılı Tavsiye Kararı'nda STK'ları, gönüllü olarak kendi kendini yöneten ve kurucu veya üyelerinin belirlediği amaç doğrultusunda kâr amacı gütmeyen yapılar veya örgütler olarak kabul etmektedir. Bu tanım doğrultusunda bir örgütlenmenin STK olarak kabulü için belirli unsurların bir araya gelmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu unsurlar gönüllü olarak bir araya gelme, belirli bir amaca özgülenme, belirlenen amaç doğrultusunda özerk bir şekilde faaliyet yürütme ve kâr amacı gütmemedir. Türk hukukunda bu unsurların bir araya geldiği ve yasalarca tanınan yegâne örgütlenme biçimlerinin aslen dernekler, odalar, sendikalar ve vakıflar şeklinde tezahür ettiği söylenebilir. (Karan, 2018:12)

STK'lar için kâr amacı gütmeyen (non-profit) kuruluşlar da denmektedir. Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar da, iyi bir şekilde organize olan, kamu yetkililerden tamamen ayrı olan, kendini yönetebilen, kâr amacı gütmeyen ve topluma fayda sağlayacak etkinliklerde bulunan kuruluşlar olarak tanımlanabilir. (Marangoz, 2008: 112) Ayrıca STK kâr gayesi taşımayan kuruluşlar olarak, özel fon kaynaklarıyla kâra dayalı işler yapmak yerine toplumsal faydaya yönelirler. Bunun yanında gönüllülüğe dayalı bir oluşum olmaları hasebiyle de kâr unsurunu göz ardı ederler. Temel amaç ve hedefleri doğrultusunda aktiviteler düzenleyip bu gayelerle eylemlerde bulunurlar. Bürokrasinin aksine katı kuralları olmayan bir yapıya sahiptirler. En önemli özellikleri de kararların alınmasında ve uygulanmasında katılımcılık ilkesiyle hareket etmeleridir. (Saltık, 1995: 23)

STK'lar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde önemli roller oynamaktadırlar. Hükümetlere baskı uygulayarak ve karar alıcı mekanizmalara teknik uzmanlık sağlayarak politikaları biçimlendirirler. Vatandaşların katılımını ve sivil toplum anlamında eğitimini teşvik ederler. Sivil hayata katılmak isteyen ancak siyasal partilerde çalışmaya ilgi duymayan gençler için liderlik eğitimi verirler. (Carothers ve Barndt, 1999:20) Bununla birlikte STK'ların devletin bir uzvu olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Çünkü devletin karşısında yönetsel ve mali bakımdan bağımsızdırlar. Toplum menfaati

amacını güderler ve bu amaçla bir araya gelirler. STK'lar politik bakışın penceresini kapatıp bireyleri kendi öz düşünceleriyle toplumsal ilkeler güdümünde örgütlemeyi amaçlarlar. Dolaylı olarak devletten mali yardım edinebilirler veya kamusal yardım fonlarından yararlanabilirler ancak doğrudan mali destek almamalıdır. STK'lar aralarında savunuculuk, etkinlik veya toplantı ve gösteri yürüyüşü gibi faaliyetler için işbirliğine girişebilirler. (Kaya, 2008:25)

Bu açıklamalar ışığında STK'ların üç rolünün ortaya çıktığı söylenebilir: Birinci olarak, demokratik değerler adına hak ve özgürlükler için stratejilerin geliştirilmesine katılım sağlamaktır. İkinci olarak STK, örgütleri ve ulusal alandaki bağlantıları aracılığıyla kamu yararına hizmet sağlamaktadır. Üçüncü ve son olarak da hükümetin taahhütlerini yerine getirmesini kontrol etmek amacıyla denetimci olarak görev yapmaktır. Ancak birçok ülkede bu rollerin yavaş yavaş kötüye gittiği de gözlemlenmektedir. Bunun sonucunda da hükümetler STK gerçeğini göz ardı ederek karar almaya ve uygulamaya devam etmektedirler. Ancak devletler demokratik hedeflerine ulaşmak için ulusal stratejilerin geliştirilmesi amacıyla şeffaf bir süreçte ilerleyerek, STK'lar ile ortak hareket etmek suretiyle ikili ve çok taraflı yönetişimci birlikliliklerle politika oluşturma ve uygulamada daha güçlü bir konuma kavuşabilirler. (Ghaus-Pasha, 2004:1) Ulusal STK'ların içinde bulundukları devletleri demokratik değerler adına geliştirmesi için devletlerin de STK'ların yönetime katılımını sağlaması gerekmektedir. Ulusal nitelikte STK'lar olduğu gibi kimi STK'lar da uluslararası niteliktedir. 1850'den bu yana 25.000'den fazla uluslararası STK dünya sahnesine giriş yapmıştır. İzci Hareketi, Uluslararası Olimpiyat Komitesi, Greenpeace, Oxfam, Uluslararası Kızıl Haç, Dünya Vahşi Yaşam Fonu ve Tug Uluslararası Savaş Federasyonu gibi STK'lar yaygın olarak bilinenlerden bir kaçıdır. (Boli ve Thomas, 1997:174)

John Locke'tan beri birey, toplum dışı olarak değil, bir grubun üyesi olarak kabul edilmektedir. Kaldı ki Locke'tan önceki dönemlerde "toplum" olgusuna pek de atıfta bulunulduğu söylenemez. Buna bağlı olarak bugün, her bireyin bir grubun içinde olduğu, bu grup aidiyetinin de rol ve sorumluluklarla şekillendiği görülmektedir.

(Douglas, 1963:1361-1362) Bu aidiyetin sağlandığı rol ve sorumlulukların da katılımcılık unsurunu ortaya çıkardığı söylenebilir.

Kamu işlerinin yürütülmesinde katılım, özellikle siyasi iktidarın kullanılması olmak üzere yasama ve yürütme gibi erklerin kullanılmasına katılıma ilişkin geniş bir kavramdır. Katılım kamu yönetiminin her aşaması ile yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde politikaların oluşturulmasını ve uygulanmasını kapsar. Katılım doğrudan veya özgürce seçilen temsilci aracılığı ile olabilir. Doğrudan anayasanın onaylanması ya da değiştirilmesi, yasa taslaklarının hazırlanması ve politikaların geliştirilmesi, referandum yoluyla kamusal konularda karar verilmesi, yerel düzeyde karar alma yetkisine sahip halk meclislerine katılım yoluyla olması bunlara örnektir. Bu gibi katılımların önünün kapalı olması durumunda da toplantı ve gösteri yürüyüşü gibi siyasal katılım haklarının kullanıldığı görülebilir. Dolayısıyla, bir sivil toplum kuruluşu oluşturma ya da bir sivil toplum kuruluşuna katılma da dâhil olmak üzere örgütlenme özgürlüğü, siyasi ve kamusal işlerle ilgilidir ve kamu işlerine katılma hakkının olmazsa olmaz bir unsurudur. (BMİHYKO, 2014:12)

1.1. Avrupa’da Katılım, Yönetişim ve Sivil Toplum Kuruluşları

Kurumların temsili dernekler ve vakıflar gibi STK’lar ile açık, şeffaf ve düzenli bir diyalog sürdürmeleri katılımcı demokrasi olarak ifade edilmektedir. Katılımcı demokrasi kavramı, 1960’larda ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, demokratik “Avrupa yönetişimi” tartışmasında kullanılan katılımcı demokrasi kavramı, daha ziyade vatandaşların siyasi hayata katılımı hakkındaki farklı fikirleri bir araya getiren genel bir terim olarak düşünülmelidir. (Finke, 2007:15)

Avrupa’da STK’ların bugün ulusal sınırlar dâhilindeki özel ve kamusal alanları da aşarak uluslararası niteliklere ulaştıkları söylenebilir. NGO (non-governmental organizations) olarak da bilinen STK’lar ulusal sınırları da aşarak uluslararası platformlarda devletlerin üzerinde önemli bir kontrol mekanizması olarak işlev görmektedir. Batı’da gelişmiş olan NGO’lar Avrupa’daki devletler üzerinde baskı mekanizması oluşturmakla kalmayıp aynı zamanda diğer devletler üzerinde de etkili

denetim mekanizmaları kurmuş durumdadırlar. Avrupa’da gelişmiş olan büyük ve güçlü STK’lar insan hakları, kadın hakları, demokratikleşme, ekonomik gelişme gibi alanlarda Afrika, Latin Amerika ve Asya’daki toplumlarda yoğun faaliyetlerde bulunmaktadırlar. (Çaha, 2012:102)

Aslında Avrupa’da vatandaşların siyasi ve sosyal meselelere katılımına yönelik çıktı odaklı yaklaşımlar, 1990’ların başından beri gelişen ve Avrupalı entegrasyon araştırmacıları için merkezi bir referans noktası haline gelen “yönetişim” kavramı etrafında konumlanmaktadır. *Yönetişim* kavramı, *yönetme* kavramından ayrı olarak, vatandaşların katılımı ile güçlenen STK gibi devlet dışı aktörlerin politika yapımında yeniden değerlendirilmesidir. Yönetişim, odağını kamu aktörlerinden ve hiyerarşik karar vermeden, sivil toplum öznelerine ve hiyerarşik olmayan siyasi yapıların etkileşimine kaydırır. (Finke, 2007:6) Şu da var ki yönetim kavramının, hukuktan siyasete, kamu yönetiminden işletmeye ve uluslararası ilişkilerden iktisada kadar birçok bilim dalıyla ilgili olması ve yerel, ulusal ve küresel bağlamda uygulama alanı bulması tanımını da çeşitlendirmiştir. (Sobacı, 2007:220) Avrupa Birliği yönetişiminin sağlanması amacıyla bir takım ilkeler sıralanmıştır. Bu ilkeler; saydamlık veya şeffaflık, vatandaşa karşı sorumluluk, hesap verme yükümlülüğü, cevap verebilirlik, etkinlik, eşitlikçi, hukukun üstünlüğü, stratejik vizyona sahip olma, katılımcılık, devletin rolünde değişim ve âdemi merkezîyetçiliktir. İyi yönetim kavramı da literatürde sıkça kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. İyi yönetim ilkelerinin, genel yönetimle büyük oranda örtüştüğü söylenebilir. İyi yönetişimin ilkeleri ise, çok partili demokrasi, insan haklarına saygı, hukukun üstünlüğü, saydam ve hesap verebilir bir yönetim, verimli ve etkin yönetim, gelişmiş demokrasi kültürü ve güçlü sivil toplumdur. (Eryılmaz, 2013:61)

Yönetişimci bir fikir birliği perspektifi hem akademik algılarda hem de 1990’ların sonundaki idari ve politik algılarda kökten değişikliğe sebep olmuştur. Politikacılar, bürokratlar ve akademisyenler dikkatlerini, katılım ve yönetim çağrısı yapan, halk için çıktı odaklı bir AB politikası anlayışına yöneltmişlerdir. Bu gelişmelerle birlikte Avrupalı devletler odaklarını 2000 yılından bu yana AB yönetişimine ve sivil toplum katılımına çevirmişlerdir. (Heidbreder, 2012:8) Buna bağlı olarak katılımcı yönetişimin vatandaşların katılımını da uzlaştırdığı söylenebilir. (Finke,

2007:6) Yani sivil topluma katılımın, etkinliğin gerekli bir şartı olduğu ve bir yönetim sisteminin demokratik meşruiyetinin, katılım odaklı çıktısı ve olumlu sonuçları ile ölçüldüğü söylenebilir.

Görüldüğü gibi Avrupa’da vatandaşların katılımı ile STK ve Avrupa yönetişimi, sosyal görevlerini sivil toplum özneleri ile paylaşan ve siyasi alanda katılıma olanak sağlayan devletle anlam kazanmıştır. STK’ların hizmet işlevine ve refah politikalarının etkin bir şekilde uygulanmasına katkısına bakıldığında, katılımcı yönetim politika döngüsünün gündem belirleme ve politika oluşturma aşamasına geliştiğı görülmektedir.

1.2. Türkiye’de Katılım ve Sivil Toplum Kuruluşları

Katılım hususu toplum-devlet ilişkilerinde karşılıklı etkileşime dayalı bir yönetim tarzı ile birlikte yönetim olgusunu ortaya çıkartmaktadır. Gerçek bir demokratik anlayışı ve bu eksende uygulamaları yeniden tesis edebilmek için birey-devlet ilişkilerinde karşılıklı etkileşimin mümkün kılınmasına ihtiyaç vardır. Burada sadece merkezi yönetim ile yerel yönetimleri değil özel sektörü ve STK’ları da kapsayan geniş bir yelpaze mevcuttur. (Eryılmaz, 2013:60)

Katılımcı demokrasinin temelinde STK’ları aktif kılma düşüncesi vardır. Bu şekilde siyaset ve sosyal alana olan ilginin artacağı öngörülmektedir. Vatandaşların birey olduğunun farkına varması ve siyasal kültür oluşturulması fikri katılımcı demokrasinin amaçlarından biridir. Schmidt’e (2001:283) göre, vatandaşların yüksek düzeyde katılımının sağlanması için, sosyo-ekonomik kaynaklarda yüksek bir donanım düzeyi, bu düzeyle orantılı siyasete karşı olumlu tutum eğilimi ve bireysel katılımı siyasal süreci etkileyebileceğı kanaatinin varlığı gereklidir. Bununla birlikte kamu yararı da katılımın olumlu sonuçlarından biri olarak karşımıza çıkabilmektedir.

İnsan haklarının gelişim çizgisine baktığımızda son sıralarda dayanışma hakları olarak adlandırılabilen üçüncü kuşak hakları görülmektedir. Dayanışma haklarını diğer haklardan ayıran esas özellik ise bu hakların muhafazasında bireylerin ortak

faydasının, “kamu yararının” bulunmasıdır. (Duymaz, 2013:268) Bir dayanışma hakkı olarak “çevre hakkı” da *kamu yararını* sağlayan haklardan olarak kabul edilebilir. Örneğin kamu yararına dayanan çevre hakkı ile ilgili 1982 Anayasası’nın 56. maddesine göre, herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olmakla birlikte çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek de devletin ve vatandaşların ödevidir. Bu madde ile hem bireylere hem de devlete sorumluluk yüklenmiştir. Bunun yanında devletin çevre hakkının etkin kullanılmasında gerekli koşulları sağlama ve buna bağlı olarak politika üretmek gibi görevleri de vardır. (Duymaz, 2013:269) Öyle ki 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun 3/e maddesine göre çevre politikalarının oluşmasında katılım hakkı esastır. Yine aynı maddeye göre Bakanlık ve yerel yönetimler meslek odalarının, birliklerin, STK’ların ve vatandaşların çevre hakkını kullanacakları katılım ortamını yaratmakla yükümlüdür. (2872 sayılı Çevre Kanunu, md 3/e) Yani çevre hakkının bir gerekliliğinin de “katılım” olduğu söylenebilir. Bu katılım da bireylere, çevreyi her türlü tehlikeye, zarara, bozulmaya karşı koruma görevi yüklemektedir

Bununla ilgili olarak 2013 yılındaki Gezi Parkı Eylemleri’ne bakıldığında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının yanında bir de katılım unsuru bağlamında çevre hakkının karşımıza çıktığı söylenebilir. Çünkü Gezi Parkı Eylemleri’nin başlangıcında, parkın doğal halinin korunması, ağaçların kesilerek yeşilin yok edilmemesi gibi çevreyle doğrudan ilişkili taleplerin olduğu görülmektedir. Ancak asıl olarak bunların yanında Taksim Meydanı’nın toplantı ve gösteri yürüyüşlerine kapatılmaması, şehirle ilgili kararlar alınırken kent sakinlerinin, STK’ların ve meslek kuruluşlarının da görüşlerinin sorulması gibi demokratik katılımı sağlayacak yönetişimi etkin kılacak talepler de mevcuttur. (Duymaz, 2013:270) Katılım konusu İHAM içtihatlarında da kendine yer bulmuştur. İHAM, *Taşkın ve diğerleri v. Türkiye* Kararı’nda, idari kararlarda, karar alma sürecinin adil olması ve bu aşamada karardan etkilenecek bireylerin İHAS’ın özel yaşamın ve aile yaşamının korunması hususunu ele alan 8. maddesinin kapsam alanına giren çevre hakkına ilişkin katılım söz konusu olduğunda bu hakka saygı gösterilmesi gerektiğini hatırlatır. Buna bağlı olarak, bireylerin yaşamını etkileyecek tüm unsurlara ilişkin durumlarda karar almada güdülen politika hususunda ve karar alma süreci boyunca bireylerin görüşlerinin alınarak

katılımlarının sağlanmasına dikkat çekmektedir. (İHAM, Taşkın ve diğerleri v. Türkiye, Başvuru No. 46117/99, Karar Tarihi: 10.11.2004, § 118)

Gezi Parkı Eylemi'nin başlangıçtaki çevresel hassasiyet içeren amacına karşılık kolluk kuvvetinin daha doğrusu idari makamların gösterdiği orantısız müdahale ile olaylar başlamıştır. Bunun akabinde ilerleyen günlerde Gezi Parkı olayları Türkiye'nin 81 ilinde yüz binlerce kişinin katıldığı bir eylem haline dönmüştür. Ancak eylemlerdeki amaç yalnızca çevresel bir kaygı olarak kentsel dönüşüm yapılarak Gezi Parkı'nın yıkılması değildi. Eylemlerin bir diğer yönü de bu yıkım kararının şeffaf olmayan bir süreç ile sivil toplum öznelerinin görüşünün alınmadan katılım olanağı sağlanmadan alınmasıdır. (Amnesty International, Gezi Parkı Eylemleri, 2013:5) Konu bu bağlamda ele alınırsa bireyler ve STK'lar Gezi Parkı eylemlerinde demokratik bir toplumda görülen toplantı ve gösteri yürüyüşü ile tepkilerini ortaya koyarak katılım çabası içerisine girmişlerdir. Ancak bu tepkilerin kolluk kuvvetleri eliyle bastırılmasının hem katılımcı demokrasi olgusuna zincir vurduğu hem de büyük oranda insan hakları ihlallerine yol açtığı söylenebilir. (Duymaz, 2013:271)

Bir STK için katılım unsurunun dört soru etrafında şekillendiği söylenebilir. (Kotzian ve Steffek, 2011:9) Bunlar:

- 1) STK'lar hükümeti denetleyici olarak nasıl katılırlar?
- 2) STK'ların üyeleri aktif olarak faaliyetlere katılıyor mu?
- 3) Üyeler STK'ya, sadece savunucu bir ofis olması hasebiyle politikayı sürdürmek için mi danışıyorlar?
- 4) Üyeler STK'nın kararını uygulamak, projeyi faaliyete geçirmek veya kamuoyunda bir politikayı savunmak amacıyla toplantı ve gösteri yürüyüşü yapmak için katılım sağlıyorlar mı?

Bu soruların cevapları çerçevesinde aslında STK üyeleri için katılımın esasları ve amaçları ortaya konmuş olacaktır. İnsan hakları, çevre, kadın hakları, siyasi çıkmazlar gibi sorunlar var oldukça STK'lara katılım daha da artacaktır. Ancak önemli olan STK'ların kamu yararına hizmet etmeleri ve bağımsız bir şekilde varlıklarını

sürdürebilmeleridir. Bunun yanında bireyler her zaman farklılıklara, renkliliklere, çeşitliliklere önem vermeli ve saygı duymalıdır. Zaten sivil toplumun ve STK'nın amacı ve özü de budur.

STK'ların Türkiye'de gelişimi bağlamında Osmanlı dönemine bakılacak olursa, modern anlamda STK'lar Tanzimat'tan sonra anlam bulmaya başlamıştır. 1860'lı yıllar ile birlikte Osmanlı'da cemiyet olgusunun göz önünde olduğu görülmektedir. (Usta, 2006:58) Meşrutiyet ile birlikte de İttihat ve Terakki Cemiyeti etkili olmuş ve ilerleyen zamanda da parti olarak devam etmiştir. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte de demokratik değerler gayesiyle bir sivil toplum olgusunun inşa edilmeye başladığı görülmektedir. (Usta, 2006:58) Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet Dönemi'ne aktarılan düzen ile sosyal hayatı düzenleme faaliyetleri sivil toplum gelişimini sağlamıştır. Ancak yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşmeye başlama döneminde bu faaliyetler devlet eliyle olduğu için demokratik olmaktan ziyade bürokratik bir sivil toplum oluştuğu söylenebilir. (Tosun, 2000:3)

Tek partili zamanlarda ise STK'ların gelişiminin durduğu ve kanun yoluyla meslek ve esnaf kuruluşlarının denetime tabi tutulduğu ifade edilebilir. Bu dönemde Türk Ocakları, Türk Kadınlar Birliği'nin de aralarında bulunduğu önemli rolleri olan derneklerin kapatıldığını görüyoruz. Buna karşın Cumhuriyet Halk Partisi'nin farklı bir örgütlenme yoluyla Halk Evleri'ni kurdurduğu görülmektedir. Ancak dönemin çarpıcı bir STK tipi yapılanması olarak sosyal gelişme ve çağdaşlaşmanın önünü açmak gayesiyle Köy Enstitüleri'nin kurulması göze çarpmaktadır. (Usta, 2006:59)

1946 yılına geldiğimizde çok partili hayata geçiş ile birlikte, STK'lar geniş bir örgütlenme alanı bulmuştur. 1946 yılında 700'lerde olan dernek sayısı 1960 yılında 1900'lere kadar ulaşmıştır. Aynı zamanda çok partili hayata geçiş ile birlikte sendikalaşmada da gelişmeler yaşanmıştır. 1963'te Sendikalar Kanunu, 1965'te Dernekler Kanunu çıkarılmıştır. Sendikaların, 1960'lı yılların sonuna ve 1970'li yıllara damgalarını vurdukları söylenebilir. (Usta, 2006:60) 1980'lerle birlikte tüm dünya üzerinde sivil toplum tartışmaları tekrardan hayat bulmuştur. Kamusal alanın üzerine yapılan bütün teorik ve eylemsel çalışmaların merkezine sivil toplum tartışmaları oturmuştur. (Tosun, 2000:1)

1980'den sonra daha da gelişme gösteren STK'lar vakıflar ve dernekler olarak tüzel kişilikleriyle kanuni dayanaklarla etkinliklerde bulunmuşlardır. 1980 sonrası dönem piyasa ekonomisinin hayat bulduğu dönemdir. Böylelikle bürokrasinin denetimleri ve katı kuralları azalmıştır. Bu da STK'ların gelişmesinin önünü açmıştır. Küreselleşme olgusunun dünya üzerinde yayılmasıyla da sivil toplum kavramı tartışılarak yeni anlamlar kazanmaya başlamıştır. 1980 sonrası dönemde, insan hakları, demokrasi ve çevre tarzı konularda örgütlenmeler ön plana çıkmaktadır. TEMA ve Doğal Hayatı Koruma Derneği gibi STK'lar çevre tipi örgütlenmelere iyi birer örnektir. Bunun yanında insan hakları ve kadın haklarıyla ilişkili birçok STK oluşturulmuştur. Bunlara İnsan Hakları Derneği, Cumartesi Anneleri Derneği, Kadın Hakları Derneği gibi STK'lar örnek verilebilir. (Usta, 2006:60) 1990'larda sivil toplum özneleri olarak örgütsüz sivil girişimler de yaygınlaşmış ve farklı türde sivil faaliyetler artışa geçmiştir. "Barış İçin Bir Milyon İmza" ve "Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık" benzeri etkinliklere yani toplumsal hareketlere katılımın büyük oranda artmasıyla eleştirel vatandaşlık farkındalığının oluşması bağlamında önemli gelişmeler olmuştur. (Tosun, 2000:3) 1990'dan sonra Türkiye'de STK'lar batılı anlamda STK'lara fonksiyonları açısından benzemeye başlamıştır. STK'lar bu yıllarda imza kampanyaları, toplantı ve gösteri yürüyüşleri gibi faaliyetler ile diğer insanların dikkatini çekmeye çalışmışlardır. Bu dönem STK'larının gönüllülük ilişkisine dayanan, siyasi iktidardan uzak durmaya çalışan, STK içi dikey ilişkilerden ziyade yatay ilişkileri benimseyen STK'lar olması göze çarpmaktadır. Bunun yanında yeni üyeliklere ve farklılıklara imkân sağlanma özellikleri ön plana çıkmaktadır. (Usta, 2006:60)

Türk siyasal tarihi açısından da özellikle 1990'lı yıllardan başlayarak STK'ların Türkiye'nin sorunları ile ilgili görüş bildirdikleri, bazen tek olarak, bazen de işbirliği içinde kamuoyunda yankı uyandıran söylemlerde bulundukları bilinmektedir. Özellikle 2000'li yılların başlarında Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girme hazırlığı aşamalarında STK'ların açıkça görüş bildirdikleri ve bunun için de AB ülkelerinde de önemli girişimlerde bulundukları bilinmektedir. (Ürek ve Doğan, 2011:157-158)

Türk hukukunda STK'lara dair hukuki çerçeve örgütlenmenin biçimine göre farklılaşabilmektedir. Dernekler ve vakıflar bakımından temel düzenlemeler,

Anayasa'nın 33. maddesi, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun (TMK) derneklere ve vakıflara ilişkin hükümleri ile 5253 sayılı Dernekler Kanunu ve 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'dur. Sendikalar bakımından temel düzenlemeler ise Anayasa'nın 51., 53. ve 54. maddeleri ile 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu ve 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanunu'dur. Sayılan tüzel kişiler harici, örneğin platform, inisiyatif, öğrenci kulübü gibi örgütlenmeler yasal olarak tanınmamakla ve tüzel kişiliğe sahip olmamakla birlikte örgütlenme özgürlüğünün birer öznesini teşkil etmekte ve İHAS'ın 11. ve Anayasa'nın 33. maddelerinin koruması altında olan sivil toplum öznelerini oluşturmaktadır.

Sivil toplum kuruluşlarından bazılarının hukuki altyapısını kısaca incelemek gerekir.

1.2.1. Dernekler

Dernekler ve vakıflar Türkiye'de örgütlenme özgürlüğünün temel kullanım biçimleridir. Anayasa'nın 33. maddesi "dernek kurma hürriyeti" başlığı altında herkesin önceden izin almaksızın dernek kurma, bunlara üye olma ve üyelikten çıkma hakkına sahip olduğunu, kimsenin bir derneğe üye olmaya veya dernekte üye kalmaya zorlanamayacağını açık bir biçimde düzenlemiştir. (Karan, 2018:24) Dernekler, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun (TMK) 56. maddesine göre, gerçek veya tüzel en az yedi kişinin kazanç paylaşma dışında belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları, tüzel kişiliğe sahip kişi toplulukları olarak tanımlanmıştır. (TMK, md 56) 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun 2. maddesi ise dernekleri kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek veya tüzel kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kişi toplulukları olarak tanımlamıştır. (5253 sayılı Dernekler Kanunu, md 2) İHAS'ın 11. maddesi de herkesin dernek kurma hakkına sahip olduğunu garanti altına almıştır.

İHAM, *İzmir Savaş Karşıtları Derneği v. Türkiye* Kararı'nda, hukukun üstünlüğüne dayalı demokratik bir toplumda, yerleşik düzene karşı barışçıl yollardan savunulan siyasi fikirlerin toplanma ve dernek kurma özgürlüğüne ve diğer yasal yollardan ifade edilmesine olanak tanınması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun yanında İHAM, toplanma ve dernek kurma gibi özgürlüklerin kısıtlanmasının, derneklerin faaliyetlerinin birbirine bağlı olduğu ve yaygınlaştığı bir dünyada sorun teşkil ettiğini değerlendirmektedir. Buna bağlı olarak derneklerin üstlenmiş oldukları rol dikkate alındığında kısıtlamaların kimi kez toplanma, kimi kez de dernek kurma özgürlüğünü ve söz konusu ülkenin demokrasisini etkileyebileceği ifade etmiştir. (İHAM, *İzmir Savaş Karşıtları Derneği v. Türkiye*, Başvuru No. 46257/99, Karar Tarihi: 02.03.2006, § 35)

İHAM, İHAS'ın 11. maddesinde benimsenen dernek kurma hakkının, vatandaşlara ortak çıkarlarının bulunduğu bir alanda kolektif olarak hareket etme amacıyla tüzel kişilik oluşturma olanağına yer verdiğini belirtir. İHAM diğer yandan, demokrasi, çoğulculuk ve dernek kurma özgürlüğü arasındaki ilişkiyi benimsediğini birçok defa dile getirmiş ve bu özgürlüğe getirilen kısıtlamaları, yalnızca ikna edici ve zorunlu sebeplerin haklı kılabilceği ilkesini ortaya koymuştur. (İHAM, *IPSD ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 35832-97, Karar Tarihi: 25.10.2005, § 35) Ayrıca AYM de *Hint Aseel Hayvanları Koruma ve Geliştirme Derneği ve Hikmet Neğuç Başvurusu* Kararı'nda, bireylerin kendi menfaatlerini korumak, savunmak ve idealleri ile ihtiyaçlarını gerçekleştirmek için kolektif oluşumlar meydana getirmesini örgütlenme özgürlüğünün önemli bir parçası olarak kabul etmiştir. Aynı kararın devamında dernek kurma hakkının Anayasa'nın 33. maddesinde sayılanlar dışında bir derneğin etkinliklerine katılma ve dernek üyelerinin menfaatlerini korumak üzere faaliyette bulunma haklarını da içerdiği belirtilmektedir. (AYM, *Hint Aseel Hayvanları Koruma ve Geliştirme Derneği ve Hikmet Neğuç Başvurusu*, Başvuru No: 2014/4711, Karar Tarihi: 22.2.2017, § 41, § 43)

İHAM'ın Türkiye'de bir derneğin örgütlenme özgürlüğüne müdahale edilmesine ilişkin *İzmir Savaş Karşıtları Derneği v. Türkiye* Kararı'na bakıldığında derneğin yönetim kurulu 15 Eylül 1994 tarihinde dernek üyelerinden bir temsilcinin *Green Peace'in* Almanya'da düzenlediği bir toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılması

kararını almıştır. Ancak 2908 sayılı eski Dernekler Kanunu’nu 43. maddesine uygun olarak dernek üyelerinin yurtdışındaki toplantılara katılımlarında İçişleri Bakanlığı’ndan gerekli izni almadıkları tespit edilmiştir. (İHAM, *İzmir Savaş Karşıtları Derneği v. Türkiye*, Başvuru No. 46257/99, Karar Tarihi: 02.03.2006, §§ 8-12) Yetkililerden gerekli izni almadan yurtdışına gönderme kararı almaları nedeniyle dernek üyeleri üç ay hapis cezasına çarptırılmıştır. Başvuranlar temyiz başvurusunda bulunmuş ancak Yargıtay kararı onamıştır. (İHAM, *İzmir Savaş Karşıtları Derneği v. Türkiye*, Başvuru No. 46257/99, Karar Tarihi: 02.03.2006, § 18, §§ 24-26) İHAM ise, dernek hakkına bir müdahale olduğunu tespit etmiştir. Bu müdahale, İHAS 11(2). maddede yer alan ve “yasayla öngörülme”, “demokratik bir toplum için gereklilik” gibi meşru amaçları izlemesi gibi haller dışında İHAS’ın 11. maddesinin ihlaline yol açmaktadır. (İHAM, *İzmir Savaş Karşıtları Derneği v. Türkiye*, Başvuru No. 46257/99, Karar Tarihi: 02.03.2006, §§ 31-33) İHAM, örgütlenme özgürlüğüne aykırı olarak değerlendirdiği bu 43. maddenin 17 Temmuz 2004 tarihinde yürürlükten kaldırıldığını da belirtmektedir. (İHAM, *İzmir Savaş Karşıtları Derneği v. Türkiye*, Başvuru No. 46257/99, Karar Tarihi: 02.03.2006, § 36) Sonuç olarak İHAM, söz konusu kısıtlamanın İHAS’ın 11. maddesinin 2. fıkrasındaki ulusal güvenliğin ve kamu emniyetinin sağlanması gibi meşru amaçları içermediğine itibar etmektedir. Bu durumda İHAS’ın 11. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. (İHAM, *İzmir Savaş Karşıtları Derneği v. Türkiye*, Başvuru No. 46257/99, Karar Tarihi: 02.03.2006, §§ 38-39) Görüldüğü gibi Anayasa’nın 33. maddesi ve İHAS’ın 11. maddesi ile koruma altına alınan dernek kurma özgürlüğünün engellenemeyeceği ve kısıtlanamayacağı, AYM ve İHAM içtihatları ile de ortaya konmuştur.

1.2.2. Vakıflar

İHAS’ın 11. maddesinde belirtilen haklar aynı zamanda vakıflar bakımından da geçerlidir. Vakıflar, TMK’nın 101. maddesine göre, gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarıdır. Belirtildiği gibi vakıflar için amaç noktasında ortaya çıkan bir ölçüt “belirli ve sürekli bir amaç” taşımalarıdır. Bununla birlikte aynı maddede vakfın

amaçları ile ilgili bir dizi sınırlama getirilmiştir. Kanuna göre, Cumhuriyet'in Anayasa ile belirlenen niteliklerine ve Anayasa'nın temel ilkelerine, hukuka, ahlâka, milli birliğe ve milli menfaatlara aykırı veya belli bir ırk ya da cemaat mensuplarını desteklemek amacıyla vakıf kurulamaz. (Türk Medeni Kanunu md 101) Bu hüküm ile *dinî grupları desteklemek amacıyla* vakıf kurulamayacağı ortaya konmuştur.

Belirli bir etnik grubun veya dinî cemaatin desteklenmesi amacıyla vakıf kurulmasına dair bir yasak örgütlenme özgürlüğüne aykırılık oluşturmaktadır. Oysaki aynı etnik kökenden gelen belirli din ve inanç gruplarına mensup olan kişilerin birbirlerini desteklemek için vakıf kurabilme haklarının korunması gerekir. İHAM'a göre bir azınlık grubun mevcudiyetinin savunulması veya desteklenmesi demokrasi için bir tehdit oluşturmamaktadır. Hatta bu tür grupların korunması ve desteklenmesi gerekmektedir. (Karan, 2018:15) Yani dini örgütlenmeler de STK kavramının içine dâhil edilebilir. Çünkü dini örgütlerin, varlık nedenleri olarak dinin günümüz şartlarındaki yaşam pratiğini hayata geçirmenin ötesinde, ekonomik ve sosyal dayanışma ile kentleşmeyi sağlamak gibi işlevlerinin olduğu söylenebilir. (Ürek ve Doğan, 2011:123) Dini örgütlerle ilgili olarak İHAM'ın *Biblical Centre of the Chuvash Republic v. Rusya* Kararı'nda başvuran, 1991 yılının Kasım ayında dini bir kuruluş olarak kaydedilen bir Pentekostal cemaatidir. Başvuran 1996 yılında dini bir kolej ile birlikte Pazar Okulu kurmuştur. Ancak başvuran merkez, izinsiz bir şekilde, temizlik ve hijyen kurallarına aykırı olarak eğitim faaliyetleri yürüttüğü gerekçesiyle, Rusya Yüksek Mahkemesi'nin kararıyla 2007 yılının Ekim ayında feshedilmiştir. (İHAM, *Biblical Centre of the Chuvash Republic v. Rusya*, Başvuru No. 33203/08, Karar Tarihi: 12.06.2014, § 4, § 7, § 8) İHAS'ın 11. maddesinde yer alan dernek kurma özgürlüğü ışığında yorumlandığında bu durum başvuranın 9. madde kapsamındaki din özgürlüğüne müdahale teşkil etmiştir. Ulusal makamlar, başvuranın din ve dernek kurma özgürlüğünün özüne zarar veren kapatılma işleminin, gözettikleri amaçlara ulaşılması noktasında tek seçenek olduğunu gösterememişlerdir. (İHAM, *Biblical Centre of the Chuvash Republic v. Rusya*, Başvuru No. 33203/08, Karar Tarihi: 12.06.2014, § 45, §52) Değerlendirmeler sonucunda, İHAM dernek kurma özgürlüğü ilkesine dayanarak İHAS'ın 11. maddesinin ışığında yorumlanmış olan İHAS'ın 9.

maddesinin ihlaline karar vermiştir. (İHAM, *Biblical Centre of the Chuvash Republic v. Rusya*, Başvuru No. 33203/08, Karar Tarihi: 12.06.2014, § 63)

Anlaşılabacağı üzere vakıflar da İHAS'ın 11. maddesi kapsamında dernek kurma özgürlüğünün koruması altına dâhil edilmiştir.

1.2.3. Sendikalar

Demokrasilerde vatandaşların bir araya gelerek ortak amaçları izleyebileceği örgütlerin varlığı sağlıklı bir toplumun önemli bir bileşenidir. Demokrasilerde böyle bir “örgüt”, devlet tarafından saygı gösterilmesi ve korunması gereken temel haklara sahiptir. STK bağlamında örgütlenme özgürlüğünün temel kullanım biçimlerinden birisi de sendikalardır. Anayasa'nın 51. maddesine göre çalışanlar ve işverenler, üyelerinin çalışma ilişkilerinde, ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için önceden izin almaksızın sendikalar ve üst kuruluşlar kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten serbestçe çekilme haklarına sahiptir. Anayasa'nın 53. ve 54. maddeleri ise grev ve toplu iş sözleşmesi haklarını düzenlemektedir ve bu haklar sendika hakkı ile birlikte örgütlenme özgürlüğünün bir parçası kabul edilmektedir. Görüldüğü gibi sendika kurma, sendikaya üye olma veya olmama gibi haklar hem işçilere hem de kamu görevlilerine tanınmıştır. (Karan, 2018:25-26)

Sendikalar, 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nun 2. maddesinde, işçilerin veya işverenlerin çalışma ilişkilerinde, ortak ekonomik ve sosyal hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek için en az yedi işçi veya işverenin bir araya gelerek bir işkolunda faaliyette bulunmak üzere oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kuruluşlar olarak tanımlanmıştır. (Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, md 2)

AYM ise *Tayfun Cengiz Başvurusu* Kararı'nda, istihdam alanında kendi üyelerinin menfaatlerinin korunmasını amaçlayan STK'lar olan sendikaların, bireylerin kendi menfaatlerini korumak için kolektif oluşumlar meydana getirerek bir araya gelebilme özgürlüğü olan örgütlenme özgürlüğünün önemli bir parçası olduğunu ifade

etmiştir. (AYM, *Tayfun Cengiz Başvurusu*, Başvuru No: 2013/8463, Karar Tarihi: 18.9.2014, § 31)

İHAS 11. maddede açıkça sendika kurma hakkının koruma altında olduğu düzenlenmiştir. İHAM, *National Union of Belgian Police v. Belçika* Kararı'nda, sendikaları çalışanların bireysel veya ortak çıkarlarını korumak amacıyla serbestçe bir araya geldikleri bir örgüt olarak tanımlarken, sendika hakkını da bağımsız bir hak olarak değil örgütlenme özgürlüğünün bir şekli ya da özel bir görünümü olarak kabul etmiştir. (İHAM, *National Union of Belgian Police v. Belçika*, Başvuru No: 4464/70, Karar Tarihi: 27.10.1975, § 38) İHAM, *National Union of Rail, Maritime and Transport Workers v. Birleşik Krallık* Kararı'nda ise sendika kurma hakkı ile ilişkili olarak, işçi sendikalarının örgütlenme özgürlüğünün kapsamının uluslararası hukukta baskın olandan daha dar bir şekilde yorumlanmasının bu hakkın özünü uyuşmayacağını belirtmiştir. Buna ek olarak, sendikal özgürlüğe ilişkin bu anlayış, bu özgürlüğe ikincil olarak toplantı ve eylem düzenlemenin uzun zamandır sendikal faaliyetlerin hukuka uygun bir biçimi olarak kabul eden birçok Avrupa devletinin uygulamasında da destek bulunduğunu ifade etmiştir. (İHAM, *National Union of Rail, Maritime and Transport Workers v. Birleşik Krallık*, Başvuru No. 31045/10, Karar Tarihi: 08.04.2014, § 84) Bunun yanında İHAM, sendikanın üyeleri için önemli olan konularda eylem düzenleyebileceği ve grev hakkını kullanabileceği hususuna dikkat etmek için de *Wilson, National Union of Journalist ve diğerleri v. Birleşik Krallık* Kararı'nda, bir sendikanın üyeleri için önemli olduğunu vurgulayarak üyelerinin inandığı konularda işvereni toplu sözleşme yapmaya ikna etmek amacıyla gerekirse grev ve iş yavaşlatma gibi girişimlerde bulunabileceğini belirtmiştir. (İHAM, *Wilson, National Union of Journalist ve diğerleri v. Birleşik Krallık*, Başvuru No. 30668/96, 30671/96 ve 30678/96, Karar Tarihi: 02.07.2002, § 46)

Sendika kurma hakkının kullanımının İHAS 11(2)'de sayılan gerekçeler oluşmadan sınırlanamayacağı ortaya konmuştur. Benzer olarak İHAM, sendikaların eylemleri üzerindeki kısıtlamaların 11. maddenin ihlaline sebep olduğunu tespit ettiği Türkiye aleyhine birçok davayı da karara bağlamıştır. (bkz. İHAM, *Enerji Yapı-Yol Sen*

v. *Türkiye*, Başvuru No. 68959/01, Karar Tarihi: 21.04.2009, *Karaçay v. Türkiye*, Başvuru No. 6615/03, Karar Tarihi: 27.03.2007)

2. Türkiye’de Hak Öznelerince Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenlenmesinin Koşulları

1982 Anayasası’nın 34. maddesi, Anayasa’nın 90/5 maddesinin hükmü gereğince İHAS’ın 11. maddesi ve 2911 sayılı TGYK birlikte göz önüne alındığında hem bireyler hem de STK’lar gibi hak özneleri açısından toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanımı noktasında Türk mevzuatında bir takım koşullar bulunmaktadır. Bunlar, silahsız, saldırısız ve barışçıl olma ile önceden bildirimde bulunma koşulu olarak sınıflandırılabilir.

2.1. Silahsız, Saldırısız ve “Barışçıl” Toplanma Koşulu

Silahsızlık ve saldırısızlık koşulunun toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün tanındığı tüm demokratik anayasalarda olmasının yanı sıra İHAS 11. maddede de “barışçıl toplanma” ibaresiyle yer bulmuştur.

Anayasanın 34. maddesinde bireyler ve sivil toplum özneleri dahil olmak üzere “herkesin silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahip olduğu” belirtilmiştir.

Toplantı özgürlüğünün hak olarak tanınmaya başladığı dönemlerde sivil toplum unsuru olan birey gruplarının yönetime ilişkin istek ve şikâyetlerini silahlı eylem ve isyanlarla gösterdikleri görülmüştür. Dolayısıyla ilerleyen dönem anayasaları ve uluslararası metinler bu hakka yer verirken silahsızlık koşulunu da eklemişlerdir. Ancak 1982 Anayasası’nın 34. maddesi ve 2911 sayılı Kanun silahsızlık ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü ibarelerine yer verse de bir toplantı ve gösteri yürüyüşünün ne zaman saldırgan bir özellik taşıdığına değinmemiştir. Bir görüşe göre, kolluk kuvvetine, diğer başka kişilere veya STK gibi sivil toplum öznelerine bir saldırı olduğu zaman

toplantının barışçıl sınırlarının aşıldığı anlaşılabılır. Bir diğer görüşe göre de ceza kanunlarında suç olarak nitelenen bir fiilin işlendiği tüm toplantılar saldırlı toplantı olarak görölmektedir. (İşgören, 2011:102)

Örgütlenme hakkı başka kişilerle bir araya gelerek toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemek isteyen bireylerin idareler tarafından hukuka aykırı olarak müdahaleye maruz kalmasına karşı koruma sağlamaktadır. (Karan, 2018:3) Bu örgütlenme hakkı ile faaliyet gösteren STK'lar barışçıl toplantılar düzenleme, görüşler ifade etme ve ortak çıkarların savunulması dahil olmak üzere birçok amaca hizmet edebilirler. *Christians against Racism and Fascism v. Birleşik Krallık* Kararı'nda İHAM, barışçıl toplanma hakkından, yalnızca gösterilere katılan bireylerin değil, aynı zamanda, başvuru sahibi dernek gibi, STK'ların da toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyerek yararlanabileceğini belirtmiştir. (İHAM, *Christians against Racism and Fascism v. Birleşik Krallık*, Komisyon Karar Tarihi: 16.07.1980, Decisions and Reports (DR) 21, s. 153)

KESK ve Eğitim-Sen'in bir kanun tasarısını protesto etmek için düzenlediği gösteriyi konu alan *Ali Rıza Özer ve diğerleri Başvurusu* Kararı'nda AYM, silahsız, saldırısız ve barışçıl toplantılara ilişkin ifadelere yer vermiştir. Karara göre Anayasa'nın 34. maddesi fikirlerin silahsız ve saldırısız, başka bir ifade ile barışçıl bir şekilde ortaya konulabilmesi için toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkını güvence altına almıştır. Kolektif bir şekilde kullanılan bu hak, düşüncelerini ifade etmek isteyen kişilere şiddeti dışlayan yöntemlerle düşüncelerini açıklama imkânı vermektedir. Şiddet kullanma niyetinde olan kişilerin katıldığı veya düzenlediği gösteriler barışçıl toplanma kavramı dışında kalmaktadır. (AYM, *Ali Rıza Özer ve diğerleri Başvurusu*, Başvuru No. 2013/3924, Karar Tarihi: 6.1.2015, § 118)

Belirtildiği gibi Anayasa'da toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına ilişkin “silahsız ve saldırısız” ifadesine yer verilmişken, İHAS'ta “barışçıl” ifadesi kullanılmıştır. AYM, *Ali Rıza Özer ve diğerleri* Kararı'nda bu iki kavram arasındaki farka değinmemiştir. AYM'nin sonraki değerlendirmelerinde de barışçıl kavramının ön plana çıktığını görmekteyiz. Kısacası AYM'nin iki kavram arasında bir fark görmediği söylenebilir. (Şirin, 2015:85) İHAS'ın 11. maddesindeki barışçıl toplanmaya ilişkin güvenceler, şiddet kullanma niyetinde olan, şiddeti özendiren veya başka bir ifadeyle

demokratik toplumun temellerini inkâr eden kişilerin katıldığı veya düzenlediği gösteriler dışında bütün toplantılar için uygulanmaktadır. (İHAM, *Alekseyev v. Rusya*, Başvuru No. 4916/07, 25924/08 ve 14599/09, Karar Tarihi: 21 Ekim 2010, § 80)

2013 yılında Gezi Parkı Eylemleri'nde de plansız-ani olarak gelişen çok sayıda gösteri barışçıl olmasına rağmen izinsiz olduğu gerekçesiyle orantısız güç kullanılarak dağıtılmıştır. (Duymaz, 2013:276) Bir kentsel proje kapsamında yıkılarak onu yerine 19. yy Osmanlı Topçu Kışlası'na benzer bir yapı ile AVM ve cami yapılacağı söylemlerine karşılık Taksim Gezi Parkı'nda 30 Mayıs 2013 tarihinde birkaç yüz kişilik çevreci bir grup protesto etmek amacıyla toplanmışlardır. Yapılan bu küçük eyleme kolluk kuvveti biber gazı ve şiddet kullanarak müdahale etmiştir. (Amnesty International, Gezi Parkı Eylemleri, 2013:5) Olayların büyümesi ile de başlangıçta barışçıl olan birçok toplantı ve gösteri yürüyüşü kanuna aykırı olduğu gerekçesiyle kolluk kuvvetleri tarafından orantısız olarak dağıtılmıştır. Kamu makamlarının bu tutumu pek çok İHAM içtihadına da ters düştüğü söylenebilir. (İHAM, *Bukta ve diğerleri v. Macaristan*, Başvuru No.25691/04, Karar Tarihi: 17.07.2007; *Rassemblement Jurassien Unité Jurassienne v. İsviçre*, Başvuru No. 8191/78, Karar Tarihi: 10.10.1979) Kolluk kuvvetleri PVSK'nın 16. maddesi ve 24. maddesine göre direnişi kırmak amacı ve kıracak ölçüde müdahalede bulunması gerekirken barışçıl şekilde eylem yapanlara dahi orantısız ölçüde müdahalelerde bulunmuştur. Buna örnek olarak kolluk kuvvetlerinin müdahalesi sonucunda bitirilen bir gösterinin akabinde göstericilerin başka yerlerde darp edilip gözaltına alınması örnek verilebilir. (Duymaz, 2013:277) Gezi Parkı Eylemleri ile ilgili olarak Türkiye Cumhuriyeti Kamu Denetçiliği Kurumu'nun kolluk kuvvetlerinin Gezi Parkı Eylemleri'nde orantısız kuvvet kullanımına ilişkin 17 farklı şikâyeteye cevap olarak hazırladığı raporunda da İHEB'in *işkence ve kötü muamele* konulu 5. maddesine, İHAS'ın *işkence* konulu 3. maddesine, Anayasa'nın *temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması, kötüye kullanması ve durdurulması* konulu 12., 13., 14. ve 15. maddelerine, *düşünce ve düşüncüyü açıklama ve yayma hürriyeti* konulu 25. ve 26. maddesine ve *toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı* konulu 34. maddesine aykırı olarak Gezi Parkı (İstanbul) başta olmak üzere diğer illerde de gerçekleştirilen barışçıl olan eylemlerde kolluk kuvvetinin

orantısız bir şekilde müdahale ettiğini tespit etmiştir. (Kamu Denetçiliği Kurumu, Şikâyet No. 03.2013/310, Karar No. 2013/90, Karar Tarihi: 03.12.2013, s. 175)

Türkiye aleyhinde barışçıl toplantı hakkının ihlali ile ilgili olarak çokça İHAM kararı bulunmaktadır. Bu sebeple Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 2014 yılı itibariyle toplanma özgürlüğüne binaen Türkiye'nin İHAS'ı ihlal ettiği 45 kesinleşmiş kararı bir araya toplamıştır. Barışçıl toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının ihlalleri veya göstericiler dağıtılırken uygulanan aşırı ve orantısız güç sebebiyle başvuru sahiplerinin kötü muameleye tabi tutulmalarına ilişkin kesinleşmiş bu kararları “*Ataman Grubu Davaları*” olarak bir araya getirmiştir. Bu gruptaki bazı davalar, ayrıca başvuru sahiplerinin toplantı ve gösteri yürüyüşü haklarının ihlallerinin ve tabi tutuldukları kötü muamelelerin etkin soruşturulmadığını ve barışçıl göstericiler hakkında gereksiz yargılamalar yapıldığını ortaya koymaktadır. (Çalı, 2014:5)

Ataman Grubu Davaları'ndan biri olan silahsız ve saldırısız toplanmış bir gruba orantısız müdahalenin görüldüğü İHAM'ın *İzci v. Türkiye* Davası'na baktığımızda başvuran, 6 Mart 2005 tarihinde İstanbul'da Dünya Kadınlar Günü'nü barışçıl olarak kutlamak üzere düzenlenen ve polis ile göstericiler arasında çatışmalarla sonuçlanan bir gösteriye katılmıştır. Olaylara ilişkin video kamera kayıtları, polis memurlarının çok sayıda göstericiye copları ile vururken ve göz yaşartıcı gaz sıkarken görüntülenmiştir. Mağazalara sığınan kadınlar, polis tarafından sürüklenerek dışarı çıkarılmış ve dövülmüştür. (İHAM, *İzci v. Türkiye*, Başvuru No. 42606/05, Karar Tarihi: 20.07.2013, §§ 5-7) Video görüntülerini incelemek üzere Türk makamlar tarafından görevlendirilen bir bilirkişi raporuna göre, polis memurları, göstericilere güç kullanmadan önce onları dağıtmak amacıyla hiçbir uyarıda bulunmamıştır. Göstericiler ise, saldırıya karşılık vermeye değil, yalnızca kaçmaya çabalamıştır. (İHAM, *İzci v. Türkiye*, Başvuru No. 42606/05, Karar Tarihi: 20.07.2013, § 15) Başvuranın vücudunun tamamında morarmalar olmuş ve başvuran, kendisine yapılan kötü muameleden sorumlu olduğunu düşündüğü polis memurları aleyhinde resmî suç duyurusunda bulunmuştur. (İHAM, *İzci v. Türkiye*, Başvuru No. 42606/05, Karar Tarihi: 20.07.2013, § 18)

Bu belirtilenler ışığında, İHAM, polis memurlarının gösteriye müdahalesinin ve başvurana yönelik kullandıkları şiddetin orantısız olduğunu belirtmiş ve düzensizliği veya suçu önlemek için gerekli olmadığını değerlendirmiştir. Ayrıca, dağıtmanın aşırı boyutta şiddet içermesinin, göstericilerin bir sonraki toplantı ve gösteriye katılma istekleri üzerinde kaçınılmaz olarak caydırıcı bir etkisinin olacağını ifade etmiştir. (İHAM, *İzci v. Türkiye*, Başvuru No. 42606/05, Karar Tarihi: 20.07.2013, § 90) İHAM, orantısız güç kullanımı ve etkili bir soruşturma bulunmayışı nedeniyle İHAS'ın 3. maddesinin ve başvuranın toplantı özgürlüğüne saygı duyulmaması nedeniyle de 11. maddenin ihlal edildiğine oybirliğiyle karar vermiştir. (İHAM, *İzci v. Türkiye*, Başvuru No. 42606/05, Karar Tarihi: 20.07.2013, § 97) Görüldüğü gibi barışçıl bir gösteriye orantısız şekilde müdahale edilmesi ve bu müdahalenin de soruşturma makamları tarafından etkili bir şekilde soruşturulmaması, İHAM'ın birçok kararına konu olmuş ve Türkiye aleyhinde hem 3. maddenin hem de 11. maddenin ihlali ile sonuçlanan çok sayıda kararın ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

İHAM, her iki tarafın da (göstericilerin ve polisin) şiddet eylemlerine karıştığı yerlerde, şiddeti kimin başlattığını incelemenin bazen gerekli olduğunu da belirtmektedir. Örneğin KESK'e bağlı Eğitim-Sen'in düzenlediği bir protestoya konu alan ve Ataman Grubu Davaları'ndan olan *Nurettin Aldemir ve diğerleri v. Türkiye* Davası'nda İHAM, söz konusu grubun başlangıçta kamu düzeni için ciddi bir tehlike arz ettiğini gösteren hiçbir kanıt bulunmadığını gözlemlemektedir. Bununla birlikte, yetkililer, onları dağıtmak için ciddi bir güçle hızlı bir şekilde müdahale etmişler ve böylece gerilimlerin artmasına, ardından da çatışmalara yol açmışlardır. (İHAM, *Nurettin Aldemir ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 32124/02, 32126/02, 32129/02, 32132/02, 32133/02, 32137/02 ve 32138/02, Karar Tarihi: 18.12.2007, § 45)

Ataman Grubu Davaları'nda İHAM beş temel bulguya varmıştır. Bunların ilki, barışçıl gösterilere müdahalenin İHAS'ın 11. maddesine aykırı olduğudur. İkincisi, barışçıl olmayan gösterilerde barışçıl şekilde eylem yapanların hedef alınmasının İHAS'ın 3. ve 11. maddelerine aykırı olduğudur. Üçüncüsü, barışçıl ve barışçıl olmayan gösterileri dağıtmak için göz yaşartıcı gaz veya fiziksel kuvvet yoluyla orantısız güç kullanımının İHAS'ın 3. ve 11. maddelerine aykırı olduğudur. Dördüncüsü, barışçıl

eylemcilerin iç hukukta yargılanmalarının İHAS'ın 11. maddesine aykırı olduğudur. Sonuncusu da polis memurlarının ve amirlerinin toplantı ve gösterilerde 3. madde ihlali niteliğine bürünen tasarruflarının etkin olarak soruşturulmamasının 3. maddenin usul bakımından yüklediği pozitif yükümlülöklere aykırı olduğudur. (Çalı, 2014:6)

Ataman Grubu 'ndaki hemen her davadaki olgular, idari mercilerin bir toplantı ya da gösterinin kanunsuz olduğunu ilan etmesi ve sonrasında kanunsuz ilan edilmiş gösteriye katılanlara karşı güç kullanımını içermektedir. Gösterilerin kanunsuz ilan edilmesi ile sonrasında kullanılan gücün gerekçeleri olarak ise şiddete teşvik, trafiğe engel olacak şekilde yolların kapatılması veya uygunsuz yerlerde toplanılması gösterilmektedir. İHAM yine de, *Ataman Grubu* 'ndaki “*Açık ve diğerleri v. Türkiye, Akgöl ve Göl v. Türkiye, Arpat v. Türkiye, Aşıcı ve diğerleri v. Türkiye, Aytaş ve diğerleri v. Türkiye, Balçık ve diğerleri v. Türkiye, Biçici v. Türkiye, Ergün v. Türkiye, Gülizar Tuncer v. Türkiye, İşeri ve diğerleri v. Türkiye, Oya Ataman v. Türkiye, Pekaslan v. Türkiye, Uzunget v. Türkiye*” gibi bazı kararlarında, düzenlenen toplantı ve gösterileri barışçıl olarak saydığı da görölmektedir. (Çalı, 2014:34-35, bkz. Ek-2 Tablo)

Yine aynı şekilde silahsız ve saldırısız toplantıya örnek oluşturacak başka bir karar olarak Yargıtay'ın 16. *Ceza Dairesi* 2017/632 E. 2018/436 K. sayılı kararına baktığımızda, yerel mahkeme kararında Sanığın 19 Ekim 2008'de düzenlenen yasadışı gösteride elindeki taşı atmaya hazır bir şekilde olduğu, olaya dair görüntülerde tespit edilmiştir. Sanığın da dahil olduğu yaklaşık 100 kişiden oluşan bir topluluk yol üzerinde barikat kurup ateş yakarak polise molotoflu ve taşı saldırıda bulunmuşlardır. Polis uyarı yapmış, ancak grup dağılmamıştır. Polis kalabalığa biber gazı sıkarak müdahale etmiştir. Olaydan sonra ortaya çıkan video kayıtlarında sanık elindeki taşı kolluk kuvvetlerine fırlatırken görüntölenmiştir. İlk derece mahkemesi bu durumun 6352 sayılı Kanun'un geçici 1. maddesinin hükmü dahilinde, yani sair kanaat ve düşünce açıklamaya yönelik bir hareket biçiminde, değerlendirilemeyeceğini belirtmiştir. Dosyaya konu olan olayda sanık barışçıl bir yol ile eylem yapmak yerine, taş atarak, şiddete başvurarak iradesini ortaya koymuştur. Sanık kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşünde dağılma sırasında silahla mukavemet etme suçundan ilk derece mahkemesi tarafından 2911 sayılı Kanun'un 23/b'ye dayanarak 33/c maddesi gereğince ve 5237

sayılı TCK'nın 53., 62. ve 63. maddelerinin hükümleri de uygulanarak 4 yıl 2 ay hapis cezasına hükmetmiştir.

Bu hükme karşı, sanık müdafisi temyiz yoluna gitmiştir. İnceleme yapan son olarak incelemede bulunan Yargıtay davayı karara bağlamıştır. Ceza Genel Kurulu karar verirken doktrindeki hükümlere değinmiştir. Buna göre, İHAS'ın 11. maddesindeki toplanma ve örgütlenme özgürlüklerinin amaçlarından birisi de, 10. madde ile garantilenen kişisel görüşlerin korunmasıdır. Barışçıl toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, ifade özgürlüğünün bir başka tezahürü biçiminde görülebilir. Bu bağlamda demokrasinin özü açısından değerlendirildiğinde temel hak özelliği göstermektedir. Bireyler; politik ve toplumsal gibi sebeplerle bir araya gelerek toplantı, gösteri yürüyüşü ve mitingler düzenlemek suretiyle düşüncelerini toplu bir biçimde dile getirirler. Ceza Genel Kurulu, “Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanılmasına sınırlama getirilirken barışçıl olarak kullanılan toplantı ve gösteri yürüyüşleri hakkının, ifade özgürlüğü benzeri bir korumadan faydalanacağını” da ifade etmiştir. Ceza Genel Kurulu, ilk derece mahkemesinin kararının, sanığın kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşünde dağılmamakta ısrar etme ile toplantı ve gösteri yürüyüşüne silahla katılma şeklindeki eylemlerinin 6352 sayılı Kanun'un Geçici 1. maddesi bağlamında, suçun basın yayın yoluyla veya sair düşünce ve kanaat açıklama yöntemleriyle işlenmiş bulunması ve adli para ya da üst sınırı beş yıldan fazla olmayan hapis cezasını gerektirmesi şartlarının birlikte gerçekleştiğinden bahisle ilk derece mahkemesinin kararının bozulması gerektiğini ifade etmiştir. Buna bağlı olarak durumun 6352 sayılı Kanun'un Geçici 1. maddesi kapsamında değerlendirilmesi gerektiğinin gözetilmemesi isabetsizliğinden dolayı bozulmasına karar vermiştir. (Ceza Genel Kurulu, Yargıtay, 16. C.D., E.2017/632, K.2018/436, Karar Tarihi: 16.06.2016) Görüldüğü üzere Yargıtay toplanma hakkının ihlali ile ilgili olarak verilen cezalarda da orantılılık ilkesi aramıştır. Silahlı ve saldırlı gerçekleşen bir gösteri ile ilgili olarak da şiddetin boyutuna göre cezalandırma yolunu tercih etmiştir.

Türkiye’de yasadışı olarak kabul edilen toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılan barışçıl eylemcilerin yargılanması hususunun da alışıldık bir hal aldığı söylenebilir. Bu yargılamalarda savcılar, toplantı ve gösterilerin barışçıl olup

olmadığını gözetmeden ve *Ataman Grubu* kararlarına aykırı olarak bir soruşturma yetkisi kullandıkları görülmektedir. Göstericilerin bu şekilde yargılanmasını “*misilleme uygulaması*” olarak adlandıran Çalı (2014:27), 2013 yılında Türkiye’de geniş çapta katılıma sahne olan Gezi Parkı Eylemleri ile ilgili barışçıl toplantılara yargının da bu müdahalelerde bulunduğunu ifade etmiştir. Uluslararası Af Örgütü 2014 yılında yayınladığı “*Yaralar Açık, Adalet Hala Yok: Gezi Parkı Eylemlerinden Bir Yıl Sonra*” adlı raporunda Gezi Parkı Eylemleri’nden sonra bir yıllık süre içerisinde Türkiye İnsan Hakları Vakfı’nın sağladığı verilere göre 5.500’den fazla kişinin yargıldığını belirtmiştir. Kırıkkale gibi küçük bir ilde dahi 3.000’den fazla kişi hakkında işlem yapıldığı da raporda ortaya konmuştur. Raporun devamında yargılananların çoğunluğu eylemlere katılmakla suçlandığı, geri kalan kısmı için de yeterli delil olmamasına rağmen şiddet olaylarına karışmakla suçlandığı ifade edilmektedir. (Amnesty International, 2014:14) Ayrıca Gezi Parkı Eylemleri sonrasında barışçıl göstericilerin İHAS’ın 11. maddesinde düzenlenen haklarını ihlal eden davalar için savcılar hazırladıkları iddianamelerde Çalı (2014:27-28) dört temel bulgu tespit etmiştir. İlk olarak savcılar kişilerin barışçıl olmayan eylemlerde bulunduğunu gösteren herhangi bir delil sunmadan çok sayıda kişiyi kapsayan toplu iddianameler hazırladığı tespit edilmiştir. İkinci olarak savcılar, eylemcilerin biber gazından korunmak için gaz maskesi, deniz altı gözlüğü gibi araçlar kullanmalarını yasadışı gösteriye katılma ve kolluk kuvvetine görevini yaptırmamak için direnme suçlamasına delil olarak değerlendirmişlerdir. Üçüncü olarak Twitter, Facebook vb. sosyal medya hesaplarını yasadışı gösteriye katılma suçuna dâhil etmişlerdir. Son olarak da doktorlara ve tıp öğrencilerine göstericilere yardım etmeleri sebebiyle suçluyu kayırma manasında suçlamalarda bulunulmuştur. Genel olarak değerlendirildiğinde, bu yargısal uygulamaların temelinde devlet yetkilileri tarafından yasadışı olarak tanımlanan gösterilere katılan bireylerin potansiyel suçlu olarak algılandığı bir kültürün olduğu söylenebilir. (Çalı, 2013:28) Böylelikle yargının da, barışçıl gösterilere 2911 sayılı TGYK’dan kamu görevlisine direnme suçuna, terörle ilgili suçlamalardan mala zarar vermeye kadar çeşitli kanun hükümleri ile müdahalelerde bulunduğu söylenebilir.

İHAM, Türkiye aleyhindeki çok sayıdaki kararında, kolluk kuvvetleri mensuplarının gösterilere sert müdahalesinin, İHAS’ın 3. ve/veya 11. maddesi

anlamında bir ihlâl teşkil ettiğine hükmetmiştir. Bu davaların ortak özelliği polislerin barışçıl toplantılar karşısında belli ölçüde müsamaha göstermemiş ve bazı durumlarda ise göz yaşartıcı gaz olmak üzere, aşırıya kaçan güç kullanmış olmasıdır. Ayrıca İHAM daha önce de birçok kararında, Türk soruşturma makamlarının, gösteriler sırasında kolluk kuvvetlerinin kötü muamelede bulunduğu yönündeki iddialar hakkında etkili soruşturma yürütmemiş olduğunu ifade etmiştir. (İHAM, *İzci v. Türkiye*, Başvuru No. 42606/05, Karar Tarihi: 20.07.2013, §§ 95-97)

2.2. Önceden Bildirimde Bulunma Koşulu

1982 Anayasası'nda, STK'ları ve tüm sivil toplum öznelarını dahil edecek anlamda “herkesin, önceden izin almadan toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahip olduğu” belirtilmektedir. (Anayasa, md 34/1) Görüldüğü gibi 1982 Anayasası'nda, İHAS'ın 11. maddesinden farklı olarak “önceden izin almadan” ibaresine yer verilmiştir. Türkiye'de demokratik süreçte yer alan aktörler olarak dernekler veya STK'lar için bazen bir toplantı düzenlemede önceden bildirimde bulunma koşulu fiili bir izne hatta İHAM'ın ifadesiyle “gizli engele” dönüşebilmektedir. *Oya Ataman v. Türkiye* Kararı'nda İHAM, Türkiye için halka açık gösterilerin düzenlenmesi için herhangi bir izin gerekmediğini belirtmiştir. Ancak, karara konu olan olayda dönemin mevzuatına göre yetmiş iki saat önce bildirim yapılması gerektiği halde bildirim yapılmamıştır. İHAM bu nitelikteki düzenlemelerin, İHAS tarafından korunan barışçıl toplanma özgürlüğünün önünde gizli bir engel teşkil etmemesi gerektiğini ifade etmektedir. (İHAM, *Oya Ataman v. Türkiye*, Başvuru No.74552/07, Karar Tarihi: 05.12.2006, § 38)

Belirtildiği gibi İHAS'ta bu tarz bir koşul belirtilmemişse de İHAM bazı içtihatlarında (İHAM, *Oya Ataman v. Türkiye*, 74552/01, 05.12.2006, § 38; *Samüt Karabulut v. Türkiye*, Başvuru No: 16999/04, 29.01.2009, § 35), taraf devletlerin gizli bir engele dönüşmemesi kaydıyla bildirim usulünü benimseyebileceklerine yer verilmiştir. (Şirin, 2018:97) Kaldı ki Türkiye'de toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlenmesine ilişkin 2911 Sayılı TGYK'nın 10. maddesi ile önceden bildirimde

bulunma usulü benimsenmiştir. Önceden bildirimde bulunma koşulu çerçevesinde özgürlüğün kullanılması, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyenlerin kamu makamlarını önceden bilgilendirmesine bağlanmıştır. Özellikle toplu olarak özgürlüklerin kullanılmasında tercih edilen bu usulde herhangi bir izin alma zorunluluğu yoktur. Yalnızca bilgi ve belgelerin ilgili makama iletilmesi yeterlidir. Buradaki amaç ise, özgürlüklerin kullanımında ortaya çıkacak kötüye kullanımları ve yasalara aykırı fiillerin oluşması halinde sorumluları tespit edebilmek, kamu düzenini korumak ve özgürlüğün kullanılabilmesine olanak sağlamaktır. (İşgören, 2011:104) Ancak İHAM *Oya Ataman v. Türkiye* ve *Samüt Karabulut v. Türkiye* kararlarında Türkiye’de bu bildirim şartının gizli engel olarak kullanımına yol açacak uygulamaların olduğu üstünde durmaktadır. Gerçekten de Türkiye’de uygulamada bildirim koşulunun esnek bir şekilde yorumlandığı söylenemez. Buna ilişkin olarak da bildirimde bulunmadan gerçekleştirilen toplantı, gösteri veya protesto yapan hak öznelerine müdahaleler karşımıza çıkmaktadır. Ancak içtihatlarından görebileceğimiz gibi İHAM da barışçıl olduğu müddetçe sırf bildirim olmadığı gerekçesiyle bir toplantıya müdahale edilmemesi taraftarıdır. (Şirin, 2013b:294)

Genel olarak mevcut Anayasa, STK’lar dâhil her kişinin önceden izin almaksızın toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkını güvence altına almıştır. Ancak, İHAM içtihatlarında geçen “devletlerin izin usulüne dönüşmeyecek şekilde bildirim usulleri belirleyebilecekleri” ilkesinden esinlenilerek TGYK’da bildirim usulü belirlenmiştir. Ancak bu bildirim hiçbir zaman sivil toplum öznelerine ve bireylere orantısız müdahaleye neden olacak şekilde uygulanmamalıdır. 2911 sayılı TGYK uyarınca bireylerin ve sivil toplum öznelerinin toplantı ve gösteri yürüyüşlerinden 48 saat önce yerin mülki idari amirine toplanmayı bildirmesi gerekmektedir. Aksi takdirde toplantı, gösteri yahut yürüyüş kanuna aykırı sayılmaktadır. Bu nedenle kanunun plansız-ani toplantı ve gösteri yürüyüşlerini yasaklama yoluna gittiği söylenebilir. (TGYK md 10) Bununla birlikte aynı kanun maddesinde mülki idari amirinin yapılan bildirimi kabul etmemesi durumunda izlenecek yolun belirtilmesinin yukarıda bahsedilen “gizli engel” sorununa yol açtığı söylenebilir. 2911 sayılı TGYK’da herkes önceden izin almadan gösteri yapma hakkına sahiptir ibaresi geçmesine rağmen, bildirim yapılmayan bazı durumlarda polis tarafından gösterilerin engellenmesi

gerçekleştirilen izin verilmemiş gösteri algısına dönüşmektedir. Kolluk kuvvetlerinin “izin verilmeyen gösteri” terimini kullanmasının toplumda yanlış bir izlenime neden olduğu ifade edilebilir. (Kaya, 2011:29)

2911 sayılı TGYK’da, toplantı ve gösteri yürüyüşüyle ilgili çerçeve, asıl olarak planlı toplantı ve gösterilerle sınırlandırılmıştır. Bu durum, STK’ları, sivil toplumun dinamiği olan protesto haklarını kullanmada zora sokmaktadır. Ani yapılan barışçıl toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde bildirim şartı gerçekleştirilemeyecek olduğundan Yargıtay bazı kararlarında bu hususa esnek yaklaşmıştır. TGYK’daki sınırlamalara rağmen Yargıtay tarafından toplantı ve gösteri hakkının kapsamını kanunun lafzından daha geniş olarak yorumlandığı görülebilmektedir. (Zabunoğlu, 2017:635) Yargıtay 8. Ceza Dairesi, E. 2006/1660, K. 2006/9142 sayılı kararında, Sağlık Emekçileri Sendikası başkan ve üyeleri olan sanıklar, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü’nü kutlamak amacı ile Valilikten izin verilmemesine rağmen sendika binasından İlhan Koman Parkı’na kadar trafiği aksatmadan yolun kenarından yürüyerek şiir okumuşlar ve bildiri dağıtmışlardır. Daha sonra kendiliklerinden dağılmışlardır. Yargıtay, grubun bu şekilde kendiliğinden dağılarak gerçekleştirdiği eylemin 2911 sayılı Yasanın 28. maddesinde tanımlanan suçu oluşturmayaacağına değinmiştir. Bu sebeple ilk derece mahkemesi kararını bozmuştur. (Yargıtay 8. C.D., E. 2006/1660, K. 2006/9142, Karar Tarihi: 11.12.2006) Anlaşılacağı üzere toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, yalnızca bildirim koşulunun yerine getirilmemesi ya da ani yapılması sebebiyle sınırlandırılmamaktadır. Bu itibarla, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı 2911 sayılı TGYK’da planlı toplantılar esas alınarak düzenlenmiş olsa da ani yapılan toplantıların artık günümüzde sosyal bir olgu olduğu yadsınamaz. Dolayısıyla STK’lar için de bu hakkın kullanımı konusunda Yargıtay’ın bu ve benzeri kararları doğrultusunda daha işlevsel ve içtihadı kodifiye eden kanuni düzenlemeler yapılmalıdır.

Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (ODIHR) Venedik Komisyonu tarafından hazırlanan “*Barışçıl Toplanma Özgürlüğü Kılavuzu*”, devletlerin sadece büyük toplantıların gerçekleşmesinde bildirim talep etmesini veya bazı belirli toplantılarda bildirim talep etmemesini önerir. Buna örnek olarak da Moldova ve Polonya yasalarının küçük boyutlu toplantılar için bildirim yapılmasını talep etmediğini

göstermektedir. (Council of Europe, Venedik Komisyonu Klavuzu, 2010:56-57) Komisyon, izin usulünü, istismara daha yatkın olduğu gerekçesiyle uygun görmemekte ve bildirim yapılmasını isteyen ülkelerin bu durumu mevzuatlarında izne yakın anlamda yorumlanmayacak şekilde düzenlemelerini tavsiye etmektedir. Komisyon ayrıca bu tavsiyesini desteklemek için izin usulü benimseyen kanunu anayasaya aykırı bulan Gürcistan Anayasa Mahkemesi'ne atıfta bulunmuştur. Kılavuzda toplantı düzenleyiciler tarafından yetkililere ne kadar önceden bildirim yapılması gerektiği konusunda kesin bir zaman belirtilmemiştir. Ancak Venedik Komisyonu, yetkililerin gerekli önlemleri alması ve ayrıca organizatörlerin itiraz etmeleri için birkaç gün önceden verilecek bildirimin yeterli olduğunu belirtmektedir. (Papademetriou, 2014:3)

Önceden bildirimde bulunulması sadece toplantı özgürlüğü hakkı korunmasını hedeflemez, bununla birlikte kamu düzeninin sağlanmasını ya da suçların önlenmesini de hedefler. Bu çıkar çatışması arasında bir denge kurabilmek için, önceden bildirime başvurulmasının, toplantı veya gösteri düzenlenmesi konusunda İHAS'a taraf devletlerin yaygın olarak benimsediği bir uygulama olduğu görülmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, bu mahiyetteki düzenlemeler İHAS tarafından korunduğu şekliyle toplantı özgürlüğüne gizli bir engel oluşturmamalıdır (İHAM, *Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 20347/07, Karar Tarihi: 05.07.2016, § 97)

Bazı toplantılar da bildirimsiz toplantılar olarak kabul edilmelidir. Bildirimsiz toplantı, genellikle bildirim koşuluna uymanın mümkün olmadığı ani toplantılar ya da bildirimde bulunmada yararın olmadığı küçük toplantılardır. İHAM sırf bildirim koşuluna uyulmadığı için ani toplantıların yasaklanmasını İHAS'a aykırı bulmaktadır. (Uygun, 2014:660) Çünkü bazı özel durumlarda toplantı veya gösterinin hemen gerçekleşmesi gerekmektedir. (Şirin, 2013a:34) Bu konuyla ilgili olarak İHAM'ın *Bukta ve diğerleri v. Macaristan* Kararı'na bakıldığında davada Macaristan Devlet Başkanı gün içinde bir karar almıştır. İHAM, Devlet Başkanı'nın almış olduğu bu siyasi karara gittiği yerde onunla karşılaştığı anda ani olarak tepki gösteren başvuruçuların önceden bildirimde bulunmadan gösteri yaptıkları gerekçesiyle yargılanmalarını ve cezalandırılmalarını 11. maddenin ihlali olarak görmüştür. (İHAM, *Bukta ve diğerleri v.*

Macaristan, Başvuru No.25691/04, Karar Tarihi: 17.07.2007, § 19, § 20) Ayrıca İHAM, katılımcılar tarafından herhangi bir yasadışı eylem olmadan sadece bildirim yapılmadığı için kalabalığın dağıtılmasını barışçıl toplanma hakkının orantısız kısıtlanması olarak görmektedir. (İHAM, *Bukta ve diğerleri v. Macaristan*, Başvuru No.25691/04, Karar Tarihi: 17.07.2007, § 36)

Yargıtay'ın bazı içtihatlarında da önceden bildirim yapılmaksızın toplumsal bir tepki olarak gerçekleştirilen toplantı ve gösterilerin kanunsuz olmadığına yer verilmiştir. Bilhassa ani toplumsal tepki olarak slogan atmak gibi eylemlerde bulunmak bu durumunun güzel bir örneğidir. Yargıtay bir kararında, bir yörede başbakanın da katıldığı termik santralin açılışında yöre halkından bazı kişilerin insan yaşamını ve çevreyi kötü yönde etkileyeceği düşüncesiyle ani bir slogan atmasını 2911 sayılı TGYK'yı ihlal olarak görmemektedir. (Şirin, 2013a:35)

Konuyla ilgili olarak İHAM'ın *Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası ve diğerleri v. Türkiye* Kararı'nda bildirimde bulunulmaksızın ve TGYK'da geçen yasak yerlerde toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemek isteyen bir STK'nın karşılaştığı orantısız müdahaleyle ilgili olarak İHAS'ın 11. maddesinin ihlaline değinilmiştir. Davaya konu olan olayda kaliteli ve parasız eğitim hakkının tanınmasını talep etmek amacıyla başvuran Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası ve Eğitim Sen, 2 Kasım 2005 tarihinde tüm sendika üyelerine, Ankara'da 26 Kasım 2005 tarihinde düzenlenmesi öngörülen gösteriye ve basın açıklamasına katılmaları yönünde çağrıda bulunmuştur. Valilik başvuran sendikadan, TGYK 10. maddesinde öngörülen valiliğe bildirimde bulunulması koşulunu yerine getirmesini istemiştir. (İHAM, *Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 20347/07, Karar Tarihi: 05.07.2016, §§ 6-8) Gösteriye İstanbul'dan gelen Eğitim-Sen'in ilk otobüsleri sabah saat 04.30'da Ankara'daki otoyol gişelerine vardığında valilik emri ile güvenlik güçleri tarafından durdurulmuştur. Göstericiler otobüslerden inip otoyol üzerinde beklerken saat 11.00'dan itibaren otoyolda seyreden araçları durdurarak sloganlar atmaya başlamışlardır. Göstericiler, güvenlik güçlerinin talimatlarına uymamaları halinde kendilerine karşı gerektiğinde güç kullanılabileceği hususunda uyarıldıktan sonra saat 13.00'da, kolluk kuvvetleri, TOMA ile su sıkmıştır. Ancak grup sloganlar atarak daha

da şiddetli bir tavır sergilemiş ve bunun üzerine kolluk kuvvetleri göz yaşartıcı gaz kapsülleri fırlatmışlardır. Gösterici grup, ertesi gün (27 Kasım 2005) saat 04.30'a kadar bir benzin istasyonunda beklemiş ve daha sonra İstanbul'a geri dönmüştür. (İHAM, *Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 20347/07, Karar Tarihi: 05.07.2016, § 9, § 10, § 15)

Sendika şikâyet dilekçesinde, güvenlik güçlerinin hem üyelerini Ankara gişelerindeki otoyolda durdurarak üyelerinin toplantı özgürlüklerini kullanmalarına engel olduklarını, hem de orantısız bir biçimde güç kullandıklarını iddia etmiştir. (İHAM, *Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 20347/07, Karar Tarihi: 05.07.2016, § 25) Somut olayda İHAM, TGYK'nın 10. maddesinde gösteriyi düzenleyenlerin gösteri hakkında vali ya da kaymakamı en az kırk sekiz saat önce bilgilendirmesi gerektiğinin belirtildiğini ifade etmektedir. Başvuranlar, sendikanın böyle bir bilgi vermemiş olduğuna itiraz etmemektedirler. Sonuç olarak İHAM, gösteriyi düzenleyenlerin kanuna her açıdan uymadıklarını kabul etmektedir. Ancak, başvuranların gösteriye katılmasını engellemek için kolluk kuvvetlerinin sert müdahalesiyle kanunlara riayet ettirmeye zorlanılmasının somut olayda, kamu düzeninin ya da başkalarının haklarının korunması bakımından zorunlu olmayan orantısız bir tedbir teşkil ettiği kanaatindedir. Dolayısıyla İHAM, İHAS'ın 11. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmaktadır. (İHAM, *Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 20347/07, Karar Tarihi: 05.07.2016, § 103, § 108, § 109)

Bildirim yapılmadığı gerekçesiyle orantısız müdahalede bulunularak dağıtılan toplantı ve gösteri yürüyüşüne dair başka bir dava da İnsan Hakları Derneği üyelerinin düzenlediği bir eyleme ilişkin *Oya Ataman ve diğerleri v. Türkiye* Davası'dır. 2000 yılında Sultanahmet'te 40-50 kişilik bir grup ile yapılan F tipi cezaevlerini protesto eyleminin biber gazı ile dağıtılması üzerinedir. Olayda 39 kişi gözaltına alınmıştır. Göstericiler daha sonra, İstanbul Emniyet Müdürlüğü ve ilgili polisler hakkında biber gazı kullanılması suretiyle kendilerine kötü muamelede bulundukları, yasadışı olarak gözaltına alındıkları ve gösteri sonunda yapılacak basın açıklamasına engel olunduğu gerekçeleriyle şikâyet başvurusunda bulunmuşlardır. Ancak bu başvuru takipsizlik ile

sonuçlanmıştır. Davanın İHAM'a taşınmasıyla İHAM, sırf bildirim verilmediği içim barışçıl olarak düzenlenen toplantının dağıtılmasını toplanma özgürlüğünün ihlali olarak yorumlamıştır. (İHAM, *Oya Ataman v. Türkiye*, Başvuru No: 74552/01, Karar Tarihi: 05.12.2006, §§ 40-42).

Bildirimde bulunulmaması ve akabinde kanunsuz olarak nitelenen toplantının dağıtılması ile neticelenen, AYM'nin *Umut Şimşek ve diğerleri Başvurusu* Kararı'nda davaya konu olan olayda, kolluk kuvvetleri, 13 Aralık 2014'te, Adana'ya gelecek olan Başbakan'ı ve Hükümet politikalarını protesto etmek için basın açıklaması ile sonrasında yürüyüş yapılacağı bilgisine binaen İnönü Parkı'na gelmişlerdir. Başvurucular da durumu sosyal medyadan öğrenmişler ve İnönü Parkı'na gelmişlerdir. Protesto yapmak için bir araya gelen yirmi kişilik bir grup, İnönü Caddesi istikametinde yürüyüşe başlamıştır. Ayrıca başvuru dosyasında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleneceğine ilişkin idareye önceden bildirimde bulunulduğuna dair herhangi bir bilgi görülmemektedir. (AYM, *Umut Şimşek ve diğerleri Başvurusu*, Başvuru No. 2015/14310, Karar Tarihi: 12.06.2018, §§ 12-14) Polis, gruba dağılmaları yönünde ikazda bulunmuştur. Yapılan bu ikazın akabinde dağılmayan gruba ivedi bir şekilde müdahalede bulunulmuştur. Müdahale ile birlikte arbede yaşanmıştır. Başvurucular hakkında iddianame düzenlenmiştir. Sanıklardan üçü hakkında toplantı ve gösteri yürüyüşüne TGYK uyarınca yasak olan sopa ile katılmaktan beşer ay hapis cezasına hükmedilmiş ve bunlardan ikisi hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmiştir. Asliye Ceza Mahkemesi, kanunsuz toplantıya katılma ve ikaza karşın dağılmama suçuyla ilgili olarak beraat kararı vermiştir. Mahkeme vermiş olduğu beraat kararının gerekçesinde, Yargıtay ve İHAM içtihatları ışığında polisin barışçıl olan bir gösteriye bir miktar tolerans göstermeden ivedi bir şekilde müdahale ettiğini tespit ettiğini ifade etmiştir. (AYM, *Umut Şimşek ve diğerleri Başvurusu*, Başvuru No. 2015/14310, Karar Tarihi: 12.06.2018, §§ 16-18) Başvurucular, toplantı ve gösteri yürüyüşleri haklarının ihlal edildiğine ve diğer sebeplere ilişkin AYM'ye bireysel başvuruda bulunmuşlardır. (AYM, *Umut Şimşek ve diğerleri Başvurusu*, Başvuru No. 2015/14310, Karar Tarihi: 12.06.2018, § 40)

AYM, başvurucular hakkında hapis cezası ile birlikte hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilmesinin başvurucuların toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne müdahale edecek derecede ağır olduğunu belirtmiştir. (AYM, *Umut Şimşek ve diğerleri Başvurusu*, Başvuru No: 2015/14310, Karar Tarihi: 12.06.2018, § 46, § 47) Bununla birlikte bu müdahalenin Anayasa'nın 13. maddesince belirtilen şartlara uygun olmadığı ve Anayasa'nın 34. maddesinin ihlalini teşkil edecek durumda olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca göstericilerin eylemlerinde barışçıl olduğu durumlarda idarenin, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne belirli bir ölçüyle sınırlı olmak kaydıyla tolerans göstermesi gerektiğini ve bildirimsiz bir toplanmanın barışçıl boyutu aşmadığı sürece engellenmemesi gerektiğini belirtmiştir. AYM, “ilk derece mahkemesi tarafından verilen ceza hükmü ve hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının gerekçesinin müdahale için ilgili ve yeterli olmadığı”nı belirterek Anayasa'nın 34. maddesi gereğince güvence altına alınan toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir. (AYM, *Umut Şimşek ve diğerleri Başvurusu*, Başvuru No. 2015/14310, Karar Tarihi: 12.06.2018, §§ 68-72)

İHAM (*Oya Ataman v. Türkiye*, Başvuru No. 74552/01, §§ 41-42), AYM (*Umut Şimşek ve diğerleri Başvurusu*, Başvuru No. 2015/14310, § 68) ve Yargıtay içtihatlarından da görüldüğü gibi yalnızca bildirimde bulunulmadığı için bir toplantının engellenmesi toplanma özgürlüğünün özüne zarar verebilmektedir. Göstericilerin eylemlerinde şiddet göstermedikleri durumlarda yetkililerin toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne hoşgörü göstermesi gerekmektedir. Bazı bireylerin şiddet içeren davranışlarının, toplantıya katılan barışçıl bireyler veya diğer kişiler yönünden güvenlik riski oluşturması durumunda alınacak güvenlik tedbirlerinin, gösterinin barışçıl niteliği çerçevesinde bu hakkını kullananların engellenmesi biçiminde tezahür edecek bir müdahale şekline dönüşmemelidir.

3. Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerinin Sınırlandırılması

İnsanın toplumsal bir varlık olması yönüyle içinde bulunduğu toplumun da bir düzeni bulunmaktadır. Herkesin dilediği fiili yerine getirdiği bir toplumda kargaşanın

kaçınılmaz olacağı açıktır. Temel hak ve özgürlüklerin sınırsız bir şekilde kullanılması sonucunda bireylerin hakları diğer bireylerle çatışacaktır. Bireyler hak ve özgürlüklerini kullanırken bazı durumlarda bu hak ve özgürlüklerinden feragat etmek zorundadırlar. Bu durum kamu düzeninin sağlanması, var olan düzenin korunması için gereklidir. Fakat bu gibi durumlarda asıl zorluk hakkın sınırlandırılmasında ortaya çıkmaktadır. Özgürlük ile otorite arasındaki dengeyi sağlama hususunda problemler yaşanmaktadır.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün kullanımı konusunda da bu denge problemini görmek mümkündür. Çünkü toplu bir şekilde kullanılan bu hak, gücü ve etkisi bakımından demokratik toplum düzeni için bazen tehlike unsuru görülebilmektedir. Gerek düzensiz ve ani, gerekse de düzenli ve örgütlü özellikte olsun bazı toplantı ve gösteri yürüyüşleri önemli potansiyel tehditler taşıyabilir. Bu yüzden bu özgürlüğün kullanımının sınırlandırılması konusu hassas ve ince bir değerlendirmeyi gerektirmektedir. (İşgören, 2011:76-77)

1961 Anayasası'nın özgürlükçü tutumundan sonra 1982 Anayasası katı kuralları ile "özgürlük kural, sınırlama istisna" kuralını göz ardı etmiştir. Bazı özgürlüklerin kanunla sınırlandırılması yolunu izlemiştir. Ancak bu sınırlamalara değinirken de temel hak ve özgürlüklerle ilgili sınırlamaların demokratik toplum düzenine aykırı olamayacağını da vurgulamıştır. Buradan yola çıkarak sınırlamaların kanunla yapılması, anayasanın sözüne ve ruhuna aykırı olmaması, anayasada geçen sınırlama sebeplerine uygun olması, demokratik toplum düzeni ilkesini göz ardı etmemesi ve öngörüldüğü amaç dışında kullanılmaması gerektiği sonuçlarına varılabilir. (İşgören, 2011:79)

Yukarıda da bahsedildiği gibi toplantı ve gösteri yürüyüşleri için sınırlamalar her şeyden önce *kanunilik ilkesine* uygun olmalıdır. Demokratik hukuk devletlerinde İHEB'den beri temel olarak kabul edilen görüşe göre, özgürlükler üzerindeki sınırlamalar ancak yasama tarafından çıkarılacak kanunlar yoluyla olmalıdır. Nitekim 1982 Anayasasının 13. maddesi de temel hak ve özgürlüklerin kanun yoluyla sınırlanabileceğine değinmiştir.

Kanunilik ilkesi ile ilgili olarak İHAM'ın *Djavit An v. Türkiye* Kararı'na bakıldığında davada Bağımsız ve Federal Kıbrıs Hareketi Derneği'nin Türk tarafı koordinatörü olan başvuru sahibi, KKTC vatandaşıdır. Başvuru sahibi, değişik günlerde Güney Kıbrıs'ta düzenlenen iki toplumlu görüşmelere katılmak için KKTC yetkililerine müracaat etmesine rağmen, yapılan 46 müracaatından ancak 6 tanesine “yeşil hattan” adanın güneyine geçmesine izin verilmiştir. Başvuru sahibi, yetkililerin, “yeşil hattı” geçerek iki toplumlu toplantılara katılmasına izin verilmemesinin, bilgi edinme ve bilgi açıklamayı da kapsayan, İHAS'ın 10. maddesinde korunan ifade ve 11. maddesinde korunan toplantı yapma özgürlüğünün ihlali anlamına geldiğini iddia etmiştir. (İHAM, *Djavit An v. Türkiye*, Başvuru No. 20652/92, Karar Tarihi: 20.02.2003, §§ 8-10) Başvuran, şikâyet ettiği hususları düzenleyen herhangi bir yasadan haberdar olmadığını ve kamu makamlarının keyfî müdahalesine karşı herhangi bir yasal koruma bulunmadığını ileri sürmüştür. Bu bağlamda, davalı Hükümetin bu müdahalenin haklı olduğu gerekçelerini ya da demokratik bir toplumda gerekli olduğunun gerekçelerini belirtmek için de hiçbir çaba göstermediğini belirtmiştir. (İHAM, *Djavit An v. Türkiye*, Başvuru No. 20652/92, Karar Tarihi: 20.02.2003, § 50) İHAM davada, Kıbrıs Rumları ile barışçıl toplanmalara katılmak için yeşil çizgiyi geçerek Güney Kıbrıs'a geçme izinlerinin verilmesini düzenleyen herhangi bir kanunun bulunmadığı sonucuna varmıştır. Bu nedenle, başvuranın toplanma özgürlüğünü kullanma konusunda kısıtlamalar getirilme şekli, İHAS'ın 11(2). maddesi anlamında kanun ile öngörülmemiştir. Buna ilişkin de herhangi bir sınırlamanın olması da kabul edilemez. Bu sebeple İHAM, 11. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. (İHAM, *Djavit An v. Türkiye*, Başvuru No. 20652/92, Karar Tarihi: 20.02.2003, §§ 67-69) Görüldüğü üzere kanun yoluyla bir sınırlama getirilmediği takdirde İHAM, keyfî uygulamalara neden olduğu gerekçesiyle ve demokratik toplumda gerekli olmadığını düşünerek toplanma özgürlüğünün kısıtlanmasını uygun bulmamaktadır.

Aynı şekilde sınırlamaların *anayasanın da sözüne ve ruhuna uygun* olması gerekmektedir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı bağlamında baktığımızda 82 Anayasası'nın 34. maddesinde “herkes önceden izin almadan” silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir” denilmektedir. Bu durumda toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlenmesini önceden izin alma koşuluna bağlayacak bir

kanuni düzenlemenin, Anayasa'nın maddesinin lafzına açık olarak aykırı olacağı söylenebilir. Bunun yanı sıra 1982 Anayasası'na göre nedene bağlı olarak *genel ve özel sınırlamalar* olabilmekteydi. Ancak 2001 Anayasa değişikliği ile birlikte anayasadaki özel sınırlama sebepleri kaldırılmıştır. (İşgören, 2011:80) Mevcut haliyle Anayasa'nın 34. maddesi, milli güvenlik, kamu düzeni, suçun işlenmesinin önlenmesi, genel ahlâkın, genel sağlığın ve başkalarının özgürlüklerini korunması gibi ilkelerle toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne sınırlama getirmektedir.

Türkiye'deki STK'ların, toplumda hak ve özgürlüklerin geliştirilmesinde ve katılımcı demokrasinin oluşturulmasında önemli roller oynadığı bir gerçektir. Ancak, idareyi ve hükümetleri bir nevi denetleyen toplantı ve gösteri yürüyüşleri gibi bazı hakların kullanılmasında sınırlamalarla karşılaşmaktadır. Anayasa'nın 34. maddesine göre herkesin izin almadan toplanma ve gösteri yürüyüşü düzenleme özgürlüğü bulunmasına rağmen bu özgürlüklerin kullanımının hala Türkiye için sınırlı olduğu ifade edilmiştir. STK'lar açısından TGYK'nın bazı maddelerinin, Anayasa'nın 34. maddesinin ihlaline neden olan bir takım sınırlamalar içermesi sebebiyle İHAS'a ve İHAM'ın bazı içtihatlarına uyum sorunu ortaya çıkmaktadır. (Yılmaz ve Dereci, 2014:13) Örneğin, TGYK'nın 4. maddesinde bazı toplantı ve gösterilerin "İstisnalar" başlığı ile bu kanunun hükmüne dâhil olmadığı belirtilmiştir. Bu istisnalardan birisi de siyasi partilerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, vakıfların, derneklerin, ticari ortaklıkların ve diğer tüzel kişilerin özel kanunlarına ve kendi tüzüklerine göre yapacakları kapalı yer toplantılarıdır. (TGYK, md 4) Görüldüğü üzere dernek ve vakıf gibi STK'ların tüzüklerine göre yapacakları toplantı ve gösteri yürüyüşleri, TGYK'nın hükümleri dışında tutulmaktadır. Yani bu şekilde toplantılara gerçekleştirilecek müdahaleler ve sınırlamalar hem kanunilik ilkesine hem de Anayasa'nın 34. maddesine aykırı olacaktır. STK'ların bu şekilde gerçekleştirdiği toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde karşılaştıkları sorunlara ışık tutmak adına İHAM'ın *Yeşilgöz v. Turkey* Kararı'na baktığımızda 1998 yılında Tunceli Kültür ve Dayanışma Derneği'nin Tunceli'yi gezmek ve yöre halkının sorunlarını dinlemek için yapmayı planladığı Tunceli ziyaretinin OHAL Bölge Valisi tarafından alınan karar ile engellenmesi üzerine İHAM'a başvuruda bulunulmuştur. 2005 yılında verilen kararda İHAM, engellemeyi İHAS'ın 11. maddesi bakımından değerlendirerek, kamu

güvenliğini korumayı ve suçun önlenmesi amacı ile başvuranın toplanma ve örgütlenme özgürlüğü arasında adil bir denge gözetilmediğini belirtmiştir. İHAM, böylesi yasaklama tedbirlerinin "zorunlu sosyal gereklilik" ilkesinin bir gereği olarak değerlendirilemeyeceğini ve dolayısıyla İHAM'ın 11. maddesi uyarınca demokratik bir toplumda bu tedbirlerin alınmasının bir gereği bulunmadığını ifade etmiştir. Bu nedenle İHAS'ın 11. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. (İHAM, *Yeşilgöz v. Türkiye*, Başvuru No.45454/99, Karar Tarihi: 20.09.2005, § 31)

Toplanma özgürlüğünün mutlak bir hak olmadığı birçok kez ifade edilmiştir. Hal böyle olunca sınırlamaya yönelik uygulamalar da olmaktadır. Ancak hiçbir sınırlama bu hakkı bütünüyle ortadan kaldırmaya veya hakkın özüne dokunmaya yönelik olmamalıdır. İfade özgürlüğü hakkı gibi toplantı özgürlüğü hakkı da demokratik bir toplumun temel haklarından birisidir. Bu nedenle bu hakkın özüne dokunan keyfî bir kısıtlayıcı yorum getirilmemelidir. (İHAM, *Taranenko v. Rusya*, Başvuru No. 19554/05, Karar Tarihi: 15.05.2014, § 65) Toplantı hakkı ile ilgili bazı sınırlamaların olması gerektiği açıktır. Bir grup, toplanma hakkı dâhilinde toplumsal düzene bir tehdit oluşturur ise devlet, bireysel toplanma hakkını kısıtlayabilir. İHAS madde 11(2) taraf devlete, yasalarla öngörüldüğü zaman toplanma hakkını sınırlandırma yetkisi vermektedir. Bu sınırlandırmanın, demokratik bir toplumda gerekli olması, ulusal güvenlik veya kamu güvenliğinin korunması, düzensizliğin veya suçun önlenmesi, sağlık, ahlak veya hak ve özgürlüklerin korunması amaçlarını taşıması gerekir. “*Demokratik bir toplumda gerekli*” ifadesi, devletin kendi bölgesinde demokrasiyi korumaya yönelik eyleminin, ulaşmak istediği amaçlarla orantılı olması anlamına gelmektedir. (Barbosa-Fohrman, 2010:2) Yani yasaların da taraf olunan uluslararası sözleşmelerden doğan yükümlülüklerle uygun olması gerekmektedir. Devlet yalnızca bu durumlarda, yasalarla öngörüldüğü zaman toplanma özgürlüğünü kısıtlayabilmelidir.

STK'ların bu hakkı kullanmasındaki sınırlamalar kendisiyle ilgili yasalar çerçevesinde devletin anayasasıyla yahut başka ilintili yasalarla ve İHAM içtihatları ile uyumlu olmalıdır. Ayrıca bahse konu olan bu yasaların bireyler ve STK'lar tarafından anlaşılır ve açık olması gerekmektedir. Böylelikle hem bireyler hem de STK'lar kendi faaliyetlerini bu tip kısıtlamalarla uyumlu hale getirilebilirler.

3.1. Kişi Bakımından Getirilen Sınırlamalar

Anayasanın 34. maddesi *herkesin* toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyebileceğini belirtmiştir. Aynı şekilde İHAS'ın 11. maddesi *herkesin* barışçıl toplanma hakkına sahip olduğunu belirtir. Ancak Türk hukukunda bu hakkın kullanımına kişi bakımında bir takım sınırlamalar getirilmiştir.

Yabancılar bakımından baktığımızda, 2001 değişikliğinden önce yabancıların toplantı ve gösteri yürüyüşü yapmaları İçişleri Bakanlığı'nın iznine bağlıydı ve katı kurallar benimsenmişti. 2001 Anayasa ve 2002 Kanun değişiklikleri ile Bakanlıktan izin alma usulü kaldırılmamış ancak bu hakkın kullanılması noktasında yabancılara kolaylıklar tanınmıştır. Ayrıca TGYK'da yer alan bu düzenlemelerin Anayasa madde 16'da yer alan temel hak ve özgürlüklerin yabancılar için milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabileceği kuralına uygun düştüğü ifade edilebilir. (İşğören, 2011:114)

Tüzel kişiler bakımından baktığımızda, Türkiye'nin Helsinki Zirvesi'nde (11–12 Aralık 1999) AB'de aday olarak tanınmasının ardından, Ekim 2001'de, TBMM 34 anayasa değişikliği, 2001 ve 2004 yılları arasında da yedi uyum paketi kabul etmiştir (Kaliber, 2016:63) Buna bağlı olarak 2001 Anayasa değişikliği ile Anayasa'nın 34. maddesi ve 2002 yılında da TGYK değişikliği ile dernekler ve vakıflarla yani STK'larla ilgili hükümler değişikliğe uğramıştır. 2001 Anayasa değişikliğinden önce Anayasa'nın 34. maddesine ve 2002 kanun değişikliğinden önce TGYK'nın 21. maddesine göre dernekler, vakıflar, sendikalar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları kendi konu ve amaçları dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyemezlerdi. 2001'de Anayasa ve 2002'de de kanunda yapılan değişiklikler ile STK'ların önündeki bu engel kaldırılmıştır. Ancak yine de başka engeller bulunmaktadır. Türkiye'de toplantı, ifade ve medya özgürlüğü alanlarında Avrupa Komisyonu İlerleme Raporlarında belirtildiği üzere hala bazı eksiklikler vardır. (Öner, 2014:24) Kaldı ki STK'ların önünden bu engeller kaldırılrsa bile STK üyesi olan bazı kişilerin toplantı ve gösteri hakkını kullanması yine de engellemelerle karşılaşabilir. Bunlara en iyi örnek bazı kamu görevlileri bağlamında getirilen sınırlamalardır. Herkese tanındığı ifade edilen toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü, yaptıkları işin özelliği gereği bazı kamu görevlileri için

sınırlandırılmıştır. Türk hukukunda memurlar herhangi bir siyasi parti veya kişinin yararını gözeterek hareketler ile buna bağlı olarak toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde bulunamazlar. Bu nitelikte faaliyet gösteren kuruluşlara, derneklere katılamazlar. Aynı şekilde Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu 43. maddesinde silahlı kuvvetler mensuplarının siyasi parti ve derneklere girmesi her türlü siyasi gösteri ve toplantıya katılması, konuşma yapması yasaklanmıştır. (İşgören, 2011:114)

Bazı kamu görevlilerinin toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılması ile ilgili *Akarsubaşı ve Alçiçek v. Türkiye* Davası’nda başvuranlar, devlet memuru ve Eğitim-Sen (Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası) bölge şubesinin üyeleridir. Eğitim-Sen’in bağlı olduğu KESK, hükümet politikalarını protesto etmek amacıyla, üyelerine, 21 Aralık 2011 tarihinde genel grev yapılması için çağrıda bulunmuştur. Başvuranlar, bu genel grev günü, Adana’da yer alan bir meslek lisesi önünde düzenlenen toplantıya katılmışlardır. Başvuranlar, KESK ve Eğitim-Sen logolarını taşıyan ve üzerinde "Bu İş Yerinde Grev Vardır" yazılı bir afiş asmışlar ve sonrasında 5326 sayılı Kabahatler Kanunu’nun 42(1). maddesince idari para cezasına çarptırılmışlardır. (İHAM, *Akarsubaşı ve Alçiçek v. Türkiye*, Başvuru No. 19620/12, Karar Tarihi: 23.01.2018, §§ 6-8) Başvuranlar, ihtilaf konusu afişi sendikaları tarafından verilen karara uygun olarak ve bu sendikanın üyeleri sıfatıyla astıklarını belirtmişlerdir. İHAM, ifade özgürlüğü gibi demokratik bir toplumun temellerinden birini teşkil eden barışçıl olarak toplanma özgürlüğünün büyük önemini dikkate alarak başvuranların “önemli bir zarara” maruz kalmadıkları sonucuna varılamayacağını belirtmiştir. (İHAM, *Akarsubaşı ve Alçiçek v. Türkiye*, Başvuru No. 19620/12, Karar Tarihi: 23.01.2018, § 20) İHAM, barışçıl olarak toplanma özgürlüğünün demokratik bir toplumda önde gelen konumunu dikkate alarak başvuranlara verilen para cezalarının “demokratik bir toplumda gerekli” olmadığı sonucuna varmaktadır. İHAM bu değerlendirmeler ışığında İHAS’ın 11. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. (İHAM, *Akarsubaşı ve Alçiçek v. Türkiye*, Başvuru No. 19620/12, Karar Tarihi: 23.01.2018, § 37, § 38)

Kamu görevlileri bağlamında kişi bakımından sınırlamalara örnek olan bir karar da AYM’nin *Yılmaz Güneş ve Yusuf Karadağ Başvurusu* Kararı’dır. Başvurucular KESK’e bağlı olan Eğitim-Sen sendikası üyesi olup devlet okullarında öğretmendirler.

Sendikanın Diyarbakır Şubesi tarafından organize edilen ve birçok STK'nın da yer aldığı 19 Eylül 2011 tarihli “Ana Dilde Eğitime Destek” etkinliğine katıldıkları gerekçesiyle haklarında 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 125/B-d maddesi uyarınca kınama disiplin cezası verilmiştir. Sendikaları (Eğitim-Sen) tarafından başvuru sahipleri temsilen kınama cezalarının iptali için dava açılmıştır. Davanın reddedilmiş ve bu kararlara karşı yapılan itirazlar da reddedilmiştir. Başvurucular 22 Haziran 2015 tarihinde AYM’ye bireysel başvuruda bulunmuşlardır. (AYM, *Yılmaz Güneş ve Yusuf Karadağ Başvurusu*, Başvuru No. 2015/10676, Karar Tarihi: 26.12.2018, §§ 10-17) Başvurucular Sendikanın çağrısı üzerine demokratik haklarını kullanmak amacıyla basın açıklamalarına ve yürüyüşe katılmaları nedeniyle cezalandırılmalarını toplantı özgürlüğünün ihlali olduğu belirtmişlerdir. Bakanlık, kamu görevlisi olan ve öğretmen olarak görev yapan başvuru sahiplerinin alenen terör örgütü lideri lehine slogan atıldığı bir eylemde bulunarak ve böylece bu eyleme iştirak ederek devlet memurunun itibar ve güven duygusunu sarsan davranışlar gösterdiklerini ifade etmiştir. (AYM, *Yılmaz Güneş ve Yusuf Karadağ Başvurusu*, Başvuru No. 2015/10676, Karar Tarihi: 26.12.2018, § 22)

AYM, toplumsal çoğulculuğa ancak her türlü fikrin ifade edilebildiği özgür bir tartışma ortamında varılabileceğini ifade etmiştir. Demokrasinin temel özelliklerinden biri de toplumsal meselelerin diyalog yoluyla ve şiddeti dışlayan yöntemlerle çözülmesine imkân vermektir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullanarak toplanan insanların ileri sürdükleri fikirler bu fikirlere katılmayan diğer insanları rahatsız edebilir ancak önemli olan tüm bu rahatsızlığa rağmen barışçıl bir şekilde kullanılması gerekmektedir. AYM, toplantının veya gösteri yürüyüşünün hangi amaçla yapıldığının bir öneminin olmadığını ve bununla birlikte siyasal ve kamusal meseleler söz konusu olduğunda toplantı hakkına yapılan müdahalelerin daha dar yorumlanması gerektiğini ifade etmiştir. (AYM, *Yılmaz Güneş ve Yusuf Karadağ Başvurusu*, Başvuru No. 2015/10676, Karar Tarihi: 26.12.2018, §§ 33-35) Bu bağlamda AYM yürüyüş ve basın açıklaması ortamında bir terör örgütü liderini öven sloganların atılması gibi genel bir gerekçe başvuru sahiplerinin toplantı hakkının kullanımına müdahale etmek için yeterli kabul edilemeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca AYM, barışçıl bir toplantıya katılan ve yasaklanmış herhangi bir davranışta bulunmayan başvuru sahiplerinin kınanabilir olaya

karışmadıkları da dikkate alındığında küçük de olsa bir ceza ile karşılaşmamaları gerektiğini ifade etmiştir. Yapılan açıklamalar ve incelemeler neticesinde başvurucuların toplanma haklarına müdahalenin demokratik toplum düzeni ölçütüne uygun bir durum olmadığından dolayı başvurucuların Anayasa'nın 34. maddesi ile güvence altına alınan toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme haklarının ihlal edildiğine karar vermiştir. (AYM, *Yılmaz Güneş ve Yusuf Karadağ Başvurusu*, Başvuru No. 2015/10676, Karar Tarihi: 26.12.2018, §§ 54-56)

Kamu görevlileri yönünden kısıtlamalarla ilgili olarak İHAM acil bir sosyal ihtiyaca dayanma ve demokratik bir toplum için gereklilik ölçütlerini ilke edinmiştir. Bu ilkelerle keyfi bir şekilde bahane gösterilerek toplanma özgürlüğünün kısıtlanamayacağını belirtmiştir. İHAM, *Kaya ve Seyhan v. Türkiye* Kararı'nda da bu ölçütlere dayanarak STK'ların toplanma özgürlükleri üzerinde kısıtlamaların İHAS'ın 11. maddesinde yer alan ilkelerle bağdaşması gerektiğinin altını çizmiştir. *Kaya ve Seyhan v. Türkiye* Davası'ndaki olayda Eğitim-Sen üyesi öğretmenler, 11 Aralık 2003 tarihinde KESK'in çağrısına uyarak, parlamentoda tartışılmakta olan kamu yönetimi kanun tasarısını protesto etmek üzere düzenlenen bir günlük ulusal eyleme katılmışlardır. Bu sebeple 11 Aralık 2003 tarihinde göreve gelmedikleri için haklarında uyarma cezası verilmiştir. İHAM, bu durum için, her ne kadar bu ceza çok küçük olsa da, sendika üyelerinin çıkarlarını korumak için meşru grev ya da eylem günlerine katılmaktan vazgeçirecek bir nitelik taşıdığını belirtmiştir. Dolayısıyla öğretmenlere verilen disiplin cezasının "acil bir sosyal ihtiyaca" tekabül etmediği ve bu nedenle "demokratik bir toplumda gerekli" olmadığı sonucuna varmıştır. İHAM, bu nedenlerle, başvurucuların gösteri yapma özgürlüğünün orantısız olarak kısıtlandığı gerekçesiyle İHAS'ın 11. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. (İHAM, *Kaya ve Seyhan v. Türkiye*, Başvuru No. 30946/04, Karar Tarihi: 15.09.2009, § 30, § 31)

Görüldüğü gibi bireyler kamu görevlisi olmalarının yanında bir de sendika üyesi olabilmektedirler. Bu sebeple sendikal faaliyetlerde bulunan hiçbir birey toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünden gerekmedikçe mahrum bırakılmamalıdır. Çünkü böyle bir sınırlamanın *demokratik bir toplum için gereklilik* ölçütüyle uyuşmadığı söylenebilir.

3.2. Mekân Bakımından Sınırlamalar

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı sivil toplum öznelerinin sıkça başvurduğu bir haktır. Hatta öyle ki TGYK'nın 6. maddesi toplantı ve gösteri yürüyüşleri için mülki idari amirlerinin yer veya güzergâh belirlenmesi hususunda STK'lardan görüş alması hususunu düzenler. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki bu görüşün bağlayıcı niteliği yoktur, sadece tavsiye niteliğindedir. (Özenç, 2016:14) Çünkü TGYK'da şehir ve kasabalarda ve gerekli görülen diğer yerlerde, herhangi bir meydana ve açık yerlerde veya yollarda toplantı veya yürüyüş için toplanma ve dağılma yerleri ile izlenecek yol ve güzergâhların vali veya kaymakamlarca duyurulacağı belirtilmiştir. (İşgören, 2011:115) Şunu belirtmek gerekir ki mülki amirlere tanınan güzergâh belirleme yetkisi 1982 Anayasası'nın 34. maddesine aykırıdır. 2001'e kadar 1982 Anayasası'nın 34. maddesine göre, şehir düzeninin bozulmasını önlemek amacıyla yetkili idarî merci, gösteri yürüyüşünün yapılacağı yer ve güzergâhı tespit edebilirdi. Ancak 2001 değişikliğiyle bu hüküm kaldırılmış ve dolayısıyla mülki idari amirlere verilen bu yetkinin anayasal dayanağı ortadan kalkmıştır. (Özenç, 2016:14)

Türkiye'deki bu konudaki uygulamalara baktığımızda mekân seçimi bazı şartlara bağlanmış. 2911 sayılı TGYK'nın 22. maddesine göre, genel yollar, parklar, mabetler, kamu hizmeti görülen bina ve tesisler ile bunların eklentilerinde ve Türkiye Büyük Millet Meclisine bir kilometre uzaklıktaki alan içinde toplantı yapılamaz ve şehirlerarası karayollarında gösteri yürüyüşleri düzenlenemez. TGYK, bu madde ile mutlak yasaklar düzenlerken (Özenç, 2015:87), Anayasa Mahkemesi, bu maddedeki “*genel yollar ...*” ibaresini 2017'de iptal etmiştir. (AYM, E. 2014/101, K. 2017/142, Karar Tarihi: 28.9.2017, § 124) AYM'nin 2017'deki E. 2014/101, K. 2017/142 sayılı norm denetimi kararına göre genel yolların farklı amaçlarla kullanımı, farklı özgürlüklerin çatışmasına yol açabilmektedir. Temel hak ve özgürlüklerin çatışması durumunda, özgürlükler arasında denge kurularak her türden özgürlüğün korunması gerekmektedir. Bu bağlamda genel yollarda toplantı düzenlenmesinin bu yolları kullanan kişilerin seyahat özgürlüklerini kısıtlaması, otomatik olarak bu yollarda toplantı yapılmasının yasaklanmasını gerektirmez. Diğer bir ifadeyle trafik akışının

bozulması riski, genel yolların toplantılara tamamen kapatılmasına haklılık kazandırmamaktadır. Yani toplantı ve gösteri yürüyüşünün başkalarının günlük yaşamlarını bir miktar zorlaştırması kaçınılmazdır. Toplantının yapılacağı mekânın belirlenmesinde o mekânı kullanacak olan diğer bireylerin hak ve özgürlüklerine mutlak bir üstünlük tanınması durumunda, sadece şehir merkezlerinden uzak yerlerin toplantı yeri olarak belirlenmesi sonucu ortaya çıkabilmektedir. Oysa bazı durumlarda toplantının muhataplarının etkilenebilmesi bakımından düzenlendiği mekânın büyük bir önemi bulunmaktadır. (AYM, E. 2014/101, K. 2017/142, Karar Tarihi: 28.9.2017, § 121, § 122)

Yine de bu maddenin mevcut halindeki yerlerde yapılan tüm toplantılar ve gösteriler yasaya aykırı konuma gelmekte ve bunların dağıtılmasına da gerekçe olmaktadır. (Özenç, 2015:87) Çünkü TGYK'nın 23. maddesi kesin olarak yasaklanan yerler ile birlikte mülki idari amirinin belirlediği yer ve güzergâhlar dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemek barışçıl dâhil olsa *kanuna aykırı* duruma düşeceğini ifade etmektedir. TGYK'nın 24. maddesi de *kanuna aykırı* toplantı ve gösteri yürüyüşlerini kolluk kuvvetlerinin dağıtacağını belirtmektedir. (Özenç, 2016:14) Yine TGYK'nın 22. maddesinde mülki amirlere, toplantı ve gösteri yürüyüşünün düzenlenmesine yönelik yer ve güzergâh belirleme yetkisi verilmiştir. Anayasal bir hak olan toplantı ve gösteri yürüyüşleri hakkının kanunla mekân bağlamında sınırlandırılmasının hakkın özüne de ters düştüğünü ifade eden AYM, buna karşılık mülki amirlerine tanınan bu yer ve güzergâh belirleme yetkilerini Anayasa'ya aykırı bulmamıştır. (AYM, E. 2014/101, K. 2017/142, Karar Tarihi: 28.9.2017, §§ 66-68)

Ancak TGYK'nın 22. maddesinde belirlenen mekân yasakları ile 6. maddede düzenlenen mülki idari amirine tanınan yol ve güzergâh belirleme yetkisinin, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü dâhilinde yer alan *mekân seçimi hakkını* sınırlandırarak ortadan kaldırdığı söylenebilir. (Özenç, 2016:14) Oysa ki toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının amacı ve mahiyeti dikkate alındığında bu hakkın, toplantı veya gösteri yürüyüşünün yapılacağı mekânı seçme serbestisini de kapsadığı anlaşılmaktadır. Zira toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemenin amacı bir fikri açıklamak, ortak çıkarları savunmak, belli fikir ve kanaatler çerçevesinde kamuoyu oluşturmak ve siyasal

karar organlarını etkilemek olup toplantı ve gösteri yürüyüşünün düzenlendiği mekân, açıklanacak düşüncenin muhataplarına ulaşabilmesi ve tesir oluşturabilmesi bakımından özel önem taşımaktadır. Bu nedenle toplantı ve gösteri yürüyüşünün yapılacağı mekânın seçiminin kural olarak düzenleyicilerin takdirinde olması gerekmektedir. Bu itibarla bireylerin toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyecekleri yeri belirleme serbestisini sınırlandıran düzenlemeler bu hakka müdahale niteliği taşımaktadır. (AYM, E. 2014/101, K. 2017/142, Karar Tarihi: 28.9.2017, § 25)

İHAM'ın *Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası ve diğerleri v. Türkiye* Kararı'nda TGYK'da geçen yasak yerlerde toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemek isteyen bir STK'nın karşılaştığı orantısız müdahaleyle ilgili olarak İHAS'ın 11. maddesinin ihlaline değinilmiştir. Davaya konu olan olayda kaliteli ve parasız eğitim hakkının tanınmasını talep etmek amacıyla başvuran Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası ve Eğitim Sen üyelerinin parklarda ve ana caddelerde yürüyüş yapmak ve basın açıklamasının okunacağı Milli Eğitim Bakanlığı'nın önünde oturma eyleminde bulunmak üzere kitleler halinde Ankara'ya gelecekleri vali tarafından öğrenilmiştir. Ankara Valiliği 21 Kasım 2005 tarihinde sendikaya uyarı mektubu göndermiştir. Valilik başvuran sendikadan, TGYK 22. maddesi tarafından öngörülen belirli yerlerde gösteri yapılamayacağına dair yasağı hatırlatmıştır. (İHAM, *Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 20347/07, Karar Tarihi: 05.07.2016, §§ 6-8) Göstericiler güvenlik güçlerinin talimatlarına uymamaları halinde kendilerine karşı gerektiğinde güç kullanılabileceği hususunda uyarıldıktan sonra, sloganlar atarak daha da şiddetli bir tavır sergilemiş ve kolluk kuvvetleri göz yaşartıcı gaz kapsülleri fırlatmışlardır. (İHAM, *Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 20347/07, Karar Tarihi: 05.07.2016, § 15) Somut olayda İHAM, TGYK'nın 22. maddesi uyarınca, özellikle "genel yollar (bu ibare 2017'de norm denetimi ile AYM tarafından iptal edildi)" ve kamu hizmeti görülen binaların önünde gösteri yapmanın yasak olduğuna değinmiştir. Başvuranlar, Milli Eğitim Bakanlığı'nın bulunduğu binanın önünde sonlandırılacak olan gösterinin genel yollarda yapılmayacağına dair yasağa bir itirazda da bulunmamaktadırlar. Sonuç olarak İHAM, gösteriyi düzenleyenlerin kanuna her açıdan uymadıklarını kabul etmektedir. Ancak İHAM, başvuranların gösteriye katılmasını engellemek için kolluk kuvvetlerinin sert

müdahalesiyle kanunlara riayet ettirmeye zorlanmalarının somut olayda, kamu düzeninin ya da başkalarının haklarının korunması bakımından zorunlu olmayan orantısız bir tedbir teşkil ettiği kanaatindedir. Dolayısıyla İHAM, İHAS'ın 11. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmaktadır. (İHAM, *Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 20347/07, Karar Tarihi: 05.07.2016, § 108, § 109)

Mekânlar ile ilgili Amerikan Yüksek Mahkemesi'nin *Hague v. Committee for Industrial Organization* Kararı'na bakıldığında sokak ve park kavramlarına giren mekânlar insanlık tarihinden beri kamunun kullanımına uygun alanlar olarak kabul edilmiştir. Toplantıların, vatandaşlar arasında düşüncelerin ve kamusal meselelerin paylaşılması ve değerlendirilmesi amaçlarıyla kullanıldığı söylenebilir. Ancak bu hak mutlak değil, görecelidir. Genel huzuru, asayiş ve düzeni bozacak şekilde kullanılamaz. Bununla birlikte kısıtlamalar ile söz konusu hakkın ortadan kaldırılamayacağı ya da yok sayılamayacağı da ifade edilmiştir. (Özenç, 2015:90)

Mekân yasaklamasıyla ilgili olarak her ne kadar iç hukuk yollarının tüketilmediği gerekçesiyle başvuru kabul edilmese de AYM'nin *Bülent Barmaksız Başvurusu* Kararı'na değinilmelidir. 1 Mayıs'ta bir grup, Taksim Meydanı'nda gösteri yapmak istemiştir. İstanbul Valiliği 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 6. maddesi uyarınca toplantı ve gösteri yürüyüşü alanları olarak bazı meydanları belirlemiştir. Türkiye İşçi Sendikaları (TÜRK-İŞ) dilekçeyle 1 Mayıs gününü Taksim Meydanı'nda kutlamak istemiştir. Ayrıca birçok sendika ve STK, 1 Mayıs kutlamalarının Taksim'de olacağını duyurmuştur. İstanbul Valiliği de buna karşılık güvenlik önlemlerinin alınmasında yetersiz kalınacağı gerekçesiyle 1 Mayıs kutlamalarının Taksim Meydanı'nda yapılmasına izin vermediğine ilişkin kararını bildirmiştir. Ancak gösteri yapılmasına izin verilmemesi üzerine, gösteri yapmada direten topluluğa polis müdahale etmiştir. (AYM, *Bülent Barmaksız Başvurusu*, Başvuru No. 2014/9771, Karar Tarihi: 21.09.2016, §§ 8-12) Başvurucu toplanma hakkına müdahale edildiği gerekçesiyle AYM'ye başvurmuştur. Ancak başvurunun barışçıl toplanma hakkını kullanmak için Taksim Meydanı'nın da belirlenen alanlar içerisinde yer alması gerektiğini belirtmesine rağmen anılan işleme karşı idari

makamlara başvurmadığı ve mahkemelerde dava açmadığı anlaşılmıştır. (AYM, *Bülent Barmaksız Başvurusu*, Başvuru No. 2014/9771, Karar Tarihi: 21.09.2016, § 27) AYM bu incelemeler sonucunda toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ihlal edildiğine ilişkin iddianın, 1 Mayıs kutlamalarının Taksim Meydanı'nda yapılmasına izin verilmemesine ilişkin kısmının başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilmemesine karar vermiştir. (AYM, *Bülent Barmaksız Başvurusu*, Başvuru No. 2014/9771, Karar Tarihi: 21.09.2016, § 43) Her ne kadar başvuru kabul edilmemiş olsa da 1 Mayıs kutlamaları açısından önemli bir mekân olan Taksim'de toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlenmesinin engellenmesinin Anayasa'nın 34. maddesine aykırı olduğu söylenebilir. Burada yalnızca mekân sınırlaması bağlamında değerlendirecek olursak bu hakkın ihlal edildiği sonucuna varılabilir.

Yukarıdaki bölümlerde çok kez anılan Ataman Grubu Davaları'ndan biri olan İHAM'ın *DİSK ve KESK v. Türkiye* Davası her ne kadar toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına kolluk kuvvetlerinin orantısız müdahalesinin tespitine ilişkin olsa da bunun yanında STK'ların ve bireylerin toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkını kullanırken yer kısıtlamasına uğratılmaması konusunda önerisine yer veren önemli bir karardır. Başvuranlar DİSK ve KESK, 29 Nisan 2008 tarihinde Beyoğlu Kaymakamlığı'na 1 Mayıs 2008 tarihinde saat 13.00'da İşçi Bayramı'nı kutlamak ve 1 Mayıs 1977 tarihindeki gösterilerde hayatlarını kaybeden arkadaşlarını anmak amacıyla Taksim Atatürk Heykeli önünde toplanacaklarını bildirmişlerdir. 30 Nisan 2008 tarihinde Beyoğlu Kaymakamlığı yalnızca sendika temsilcilerinin belirtilen yerde toplanmasına izin vermiş ancak İstanbul Valiliği, gösterinin Taksim'de düzenlenmesinin kanunlara ve anayasaya aykırı olacağını basın yoluyla duyurmuştur. Taksim yerine de dört alternatif toplanma mekânı belirtmiştir. (İHAM, *DİSK ve KESK v. Türkiye*, Başvuru No. 38676/08, Karar Tarihi: 27.11.2012, §§ 4-6) 1 Mayıs 2008 tarihinde sabah 06:00 sularında DİSK ve KESK üyeleri İşçi Bayramı kutlamaları için Taksim'e girmek üzere Şişli ilçesinde yer alan DİSK Genel Merkezi önünde toplanmaya başlamışlardır. Saat 6.30 civarında polis topluluğu TGYK'yı ihlal ettikleri konusunda onları uyarmış ve topluluktan dağılmalarını istemiş ve grup üyeleri dağılmayı reddetmiştir. Polis grubu dağıtmak üzere harekete geçmiş ve DİSK binasının hem içinde hem de dışında tazyikli su, boya ve göz yaşartıcı gaz kullanmıştır.

Göstericiler şiddetin daha fazla tırmanmasına engel olmak için kendi rızalarıyla gösteriden vazgeçmişlerdir. (İHAM, *DİSK ve KESK v. Türkiye*, Başvuru No. 38676/08, Karar Tarihi: 27.11.2012, § 7, § 10) İHAM, değerlendirmeleri neticesinde polisin müdahalesi sonucunda başvuruların barışçıl toplanma haklarını kullanamadıklarına ve bu nedenle olumsuz bir şekilde etkilendiklerine dikkat çekerek İHAS'ın 11. maddesi kapsamındaki haklara müdahalede bulunulduğunu belirtmiştir. İHAM söz konusu davada polis memurlar tarafından güç kullanılarak yapılan müdahalenin orantısız olduğu ve kamu düzeninin bozulmasına engel olmak üzere gerekli olmadığı kanaatindedir. Bu nedenle söz konusu davada İHAS'ın 11. maddesi ihlal edildiğine karar vermiştir. (İHAM, *DİSK ve KESK v. Türkiye*, Başvuru No. 38676/08, Karar Tarihi: 27.11.2012, §§ 35-38)

Mevcut davada başvuru sahiplerine başlangıçta Beyoğlu Kaymakamı'nca, ilgili sendikaların temsilcileri aracılığıyla 1977 yılında hayatını kaybeden arkadaşlarını anmak üzere Taksim Meydanı'na gitme izni açıkça verilmiştir. Ancak daha sonra İstanbul Valiliği, Taksim'de gösterilerin yapılmasını yasaklamış ve hatta yapılmaması için gerekli önlemlerin alınacağını belirtmiştir. Gerçekleşen ihlalin niteliği açısından DİSK Genel Merkezi önünde bekleyenlerin gösteri yapma hakkı kısıtlandığında, başvuru sahibi sendikaların toplanma hakları, her ne kadar farklı bir yönde de olsa, ihlal edilmiştir. (*Hâkim Sajó'nun Mutabık Görüşü için bkz. İHAM, DİSK ve KESK v. Türkiye*, Başvuru No. 38676/08, Karar Tarihi: 27.11.2012)

Yine mekân yasaklanmasıyla ilgili olarak AYM'nin, *Sedat Vural Başvurusu* Kararı'nda, davaya konu olan olayda başvuru 1 Mayıs 2014'te mekân olarak Taksim'de gösteri yapmak istemesine izin verilmemesi üzerine AYM'ye bireysel başvuruda bulunmuş ve 2012 yılında İHAM'ın verdiği *DİSK ve KESK v. Türkiye* Kararı'na dayanarak mekân sınırlamasının haksız olduğunu belirtmiştir. AYM de İHAM'ın *DİSK ve KESK v. Türkiye* Kararı'na atıfta bulunarak bu kararın ne anlama geldiği konusunda bir açıklama yapmıştır. AYM, *DİSK ve KESK v. Türkiye* Kararı'nda, Taksim Meydanı'nda kutlama yapılmasının engellenmesinden dolayı değil, polisin orantısız kuvvet kullanmasına dayanarak ihlal kararı verildiğinin altını çizmiştir. (AYM, *Sedat Vural Başvurusu*, Başvuru No. 2014/5559, Karar Tarihi: 25.4.2014, § 25)

AYM'nin bu ifadesiyle *DİSK ve KESK v. Türkiye* Kararı'ndan yalnızca "kolluk kuvvetlerinin orantısız müdahalede bulunduğu" ilişkin bir sonuç çıkardığı anlaşılmaktadır. AYM'nin bu görüşü için doğru olmakla birlikte eksik denebilir. İHAM, bu davada mekândan ziyade aslında göstericilere yönelik orantısız kolluk müdahalesine dikkat çekmiştir. Zira İHAM'dan gösterinin mekânı konusunda hükümetin iddiasındaki gibi bir güvenlik riski oluşturup oluşturmadığı ile ilgili fikir beyanı sunması talep edilmemiştir. Bununla birlikte zaten polis müdahalesi de 1 Mayıs 2008 tarihinde, gösteri henüz başlamadan sabahın erken saatlerinde meydana gelmiştir. Öte yandan AYM'nin yalnızca kolluk kuvvetlerinin orantısız müdahalede bulunduğu ilişkin sonuç çıkarması yukarıda belirtilen gibi eksik olduğu söylenebilir. Çünkü İHAM, *DİSK ve KESK v. Türkiye* Kararı'nda toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanımına mekânsal bağlamda bazı görüşlerini kayda geçirmiştir. (Şirin, 2015:86) Mekân ile ilgili ilk olarak 1977 yılında İşçi Bayramı kutlamaları esnasında yaşanan kargaşada 37 kişinin hayatını kaybettiğini, bunun sonucunda Taksim Meydanı'nın bu trajik olayın sembolü haline geldiğini ifade etmiştir. (İHAM, *DİSK ve KESK v. Türkiye*, Başvuru No. 38676/08, Karar Tarihi: 27.11.2012, § 31) İkinci olarak da 1 Mayıs'ın 2010 yılından itibaren Türkiye'de ulusal bayram olarak kutlandığını ve bu tarihten itibaren Taksim Meydanı'nda kutlamalar yapılmasına izin verildiğini de belirtmiştir. (Şirin, 2015:86-87) Bu anlatılanlar ışığında her ne kadar *DİSK ve KESK v. Türkiye* Kararı orantısız müdahaleye ilişkin olsa da mekân kısıtlamalarıyla ilgili önemli bir karar olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Ayrıca Taksim'in STK'lar için toplanma ve gösteri yürüyüşüne sahne olan vazgeçilmez ve sembolik bir mekân olduğu İHAM içtihadında da dile getirilmesine dayanarak bu mekân üzerindeki kısıtlamaların İHAS'ın 11. maddeye uymayacağı da söylenebilir.

Mekân yasaklamasıyla bağlantılı olan bir diğer karar da İHAM'ın *Nurettin Aldemir ve diğerleri v. Türkiye* Kararı'dır. Başvuranlar KESK (Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu) üyesi Eğitim-Sen (Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası) sendikasının mensuplarıdır. TBMM, 2001 yılında, Sendikalar Kanunu'nu değiştirme amacıyla kanun taslağı düzenlemiştir. Kanun taslağı TBMM'de görüşülmekteyken, KESK bu taslağı protesto etme amacıyla Ankara'da mitingler düzenlemeye kararı almıştır. Mitingler ile birlikte kamuoyunun dikkatinin çekilip toplumsal bir farkındalık

oluşturarak uluslararası sözleşmelerle örtüşmediğini düşündükleri kanun taslağının geri çekilmesinin sağlanması amaçlanmıştır. KESK tarafından seçilen miting alanı, Ankara Valiliği tarafından 18 Aralık 2000 tarihinde yayınlanan toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemeye ilişkin genelgedeki alanlar ile uyuşmamaktadır. Bu sebeple toplantıda KESK başkanı tarafından basın açıklaması okunurken, kolluk kuvvetleri bu eylemin hukuka aykırı olduğu ve dağılmaları gerektiğini söylemişlerdir. Göstericiler bir ana caddeyi kapatmış ve Başbakanlık'a doğru yürüyüşe başlamışlardır. Kolluk kuvvetleri de o esnada müdahale etmiş ve kalabalığı dağıtmak için cop, sopa ve biber gazı kullanırken eylemcilerden bazıları da kaldırım taşları ve sopaları kullanarak kolluk kuvvetine saldırmıştır. Bu olaylar neticesinde yedi polis memuru ve başvuranlar yaralanmıştır. (İHAM, *Nurettin Aldemir ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 32124/02, 32126/02, 32129/02, 32132/02, 32133/02, 32137/02 ve 32138/02, Karar Tarihi: 18.12.2007, §§ 5-9) İHAM, toplantılardaki müdahalenin, kolluk kuvvetleri tarafından katılımcıların dağıtılması için kullanılan gücün ve sonra gerçekleştirilen kovuşturmanın caydırıcı bir etkiye sahip olabileceğini ve başvuranları benzer toplantı ve gösterilere katılmaktan vazgeçirmiş olabileceğini kaydetmiştir. (İHAM, *Nurettin Aldemir ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 32124/02, 32126/02, 32129/02, 32132/02, 32133/02, 32137/02 ve 32138/02, Karar Tarihi: 18.12.2007, § 35) İHAM, İHAS'ın 11. maddesinin ihlal edildiğine karar verilmiştir. (İHAM, *Nurettin Aldemir ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 32124/02, 32126/02, 32129/02, 32132/02, 32133/02, 32137/02 ve 32138/02, Karar Tarihi: 18.12.2007, §§ 45-48)

Genel olarak mekân kısıtlamalarının İHAS ve Anayasa'ya aykırılık teşkil ettiğini söylenebilir. Kamuya açık alanlarda toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılmasının yasaklanması demokratik toplum değerlerini sarsabilir. Çünkü bazı toplantılar o yerlerde yapıldığı takdirde toplantının amacı gerçekleşmiş olacaktır. (Şirin, 2013a:66) Aslına bakılırsa özellikle STK'lar için Taksim de o yerlerden birisidir. Yukarıda bahsedilen AYM'nin *Bülent Barmaksız Başvurusu Kararı*'nda da gösterinin Taksim'de yapıldığı takdirde anlam kazanacağı aşikârdır. Toplantıyla yer arasında bir ilişki olması durumuyla ilgili olarak İHAM bu yere izin verilmemesi durumunu İHAS'ın 11. maddesinin ihlali olarak görmektedir. İHAM, İHAS'a taraf devletlerin kamu güvenliği gerekçesiyle gösteri yapılmasına sınırlamalar getirebileceğini belirtmiştir. Ancak

kamuya açık bir alanda yapılan gösterinin trafiğin aksaması şeklinde günlük hayatın işleyişini bir miktar bozucu etkisi olsa da, kamu yetkililerinin İHAS'ın 11. maddesinde teminat altına alınan barışçıl toplantı hakkının özünün zarar görmesini engellemek amacıyla, barışçıl toplantılara bir miktar hoşgörü ile yaklaşmaları gerektiğini de hatırlatmaktadır. (İHAM, *Bukta ve diğ erleri v. Macaristan*, Başvuru No. 25691/04, Karar Tarihi: 17.07.2007, § 37)

Yargıtay'ın toplantı ve gösteri yürüyüşlerine yaklaşımında bazı durumlarda esneklik gösterdiği söylenebilir. Yargıtay da bir kararında üniversite harçlarını protesto etmek amacıyla TBMM binasındaki dinleyici kısmına girip “Harçlara Hayır” pankartı açan ve “Eğitim özgürlüğü engellenemez” şeklinde slogan atan öğrenci grubunun bu protestosunu TGYK'ya muhalefet olarak görmemiş “Masumca bir davranış biçimi ve demokratik bir tepki” olarak değerlendirmiştir. (Şirin, 2013a:66)

Toplantı hakkının mekânsal sınırlamalarından biri de trafik akışının aksaması olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamuya açık bir alandaki gösteri, günlük hayatın özellikle de trafik akışının aksamasına neden olabilir. Bu durum tek başına toplantı hakkının kullanımına müdahalede bulunulmasını haklı kılmamaktadır. (İHAM, *Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası ve diğ erleri v. Türkiye*, Başvuru No. 20347/07, Karar Tarihi: 05.07.2016, § 95) Yargıtay'ın pek çok kararında trafiğin aksamadığı yürüyüşün suç oluşturmayacağı sonucuna varılmıştır. O kararlardan birisi de Yargıtay'ın 8. Ceza Dairesi 2002/949 E., 2002/7518K. sayılı karardır. Olayda Bergama'nın Ovacık Köyü'nde siyanür ile altın arama işi yapan Eurogold isimli şirketin çalışmalarını sürdürdüğü yere siyanür maddesinin getirildiğine dair duyum alınmasıyla birlikte, idari yargı mercilerine yapılan başvuru sonucu verilen kararla şirketin faaliyetleri durdurulmuştur. Buna rağmen, siyanür ile altın arama faaliyetinin devam ettiği ve siyanür maddesinin bireylerin hayatı ile çevreyi kötü etkileyeceği düşüncesinin oluşturduğu ani tepkiyle, yörenin değişik yerlerinden insanlar toplanmıştır. Buraya gelenler ile beraber dosyadaki sanıklar, toplumsal bir duyarlılık ile İzmir-Çanakkale karayolunda önceden kararlaştırılmaksızın trafiği aksatmadan tek sıra halinde yürümüşlerdir. Bu olayda TGYK madde 28(1)'de tanımlanan, kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme ve yönetme suçunun herhangi bir unsuruna rastlanıp

rastlanmadığına bakılmaksızın, uygun olmayan şekilde mahkûmiyetlerine karar verilmesi hükmünü, Yargıtay 8. Ceza Dairesi bozmuştur. (Yargıtay 8. C.D., E.2002/949, K.2002/7518, Karar Tarihi: 17.06.2002)

Son olarak Gezi Parkı Eylemleri'ne de baktığımızda toplantı ve gösteri yürüyüşü bakımından önemli bir sorunun mekân yasakları olduğunu görmekteyiz. Eylemler süresince karşımıza çıkan en sık yasaklama da belirli bir mekânın örneğin, İstanbul'da Taksim Meydanı ve Ankara'da Kızılay Meydanı'nın toplantı ve gösterilere tamamen kapatılmasıdır. TGYK'nın 22. maddesinde toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlenmesinin yasak olduğu mekânlar sayılarak 6. maddede de toplantı ve yürüyüşlerin düzenlenmesi için gerekli alanları mülki idari amirin belirleyeceği belirtilmiştir. Yani bu hükümlere göre zaten toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullanmak isteyen bireylerin mekân seçme özgürlüğüne zincir vurularak toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının özüne de zarar verilmiştir. (Duymaz, 2013:274) Öyle ki İHAM mekân ve zaman seçimi konusunda topluma verilmek istenen mesaj bakımından son derece önemli olduğunu belirtmiştir. Somut olaylardaki durumlara göre parkların, meydanların, hastanelerin, üniversite kampüslerinin, caddelerin ve ibadet yerlerinin (kilise, cami vb.) toplantı ve gösteri yürüyüşünde kullanılabilecek mekânlar olduğuna çeşitli içtihatlarında dikkat çekmiştir. (*parklar* için bkz. Nosov ve diğerleri v. Türkiye, Başvuru No. 9117/04 ve 10441/04, Karar Tarihi: 20.02.2014; *meydanlar* için bkz. Ziliberg v. Moldova, Başvuru No. 61821/00, Karar Tarihi: 04.05.2004; *hastaneler* için bkz. Yılmaz Yıldız v. Türkiye, Başvuru No. 4524/06, Karar Tarihi: 14.10.2014; *üniversite kampüsleri* için bkz. Açık ve diğerleri, v. Türkiye, Başvuru No. 31451/03, Karar Tarihi: 13.01.2009; *kiliseler* için bkz. Cisse v. Fransa, Başvuru No. 51346/99, Karar Tarihi: 09.04.2002) Buradan da yola çıkarak Taksim Gezi Parkı'nın yıkılmasına ilişkin kararı protesto etme gayesiyle Gezi Parkı ve çevresinde toplanılması, toplantı ve gösteri yürüyüşü için mekân olarak Taksim'in seçilmesi verilmek istenen mesaj için her yönden örtüşmektedir.

Kısacası TGYK'da yer alan TBMM çevresi hariç olmak üzere diğer yerlerle ilgili bulunan mutlak yasakların, İHAS'a aykırılık teşkil ettiği ifade edilebilir. Dolayısıyla bu sınırlandırmaların, Anayasa'nın 90. maddesinin 5. fıkrası başta olmak üzere İHAS'a

bağlı olarak İHAM ile AYM içtihatlarına aykırılık taşıdığı görülmektedir. Bazı sınırlandırmaların, aynı zamanda kanunilik koşulunu da taşımadığı gerekçesiyle anayasayı ihlal ettiği de söylenebilir. (Özenç, 2015:114) Bu yasaklarla aynı etkiyi meydana getirmesi bakımından önem taşıyan, mülki amirlerin mekân ve güzergâh belirleme yetkisinin de, kapsamı, uygulanışı ve sonuçları bakımından İHAS'ta öngörülen sınırlandırma usulüne ve buna bağlı olarak yine anayasaya aykırı olduğu söylenebilir.

3.3. Zaman Bakımından Sınırlamalar

Toplantı ve gösteri yürüyüşünün kullanımı hemen her hukuk düzeninde zaman bakımından sınırlamaya tabidir. Bu kurallar hem bireyler hem de STK'lar için geçerlidir. 2911 sayılı TGYK'ya göre toplantı ve gösteri yürüyüşlerine güneş doğmadan başlanamaz. 7. maddenin 2. fıkrasına 2018 değişikliği ile açık yerlerdeki toplantılar ile yürüyüşlerin gece vaktinin başlamasıyla dağılacak şekilde, kapalı yerlerdeki toplantıların ise saat 24.00'e kadar yapılabileceği belirtilerek zaman bakımından sınırlamalar getirilmiştir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının zamansal açıdan kullanımı asgari sınır olarak bireylerin düşüncelerini ifade edebilecekleri zaman şeklinde ifade edilebilir. İnsan Hakları Derneği'nin gerçekleştirdiği bir eyleme ilişkin İHAM'ın *Samüt Karabulut v. Türkiye* Kararı'na baktığımızda, İsrail'in Filistin'i işgal etmesini protesto etmek amaçlı toplantı saat 08:00'da başlamış ve polis müdahale etmiştir. Müdahale sonrasında ise kolluk kuvvetlerinin karakoldaki düzenlediği tutanağa 09:15'te imza attığı görülmüştür. Toplamda bir saat on beş dakika içerisinde gösterinin yapılması, dağıtılması, kolluk kuvvetinin karakola dönmesi ve tutanak tutmasından hareketle sivil toplum öznelerine ve eylemcilere düşüncelerini ifade edebilecek yeteri kadar zaman tanınmadığı görülmüştür. (İHAM, *Samüt Karabulut v. Türkiye*, Başvuru No. 16999/04, Karar Tarihi: 27.01.2009, § 37)

Zamansal sınırlamalar ile ilgili İHAM'ın bir diğer kararı sivil toplum öznesi olan Cumartesi Anneleri adlı grup ile ilgili *Çiloğlu ve diğerleri v. Türkiye* Davası'na

ilişkindir. Karara konu olan olayda 1995 tarihinden beri tutuklu yakınları tarafından Taksim’de bulunan Galatasaray Lisesi önünde yayalar tarafından kullanılan bir yol üzerinde her hafta sessiz oturma eylemi yapılagelmekteydi. Uzun bir süre devam ettirilen bu eylem F tipi cezaevleri inşa edilmesine karşı tutuklulara destek olmak amacını taşımaktaydı. Bu eylemlerin 176. haftası olan 26 Eylül 1998 tarihinde başvuranların da içinde yer aldığı 55-60 kişilik gösterici gruba, polis tarafından yapılan gösterinin yasal olmadığı belirtilerek dağılmaları yönünde defalarca ikazda bulunulmuştur. Bu uyarılara rağmen dağılmamakta direnen grubun üzerine güvenlik güçleri göz yaşartıcı gaz kullanarak müdahale etmiş ve gruptakileri gözaltına alarak zorla bir otobüse bindirmiştir. Dosya unsurlarından anlaşıldığı üzere, otobüse bindirilen göstericiler otobüsün camlarını kırmış ve koltuklarını parçalamışlardır. Göstericiler güçlkle zapt edilmişlerdir. (İHAM, *Çiloğlu ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 73333/01, Karar Tarihi: 06.03.2007, § 5, § 6) İHAM gösterinin 1995 yılından beri her cumartesi yetkililerin herhangi bir müdahalesiyle karşılaşmaksızın yapıldığını gözlemlemektedir. İHAM başvuranların kamuoyunun dikkatini söz konusu güncel soruna çekme amaçlarına ulaştıkları kanaatindedir. Buna karşın kamuya açık bir alanda her Cumartesi sabahı yapılan ve üç yıldan fazla bir süredir devam eden bu toplantı trafiği engelleyerek kamu düzenine ilişkin sıkıntı yaratan neredeyse sürekli bir toplantı halini almıştır. Davanın özel koşullarını ve daha önce yapılan gösterilerin süresi ve sayısını dikkate alan İHAM yetkili makamların bu hususta Devletlere tanınan takdir yetkisi çerçevesinde hareket ettikleri kanaatine varmıştır. Bu nedenlerle İHAS’ın 11. maddesinin ihlal edilmediğine hükmetmiştir. (İHAM, *Çiloğlu ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 73333/01, Karar Tarihi: 06.03.2007, §§ 51-53) Görüldüğü gibi burada aslında zamansal olarak sürenin uzaması, her hafta aynı yerde toplanılması kamu düzenine ilişkin sıkıntılar oluşturmaları sebepleriyle yetkili makamların yeterince tolerans göstermekle beraber gerekli müdahaleyi yaptıkları söylenebilir.

4. Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı Kullanımına Dair Genel Değerlendirme

Türkiye’de toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne ilişkin değerlendirmelere ve İHAM’ın Türkiye aleyhine verdiği ihlal kararlarına bakıldığında, daha önceki bölümlerde değinildiği gibi Komisyon ve İHAM’ın 1959-2018 yılları arasında 11. maddeden ihlal kararı verdiği toplam 262 davanın 95’i Türkiye’den giden davalardan oluşmaktadır. Yani oransal olarak ifade edilirse 11. maddeden verilen ihlal kararlarının yaklaşık yüzde 36’sı Türkiye aleyhine davalardan oluşmaktadır. İHAS’a taraf devletlerin sayısının 47 olduğu göz önüne alındığında İHAM’ın Türkiye’ye ilişkin ihlal kararlarındaki büyük oran dikkat çekmektedir. (www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2018_ENG.pdf) Bununla birlikte sadece 2018 yılı içerisinde İHAS’ın toplanma ve gösteri özgürlüğünü içeren 11. maddesinin kapsamında Türkiye aleyhine toplam 11 ihlal kararı verilmiştir. Bu sayı son 15 yılda Türkiye aleyhine İHAM’a giden başvurularda verilen en fazla ihlal kararı sayısıdır. 2018 yılını 10 ihlal kararıyla 2010 yılı takip etmektedir. (www.inhak.adalet.gov.tr/istatistik/2018/12.pdf)

Nitekim 1 Mart 2014 tarihli ve 28928 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bakanlar Kurulu’nun kararlaştırmış olduğu *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İhlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planı*’nda, ihlalleri en aza indirmek için toplantı ve örgütlenme özgürlüğünün önündeki engellerin ortadan kaldırılması gibi bir amaç belirlenmiştir. Bu amaca ilişkin şiddete teşvik amaçlı olmayan ya da şiddet içerikli unsur barındırmayan toplantı ve gösteri yürüyüşlerine müdahale edilmesi ve yaptırım uygulanmasının önüne geçilmesi gayesiyle;

“2911 sayılı TGYK’nın İHAM içtihatlarında belirlenen standartlar doğrultusunda gözden geçirilmesi;

Bildirimsiz ve barışçıl gösterilere müdahalelere ilişkin İHAM içtihatlarında belirlenen standartlar konusunda kolluk kuvvetleri arasında farkındalık artırıcı hizmet içi eğitimlere işlevsel şekilde devam edilmesi;

Toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılacağına dair bildirim yapıldığında, kamu düzenini bozacak bir suç işleneceğine dair açık, somut ve yakın bir tehlike bulunduğu ortaya koyulmaması halinde, yasaklama yerine İHAM içtihatlarında belirlenen standartlara uygun alternatif önlemlerin alınması” gibi hedefler belirlenmiştir. (28928 sayılı 1 Mart 2014 tarihli Resmi Gazete, Bakanlar Kurulu Kararı, Karar Sayısı: 2014/5984, *eylem planı için bkz.* www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/03/20140301-2-1.pdf)

2014’te alınan bu kararla belirlenen hedeflerden sonra da - her ne kadar başvuru tarihi itibarıyla 2014 sonrası olmasa da - İHAM tarafından 11. maddenin ihlali ile ilgili olarak, 2015 yılında 7 ihlal kararı, 2016 yılında 5 ihlal kararı, 2017 yılında 9 ihlal kararı ve 2018 yılında 11 ihlal kararı verilmiştir. (www.inhak.adalet.gov.tr/istatistik/2018/12.pdf)

Görüldüğü gibi bu hedeflere rağmen yukarıda bahsedilen 262 kararın 95’inin Türkiye’den giden başvurulara ait olması 47 üye devlet olduğu göz önünde bulundurulursa toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanılması ve insan hakları ihlalleri konusunda Türkiye’nin karnesinin pek de iyi bir durumda olmadığı söylenebilir. Ancak şu da bir gerçektir ki ülkelerin nüfus oranları ve diğer başka değişkenler göz önüne alınmadan yorumda bulunmak tam olarak doğru da değildir. Zira Türkiye ve Rusya gibi nüfusu yüksek iki ülke ile az nüfuslu Avrupa ülkelerin karşılaştırılması her zaman net sonuç vermeyebilir. Bunun yanında ülkelerin kendine özgü diğer değişkenleri de göz önünde bulundurulmadan yalnızca ihlal kararlarının (95 ihlal kararı) oransal değerlendirilmesi de eksik bir değerlendirme olacaktır. Bununla birlikte 26 Ocak 2019 tarihinde yayınlanan İHAM’ın *2018 Yılı İtibarıyla İstatistik Değerlendirme Notuna* göz atıldığında, 31 Aralık 2018 itibarıyla İHAM önündeki toplam derdest başvuru sayısının 56.350 olduğu görülmektedir. Türkiye aleyhine İHAM önünde bekleyen başvuru sayısı ise 7.107’dir. Nüfus yoğunluğu açısından bakıldığında Türkiye’de her 10.000 kişiye düşen başvuru oranı yüzde 0,83 olarak tespit edilmektedir. Bu oranda en yüksek değer yüzde 5,11 ile Karadağ’a, ikinci en yüksek değer yüzde 3,04 ile Sırbistan’a aittir. Türkiye bu oranla İHAS’a üye olan 47 devlet arasında 18. sırada yer almaktadır. (www.inhak.adalet.gov.tr/istatistik/2018/1.pdf)

Belirtildiği gibi bu rakamlar ile değerlendirildiğinde İHAS'ın 11. maddesinin ihlal edildiğine ilişkin 1959-2018 yılları arasında toplam 262 kararın 95'inin Türkiye'ye ait olmasının nüfus yoğunluğu göz önünde bulundurularak değerlendirilmesinin daha doğru olacağı söylenebilir. Ancak ne var ki yine de Türkiye'nin İHAM'da 11. madde konusundaki 2018 yılındaki ihlal kararı verilen dava sayısı bile demokratik bir ülkede olmaması gereken derecede fazladır ve bunun gibi çok sayıda insan hakları ihlali olduğunu da yansıtmakta olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

İhlal kararlarının bir bölümünde toplantı ve gösteri yürüyüşlerine ilişkin olaylarda orantısız kuvvet kullanılması yönüyle Emniyet Birimleri ön plana çıkmaktadır. Bu tip ihlalleri önlemek amacıyla da 2014'te Bakanlar Kurulu *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İhlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planı*'nı uygulamaya koymuştur. Bu eylem planı ile kötü muamelenin önlenmesi, toplantı ve gösterilerde orantılı kuvvet kullanılması bağlamında bazı hedefler belirlenmiştir. (28928 sayılı 1 Mart 2014 tarihli Resmi Gazete, Bakanlar Kurulu Kararı, Karar Sayısı: 2014/5984, *eylem planı için bkz. www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/03/20140301-2-1.pdf*) Bunlar:

“Şehirlerde kent güvenlik yönetim sistemlerinin etkili bir şekilde kullanılması, muhtemel ihlal vakalarının fazla olabileceği il ve ilçeler gözetilmek suretiyle standardize edilerek yaygınlaştırılması ve denetlenmesi;

Orantısız kuvvet kullanımını önleme ile ilgili olarak 2911 sayılı TGYK'nın İHAM içtihatlarında belirlenen standartlar doğrultusunda gözden geçirilmesi ve gerekirse değişiklik yapılması;

Kolluk güçlerine yönelik yürütülen düzenli hizmet içi eğitim faaliyetlerinde İHAM içtihatlarında belirlenen standartlara ağırlıklı bir şekilde yer verilmesi” olarak sayılabilir. Her ne kadar toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde yer alan kolluk kuvvetlerine ilişkin yetkilere detaylı yer verilmese de, kolluğun kendi kanunlarında ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun Uygulanmasına Dair Yönetmelik'te yetkileri ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Kolluk kuvvetleri asıl olarak toplumun ve özel olarak da toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin güvenliğinin sağlanmasında görevlidir. Güvenliğini sağlama

hususu ilk planda toplumu eylemcilerden korumak gibi görünse de aslında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyen eylemcileri de dışarıdan gelecek saldırı veya tahriklere karşı korumak amacını da taşımaktadır. (ETK ek madde 13)

Görüldüğü gibi kolluk kuvvetleri toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin düzenlenmesinde çok yönlü olarak görevlere sahiptir. Bu birimlerden beklenen eylemcileri düşman olarak görmeyip aksine bir vatandaş olarak görüp dış saldırılara karşı korumalarıdır. Bunun yanında barışçıl toplantının dışına çıkan saldırgan eylemlere de toplum düzeninin bozulmaması adına kanuni yetkilerinin çerçevesinde ve insani vicdani sınırlarının dışına çıkmadan müdahalede bulunmaları gerekmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ DÜZENLEME HAKKININ STK’LAR AÇISINDAN ÖNEMİ

1. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerinde Sivil Toplum Kuruluşları

Meşru iktidarın, bireylerin hak ve özgürlüklerine istediği gibi müdahale etmesinin önlenmesi ile temel hak ve özgürlüklerin korunması amacıyla bu hak ve özgürlüklerin garanti altına alınması konusu doğmuştur. Bireylerin yalnız başlarına hak mücadelesine girmelerinde zorluklarla karşılaşmalarından dolayı bireyler toplanmalar ile hak arayışına girişmişlerdir. Toplanma ihtiyaca binaen ortaya çıkan bir hak olmuştur. İnsan haklarına ilişkin sözleşme, anlaşma veya bildirgelerin tümünde toplanma özgürlüğü yer almış, şahsi ve toplumsal haklar bir bütün olarak görülmüştür. Modern çağa baktığımızda, demokrasiyi benimsemiş topluluklar ve milletler, bireysellikten ziyade, örgütlenmiş insan topluluklarına özel önem atfettikleri söylenebilir. Toplanma özgürlüklerini kullanmada en somut örnekler olarak da derneklerle vakıflar gibi STK’lar ön plana çıkmaktadır. (Dinler, 2003:21)

Bugün STK’lar her ne kadar çeşitli olaylarda toplanma haklarını kullanarak tepkilerini göstermeye çalışsa da olumsuz koşullar sebebiyle etkisiz olabilmektedirler. Bununla birlikte, dünyadaki birçok hükümet, STK’ların özellikle de demokrasi ve insan hakları konusunda çalışan STK gruplarının faaliyet gösterdiği alanı sınırlandırma çabalarını giderek artırma yoluna gitmektedir. (Martinez, 2012:5) Son birkaç yılda, birçok ülkede STK’lar temel insan haklarını kısıtlayan politikaları toplantı ve gösteri yürüyüşü haklarını da kullanarak eleştirmektedir. Bunun için de özgür ortamları daha etkinleştirmek ve bunun savunuculuğunu yapmak için önemli adımlar atmaya başlamışlardır. Demokrasiler Topluluğu (Community of Democracies) himayesinde, bir grup hükümet, dünyadaki STK mevzuatı ile ilgili gelişmeleri izlemek ve bunlara cevap vermek için “*Sivil Toplumu Sağlama ve Koruma*” üzerine bir çalışma grubu kurmuşlardır. Ayrıca, 14 hükümet ortaklaşa sivil toplum eylemcilerine yardımcı

olmak için “*Yaşam Çizgisi: Güçlendirilmiş STK Yardımlaşma Fonu*” adlı bir fona maddi destek sözü vermişlerdir. Bununla birlikte Eylül 2010'da Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi (UNHRC) “*Barışçıl Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü Hakları*” konulu tarihi bir karar almıştır. Konuyla ilgili de ilk kez özel raportörlük kurulmasıyla Amerikan Devletleri Örgütü (OAS), Haziran 2011'de “*Amerika'da Toplanma Özgürlüğü ve Örgütlenme Haklarının Geliştirilmesi*” konulu bir karar almıştır. (Martinez, 2012:6)

Yukarıda bahsedilen *Sivil Toplumu Sağlama ve Koruma* adlı çalışma grubunun faaliyetlerinin sonucunda “*Sivil Toplum Savunma Raporu*” yayımlanmıştır. Bu raporda STK'ların toplantı ve gösteri yürüyüşleri ile ilgili haklarına ve önerilere yer verilmiştir. Bu rapora göre:

- STK temsilcileri, bireysel olarak ve örgütleri aracılığıyla, barışçıl toplanma özgürlüğü hakkına sahiptir.
- Kanunlar, toplantı düzenleyen STK'lar lehine hükümler içermelidir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemek isteyen STK'ların bunu yapmak için izin almaları gerekmemelidir.
- Önceden bildirimin gerekli olduğu durumlarda, bildirim kuralları izin şartını yerine getirmek veya keyfî redde konu olacak biçimde hakkın kullanımını zorlaştırmamalıdır.
- Kanunlar, bildirim yapılmasının pratik olmadığı durumlarda, bildirim şartına istisna olarak ani toplanmaya izin vermelidir.
- Kanunlar, eş zamanlı toplantılara ya da karşı gösterilere izin vermeli, aynı zamanda barışçıl toplantıları ve STK katılımcılarını korumak için devlet sorumluluğunu kabul etmelidir.
- Toplantı hakkı kullanılırken ulusal güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeni kamu sağlığı ve ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması da gerekmektedir. (Martinez, 2012:8-9)

Bu gelişmelerle birlikte barışçıl toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde STK'ların rolünün ve öneminin arttığı söylenebilir. Demokratik hükümetlerin ve uluslararası

kuruluşlar tarafından, yeni teknolojiler kullanarak, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü hakları gibi temel hakların tanınması, korunması ve desteklenmesi gerekmektedir.

STK'lar, kimi zaman dernek, vakıf, sendika olarak tüzel kişilik altında örgütlenerek kimi zaman da tüzel kişiliği olmayan sivil platformlar aracılığıyla toplantı ve gösteri yürüyüşü haklarını kullanmaktadırlar. Tüzel kişiliği bulunmayan grupların, hareketlerin STK kavramına dâhil edilmediği görüşü olsa da sivil toplumun özünü oluşturan ve toplanma hakkını kullanan öznel olarak her türlü sivil örgütlenme yapısının STK kavramına dâhil edilmesi örgütlenme özgürlüğüne dayandırılabilir. İHAM'ın *Plattform "Ärtze für Das Leben" v. Avusturya* Kararı sivil toplum öznesi olan bir platformun toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemesine ilişkindir. Kürtaj karşıtı kampanya düzenleyen ve konuyla ilgili Avusturya mevzuatında değişiklik yapılmasını isteyen doktorlar birliği olan başvuran Plattform "Ärzte für das Leben", 28 Aralık 1980'de Stadl-Paura Kilisesi'nde dini bir tören düzenlemeye ve sonrasında kürtajlar yapan bir doktoru protesto etmek için yürüyüş yapmaya karar vermiştir. 1953 Toplantı Kanunu'nda belirtilen usule uygun olarak, 30 Kasım'da Wels-Land'deki polis birimlerine bildirimde bulunulmuştur. Polis hiçbir itirazda bulunmamış ve katılımcılara talep ettikleri güzergâhı kullanma izni vermiştir. Ancak polis, daha sonra kürtaj yanlısı karşıt bir grup tarafından ilan edilen diğer iki planlı gösteriyi yasaklamak zorunda kalmıştır, çünkü bu gösteriler Plattform gösterileri ile aynı anda ve aynı yerde yapılacaktır. Gösteri yürüyüşünü düzenleyen Plattform yetkilileri olaylar olabileceğinden korktukları için yürüyüşün başlamasından kısa bir süre önce yerel makamlara danışarak planlarını değiştirmek istemişlerdir. Polis temsilcileri, gösteri yürüyüşüne koruma sağlamayı reddetmemiş, ancak seçtikleri yoldan bağımsız olarak karşıt göstericilerin de gelebileceğini onların hem yürüyüşü hem de dini töreni aksatmasını engellemenin imkânsız olacağını belirtmiştir. Açık havadaki dini törene Plattformun katıldığı esnada kürtaj yanlısı beş yüz kadar gösterici hoparlörler kullanarak dini töreni kesintiye uğratmaya çalışmış ve cemaate yumurta ve ot yığınları fırlatmışlardır. (İHAM, *Plattform "Ärtze für Das Leben" v. Avusturya*, Başvuru No. 10126/82, Karar Tarihi: 21.07.1988, §§ 9-12) Plattform, Avusturya devleti aleyhine 11. ve 13. maddeye dayanarak devletin, barışçıl ve kanuna uygun olarak yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşünü dışarıdan gelen müdahalelere veya engellemelere karşı korumadığı

gerekçesiyle İHAM'a başvuruda bulunmuştur. Ancak İHAM, Avusturya yasalarının bu tür olumlu eylemlerle gösterileri korumakla ilgili hükümler düzenlediğini tespit etmiş ve Avusturya makamlarının makul ve uygun önlemleri aldıklarını dile getirmiştir. Bu husus da toplantı ve gösteri yürüyüşünün ihlali değil devlet görevlilerinin ihmali bağlamında değerlendirmiştir. İHAM somut olayda açıkça toplantı ve gösteri yürüyüşüne müdahalenin olmadığı gerekçesiyle 11. maddenin ve bilahare de madde 13'ün ihlal edilmediğine karar vermiştir. (İHAM, *Plattform "Ärtze für Das Leben"* v. *Avusturya*, Başvuru No. 10126/82, Karar Tarihi: 21.07.1988, § 30, § 38, § 39) İHAM'ın bu kararda yetkililerin gerekli önlemleri aldığına ve toplantı ve gösteri yürüyüşü konusunda da yetkililerin herhangi bir engellemesi olmadığına hükmettiği söylenebilir.

Toplumun bir kesiminin veya toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlenecek yerdeki kişilerin çoğunun toplantıdaki düşünce, görüş veya ifadelerden hoşnut olmaması, yalnız başına bir toplantı ve gösteri yürüyüşüne müdahale nedeni olmamalıdır. *Plattform "Ärtze für Das Leben"* v. *Avusturya* Kararı'nda da değinildiği gibi bazen iki karşıt görüş bu özgürlüğün kullanılmasında karşı karşıya gelebilmektedir. (Şirin, 2013b:300) Bir gösteri, düşüncelerine karşı çıkan kişilere rahatsızlık verebilir. Bununla birlikte, katılımcılar, muhalifleri tarafından fiziksel şiddete maruz kalacaklarından korkmadan gösteri gerçekleştirebilmelidirler. Böyle bir korku, ortak fikirleri veya çıkarları destekleyen dernekler veya diğer grupların, toplumu etkileyen son derece tartışmalı konulardaki görüşlerini açıkça ifade etmekten caydırmamalıdır. Demokraside karşı gösteri yapma hakkı, gösteri yapma hakkının kullanılmasını engelleyemez. (İHAM, *Plattform "Ärtze für Das Leben"* v. *Avusturya*, Başvuru No. 10126/82, Karar Tarihi: 21.07.1988, § 32) Bu tip toplantılarda, toplantının güvenliğinin sağlanmasında da görev kamu otoritelerine düşmektedir. STK'lar toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullanırken yetkililer yani kolluk kuvvetleri tarafından koruma altına alınmalıdırlar. Çünkü toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme konusunda STK'lar yetkili makamlara bildirimde bulunurken aynı zamanda da yetkili makamların korumasını da talep etmiş olmaktadır. Yetkili makamların da bu bildirim karşısında karşıt gruplardan gelecek müdahalelere karşı gerekli güvenlik önlemlerini almaları gerekmektedir. Burada da asıl sorumluluk artık izni veren/bildirimi alan makama aittir.

İki karşıt grubun karşı karşıya geldiği bir diğer karar İHAM'ın, *The United Macedonian Organization Ilinden ve Ivanov v. Bulgaristan* Kararı'dır. Olayda Bulgaristan'daki Makedon azınlığın haklarını korumayı amaçlayan bir derneğin üyeleri, 12 Eylül 2002 tarihinde bir Makedon şaire ait anıta doğru yürüyüşe geçmişler fakat anıtın çevresi 30 kişilik bir grup tarafından çevrildiği için yürüyüşü tamamlayamamışlardır. (İHAM, *United Macedonian Organization Ilinden ve Ivanov v. Bulgaristan*, Başvuru No. 44079/98, Karar Tarihi: 20.10.2005, § 62) Bu grup tarafından dernek üyelerine karşı önce küfür, tehdit ve hakaret içerikli sözlü, daha sonra ise ellerindeki bayrağa el konulması, posterin yırtılması ve kameranın tahrip edilmesi gibi fiziksel saldırılarda bulunulmuştur. Ayrıca dernek başkanının anıt çevresinde konuşma yapmak istemesi de engellenmiştir. Çatışmanın artmasıyla iki gösterici grup arasında gerekli önlemleri alan kolluk güçleri, anılan olayların meydana gelmesini önlemek konusunda yetersiz kalmıştır. (İHAM, *United Macedonian Organization Ilinden ve Ivanov v. Bulgaristan*, Başvuru No. 44079/98, Karar Tarihi: 20.10.2005, § 115) İHAM, yetkili devlet makamlarının dernek üyelerinin düzenlemiş olduğu toplantı ve gösteri yürüyüşünün karşıt görüşlü göstericilerden gelen saldırılara karşı korunmasında bir ölçüde isteksiz olduğunu ve gerekli önlemleri alma konusunda erken davranmadığını belirtmiştir. Bu şartlar altında İHAM, yetkili makamların hukuka uygun davranan göstericilerin barışçıl bir şekilde gösterilerine devam etmelerini sağlayacak makul ve uygun önlemler almaya yönelik pozitif yükümlülüğünü yerine getirmediği gerekçesiyle 11. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. (İHAM, *United Macedonian Organization Ilinden ve Ivanov v. Bulgaristan*, Başvuru No. 44079/98, Karar Tarihi: 20.10.2005, §§ 116-117)

Buna benzer olarak İHAM, iki grubu karşı karşıya getireceğinden dolayı kamu düzeninin bozulması endişesiyle toplantı ve gösteri hakkının kullanılmasına izin verilmemesinin bu hakkın özüne dokunan bir kısıtlama olacağını *Barankevich v. Rusya* Kararı'nda belirtmiştir. Söz konusu karara konu olan olayda, kasaba yetkilileri, o tarihte geçerli olan 1988 tarihli kararnameye istinaden bir azınlık dini mensuplarının (Mesih'in Evanjelik Hristiyanlardaki Grace Kilisesi) kamuya açık parkta dini gösteride bulunmasını diğer dine mensup çoğunluğu kışkırtabileceği gerekçesiyle reddetmiştir. (İHAM, *Barankevich v. Rusya*, Başvuru No. 10519/03, Karar Tarihi: 26.07.2007, §§ 6-

10) Hükümet, yasağın yerel mahkemeler tarafından yeniden incelenip onaylandığı yönünde savunmada bulunmuştur. İHAM, azınlık olduğu gerekçesiyle bir dinin mensuplarının haklarına müdahale edilmesinin haklı kılınamayacağını söylemiştir. İHAM ayrıca toplantıya katılanların şiddete başvuracağına ya da yetkililerin şiddet içeren bir karşıt eylemin tehdidini etkisiz hale getirmek için gerekli önlemleri aldığına dair iz bulunmadığına dikkat çekmiştir. Yetkililer ise, önlemleri almak yerine başvurucunun toplanma talebini reddetmiştir. Sonuç olarak İHAM, barışçıl toplanma hakkını garanti altına alan İHAS'ın 11. maddesinin, din özgürlüğünü güvence altına alan İHAS'ın 9. maddesinin ışığı altında yorumlanması gerektiğini belirterek yasaklamanın demokratik toplumun gerekleriyle uyuşmadığı gerekçesiyle ihlal kararı vermiştir. (İHAM, *Barankevich v. Rusya*, Başvuru No. 10519/03, Karar Tarihi: 26.07.2007, § 34, § 35)

Sivil toplumun özü olan çoğulculuk olgusu, çeşitlilik, kültürel geleneklerin dinamikleri, etnik ve kültürel kimlikler, dini inançlar, sanatsal, edebi ve sosyo-ekonomik düşünce ve kavramların gerçekten tanınması ve saygı duyulması üzerine kurulmuştur. Sivil toplumun sağlıklı bir şekilde, vatandaşların birbirleri ile bütünleşebilecekleri STK'lara üye olma yoluyla büyük ölçüde demokratik sürece katıldıkları ve ortak hedeflerini toplanma özgürlükleri ile takip ettikleri yerde oluşması doğal karşılanmaktadır. Bununla ilgili olarak eşcinsel hakları da sivil toplumun ve insan haklarının önemli bir yanını oluşturmaktadır. İHAM'ın *Baczowski ve diğerleri v. Polonya* ve *Identoba ve diğerleri v. Gürcistan* kararlarında bu tip gruplara devletin etkili güvenceyi sağlama konusundaki pozitif yükümlülüğü hatırlatılmıştır. Bununla birlikte toplantı ve dernek kurma özgürlüğünün bu gruplara saygı duymada ve popüler olmayan görüşler veya azınlıklar için özel bir öneme sahip olduğunun altı çizilmektedir. Çünkü bu tür bireyler mağduriyete karşı daha savunmasızdırlar. *Baczowski ve diğerleri v. Polonya* Kararı'na konu olan olayda başvuranlar Eşitlik Vakfı (Fundacja Równości) ve beş üyesidir. Eşcinsellerin hakları için kampanyada bulunmuşlardır. 2005'te başvuru, "azınlıklara, kadınlara ve engelli insanlara yönelik ayrımcılığa karşı halkın bilinçlendirilmesi amacıyla" Varşova sokaklarında yürüyüş düzenlemek istemişlerdir. Yerel yetkililer tarafından yürüyüş isteği kabul edilmese de yürüyüş yapılmıştır. Başvuranlar ayrıca diğer organizatörlerin izin alıp gösteri yaptığı yerlerde

kendilerine izin verilmeyerek ayrımcı bir şekilde muamele gördüklerini iddia etmişlerdir. İHAM, çoğulculuğun, hoşgörünün ve açık fikirliliğin önemini tekrarlamıştır. Sivil toplumun, vatandaşların birbirleri ile bütünleştikleri derneklere katılma yoluyla demokratik sürece katılmaları ve ortak hedefleri toplanarak takip ettikleri bir yerde oluşması doğal karşılanmaktadır. İHAM, gösterilerin sonuçta planlanan tarihlerde yapıldığını kabul etmiştir. Mahkeme, başvuru sahiplerinin ve diğerlerinin potansiyel düşman göstericilere karşı yetkililerce resmi bir koruma sağlanmadığı için bundan sonraki gösterilere de katılmaktan cayabileceklerini gözlemlemiştir. Bu nedenle İHAM, başvuruların 11. maddede güvence altına alınmış haklarına müdahale edildiğine karar vermiştir. (İHAM, *Baczkowski ve diğerleri v. Polonya*, Başvuru No.1543/06, Karar Tarihi: 03.05.2007, §69, § 70, § 104)

Yukarıda bahsi geçen İHAM'ın *Identoba ve diğerleri v. Gürcistan* Kararı'na konu olan olayda ise başvurular, Gürcistan'da lezbiyen, gay, biseksüel ve transgender (LGBT) kişilerin haklarını desteklemek ve korumak için kurulan Identoba adında bir STK ve 13 kişiden oluşmaktadır. Uluslararası Homofobi Karşıtlığı Günü'nü kutlamak üzere Identoba tarafından organize edilen barışçıl bir gösteri, 17 Mayıs 2012 tarihinde Tiflis kentinde gerçekleşmiştir. Olay esnasında, LGBT bireyler yürüyüş yaparken, daha fazla kişiden oluşan dini göstericiler tarafından hakarete maruz kalmış, tehdit edilmiş ve saldırıya uğramışlardır. Polis en sonunda, karşı göstericilerden onları koruma amacı güttüğünü iddia ederek başvuranlardan dördünü yakalamış, kısa bir süreliğine alıkoymuştur. Başvuranlar, olayların ardından, karşı göstericiler tarafından ayrımcılık saikiyle kendilerine yapılan saldırılara yönelik ve kendilerini saldırılardan koruyamayan polislerin fiilleri ve kusurlarına yönelik ceza soruşturmalarının başlatılması talebiyle suç duyurusunda bulunmuşlardır. (İHAM, *Identoba ve diğerleri v. Gürcistan*, Başvuru No. 73235/12, Karar Tarihi: 12.05.2015, §§ 6-13, § 20) İHAM olayı değerlendirirken, LGBT topluluğu üyelerine yönelik Gürcistan toplumunun bazı kesimlerinde yaygın olan olumsuz bakış açısını belgeleyen çeşitli raporları göz önünde bulundurmıştır. İHAM, özellikle dini grup tarafından kullanılan tehditkâr dil ve fiziksel saldırılar ile ortaya konan bariz homofobik önyargıya değinmiştir. Belirtilen sözlü ve fiziksel tacizin amacı açıkça, başvuranların LGBT toplumuna yönelik desteklerini alenen ifade etmekten vazgeçirilmesi için korkutulmasıdır. (İHAM, *Identoba ve diğerleri v. Gürcistan*,

Başvuru No. 73235/12, Karar Tarihi: 12.05.2015, § 65) Yürüyüşü organize eden kişinin, taciz ihtimaline ilişkin polisi uyarması nedeniyle, kolluk yetkilileri, göstericileri şiddetten korumaya yönelik zorunlu pozitif yükümlülük altındaydılar. Ancak, gösteri alanında sınırlı sayıda polis memurunun hazır bulundurulması, fiziksel şiddetten çok sonra müdahalede bulunulması, barışçıl yürüyüşün devamını sağlamak amacıyla saldırgan karşı göstericileri bastırmaya odaklanması yerine, kendilerine koruma amacıyla olduğu söylenerek mağdur olan bazı başvuranları yakalama ve uzaklaştırma yoluna gidilmesi yetkililerin ihmalini oraya çıkartmaktadır. (İHAM, *Identoba ve diğerleri v. Gürcistan*, Başvuru No. 73235/12, Karar Tarihi: 12.05.2015, §67, § 74, § 75) İHAM, devletin bu tutumunun, gelecekteki benzer barışçıl gösterilerde asayişin sağlanmasının geliştirilmesini amaçlayan tedbirleri uygulamasını zorlaştıracak ve böylece halkın, devletin ayrımcılıkla mücadele politikasına olan güvenini zayıflatacağını belirtmiştir. İHAM, bu açıklamalar ışığında, ulusal yetkililerin on üç başvuranın kötü muamele iddialarına ilişkin uygun bir soruşturma yürütmediğini ifade etmiş ve İHAS'ın 11. maddesinin ve diğer karşıt grubun lehine ayrımcılık yapıldığına dayanarak 14. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. (İHAM, *Identoba ve diğerleri v. Gürcistan*, Başvuru No. 73235/12, Karar Tarihi: 12.05.2015, §§ 79-81, §100)

The United Macedonian Organization Ilinden ve Ivanov v. Bulgaristan, Identoba ve diğerleri v. Gürcistan ve Baczkowski ve diğerleri v. Polonya kararlarında da görüldüğü gibi bir STK'nın çoğulculuk, çeşitlilik ve insan haklarının sağlanması bakımından barışçıl olmak şartıyla toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemesi İHAM tarafından da korunmaktadır.

1.1. Avrupa'da Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerinde STK'lar

Avrupa'da Avrupa'da 20. yüzyıla kadar, STK anlamında kâr amacı gütmeyen faaliyetler için gerekli çerçeveyi “eleemosynary (hayır işleri)” sağladı. Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar genel olarak devletler tarafından fonlanır, denetlenir veya yönetilirdi. Bu kuruluşlar içinde bulunduğu devletin ve toplumun diğer devletlerden farklı olan fikirlerini ve siyasi geleneklerini yansıtıyordu. Günümüze geldiğimizde ise devletten bağımsızlaşan ve toplum faydasını güden STK'lar, savunucularının

farkındalıklarının yüksek olmasından dolayı, anayasal sorunları gündeme getirerek, temel hak ve özgürlüklerin özüne dokunan düzenlemelere karşı koymaktadırlar. (Hammack, 2002:1639) STK'ların şüphesiz ki en önemli faaliyetlerinden biri de toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemektir.

William Maloney ve Patrick Bernhagen adında iki araştırmacı, Avrupa ülkelerinde vatandaşların sivil olarak siyasal katılımını ve toplantı gösteri yürüyüşlerine STK aracılığıyla katılımını ölçmek için kapsamlı bir araştırma yapmışlardır. Araştırmacılar bu araştırmada, İspanya, Birleşik Krallık, İsviçre, Hollanda ve Almanya (Doğu-Batı) ülkelerindeki sivil eylemcilerin ve genel nüfusun demokratik eğilimleri ile davranış özelliklerini ölçme amacıyla hareket etmişlerdir.

Bu ölçütler belirlenirken *“seçimlerde oy kullanma”*, *“diğer bireylerden bağımsız olarak kendi görüşüne sahip olma”* ve *“STK'larda üyeliğinin bulunması”* gibi unsurlara yer verilmiştir. Bu unsurların incelenmesine bağlı olarak vatandaşlara, 0 ile 10 arasında değişen ölçekte puan verilmiştir. 6 veya daha yüksek puan alımlarına göre *“yüksek vatandaşlık statüsü”* verilir. Örneğin araştırmaya göre bu yüksek vatandaşlık statüsü, Doğu Almanya'daki STK'larda üyeliği bulunmayan nüfusun sadece yüzde 6'sı için geçerliken, Hollanda'daki STK'larda üyeliği olmayanların yüzde 52'si için geçerli olmaktadır. (Maloney ve Bernhagen, 2010:8)

Seçim katılımını ölçmek için katılımcılara en son genel seçimlerde oy verip vermedikleri sorulmuştur. Beş ülkede STK'larda üyeliği olmayanlar arasında seçimlere katılım İsviçre'de yüzde 58 iken İspanya'da ise yüzde 83 olduğu gözlemlenmiştir. Seçim dışı siyasi katılım biçimleri için, katılımcılara son 12 ay boyunca iyileştirmeler sağlama ya da toplumda bozulmayı önleme amacıyla kamuya açık bir gösteriye, greve ya da yasadışı bir protestoya katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Buradaki amaç da bir gösteride yer almak gibi eylemlerin bireylerin politikalar hakkındaki görüşlerini daha geniş bir kitleye tanıtmaları konusunda ne derecede etkin olduklarıdır. (Maloney ve Bernhagen, 2010:8) Beş ülkenin her birinde STK'larda üyeliği olan ve olmayan vatandaşların ortalama olarak bir toplantı, gösteri, grev veya yasadışı bir protestoya katılımları karşılaştırılmaktadır. Bazı ülkelerde ortaya çıkan tabloya göre, toplantı ve

gösteri yürüyüşlerine katılma oranları, STK'larda üyeliği olanlar arasında üyeliği olmayanlara göre daha yüksek çıkmıştır. (Maloney ve Bernhagen, 2010:9-10)

İspanya'da grevlere ve yasadışı protestolara katılmak açısından STK'larda üyeliği olanların oranı üyeliği olmayanlara göre daha yüksektir ve bu durum Doğu Almanya ve İsviçre için de geçerlidir. İspanyolların ise yüzde 9'unun bir gösteriye katıldığı, bu oranın STK'larda üyeliği olan vatandaşlar için yüzde 21'e kadar yükseldiği görülmektedir. Batı Almanya'da, STK'larda üyeliği olanların toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılımı ise yüzde 44 civarındadır. Seçimlere katılımın da, STK'larda üyeliği olanlar arasında genel nüfusa göre çok daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Örneğin, İsviçre'deki genel seçimlerde STK'da üyeliği olanların yüzde 74'ünün üyeliği olmayanların ise yüzde 58'inin oy kullandığı ifade edilmiştir. (Maloney ve Bernhagen, 2010:9-10)

Almanya'da (hem Doğu hem de Batı) ve İspanya'da şehirlerde bir gösteriye katılma olasılığı, STK'lardaki üyeler arasında oransal olarak daha yüksektir. Bu durum İspanya'da STK'ların üyelerinin toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılma olasılığını artırıyor. İspanya'da STK içi kurumsal demokrasi, toplantı ve gösteri yürüyüşleri ile grevlere katılmakla da olumlu yönde ilişkilidir. İsviçre'de de gösteri yapmak ve grev yapmak, davranışsal olarak STK üyeleri arasında biraz daha yüksektir. Bununla birlikte Hollanda ve İngiltere'de ise, iç demokrasinin bu etkileriyle ilgili beklentiler pek de göze çarpmamaktadır. Yani toplantı ve gösteri yürüyüşleriyle ilgili olarak STK'ların etkisi bağlamında ne olumlu ne de olumsuz sonuçlara rastlanmıştır. Hatta bazı durumlarda, STK'da aktif olmayanların Birleşik Krallık'ta grev yapma oranının daha yüksek olduğu gözlenebilmektedir. (Maloney ve Bernhagen, 2010:10-11)

Genel olarak değerlendirildiğinde Avrupa'da STK üyeliği olan bireylerin toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılma ihtimalinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak buradan toplantı ve gösterilere katılan herhangi bir bireyin STK üyesi olma ihtimalinin daha yüksek olduğu sonucu çıkarılmamalıdır.

1.2. Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerinde STK’lar

Bireyin hakkını tek başına arayabilmesi, sorunlara çözüm bulabilmesi oldukça güçtür. İşte bu sebeple de bireyler örgütlenerek hak arayışına girerler. STK’dan bahsedebilmek için örgütlenme özgürlüğünden bahsedebilmek gereklidir. Örgütlenme özgürlüğü ile birlikte bireyler STK’ları oluşturup haklarını barışçıl toplantılarda arayabilirler.

Avrupa’da toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yayılımı sanayi devrimi sebebiyle işçi sınıflarınca olmuştur. Türkiye’de ise bu yayılım batıya göre daha geç olmuştur. Osmanlı Devleti’nde ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında işçi hareketleri toplumsal yapı sebebiyle tek başına var olamamıştır. Ancak milliyetçilik akımının etkisiyle bir anlam kazanmıştır. Bunun bir sebebi Osmanlı toplum yapısı ve üretim yapısı iken, diğer sebebi de Cumhuriyet döneminin ilk zamanlarından 1950’lere kadar çok partili hayata geçilememesidir. Çok partili hayata geçtikten sonra da Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti arasındaki politik yarış, işçi sınıfının bir araya gelmesini kısıtlamıştır. (Kara ve Üstün, 2015:144) Yani bu dönemde hem siyasi havadan dolayı hem de ulusal mevzuatlardan dolayı STK’lar varlık gösterememiş, dolayısıyla da toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemede ne STK’lar ne de bireyler etkinlik gösterebilmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi ile Demokrat Parti savaşı, sadece işçi birlikteliklerini değil, diğer STK’ların da özgür ve özgün faaliyet göstermesini engellemiştir. Bunun yanı sıra partiler bu STK benzeri işçi örgütlenmelerini oy sağlama aracı olarak sendikalaştırmışlardır. Hatta muhalif sendikaları da yasaklama yoluyla tüm denetim ve kontrol mekanizmalarını ellerinde tutmuşlardır. 1960’lı yıllar ile birlikte işçiler sendikalar oluşturarak STK’ların ilk adımını atmışlardır. Türk-İş ve DİSK gibi sendikaları kurmuşlardır. (Kara ve Üstün, 2015:144) 1980 askerî darbesini izleyen yıllarda ifade özgürlüğü ve toplanma özgürlüğü ile derneklerin ve vakıfların hakları anayasal olarak kısıtlanmıştır. STK’lar devlet tarafından izlenmiş, kovuşturulmuş ve bastırılmıştır. 1980’lerden bu yana, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde STK’ların önemi Türkiye’deki devlet-toplum ilişkilerinin demokratikleşmesi nedeniyle artmıştır. (Öner, 2014:29)

Türkiye’de 1960 yıllardan günümüze kadar öne çıkan iki STK, DİSK (Devrimci İş Sendikaları Konfederasyonu) ve KESK (Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu) toplanma özgürlüğünün kullanımı noktasında önemli hale gelmişlerdir. İHAM’ın ve AYM’nin birçok kararında bu iki STK’nın doğrudan ve dolaylı olarak hak öznesi olması göze çarpmaktadır.

DİSK ve KESK, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına gerek toplumsal konularda gerekse de kendi iş alanlarına göre konularda çok sık başvuran STK’lardır. Hem İHAM’da hem de AYM’de doğrudan ve üyeleri aracılığıyla da dolaylı olarak pek çok davaları mevcuttur. (Ayrıca bkz. İHAM, *Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası v. Türkiye*, Başvuru No. 20641/05, Karar Tarihi: 25.09.2012; *Urcan ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 23018/04, Karar Tarihi: 17.07.2008; *Süleyman Çelebi ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 37273/10, 38958/10, 38963/10, 38968/10, 38973/10, 38980/10, 38991/10, 38997/10, 39004/10, 39030/10, 39032/10, 39034/10, 39037/10, 39038/10, 39042/10, 39049/10, 39052/10 ve 45052/10, Karar Tarihi: 24.05.2016; *İsmail Sezer v. Türkiye*, Başvuru No. 36807/07, Karar Tarihi: 24.03.2015; *Küçükbalaban ve Kutlu v. Türkiye*, Başvuru No. 29764/09 ve 36297/09, Karar Tarihi: 24.03.2015; *Kaya ve Seyhan v. Türkiye*, Başvuru No. 30946/04, Karar Tarihi: 15.09.2009, bkz. AYM, *Ali Rıza Özer ve Diğerleri Başvurusu*, Başvuru No. 2013/3924, Karar Tarihi: 6.1.2015; *Tayfun Cengiz Başvurusu*, Başvuru No. 2013/8463, Karar Tarihi: 18.09.2014; *Sedat Vural Başvurusu*, Başvuru No. 2014/5559, Karar Tarihi: 25.4.2014)

Türkiye’de toplanma özgürlüğü açısından önemli bir yere sahip olan Gezi Parkı Eylemleri’ne ve bu eylemler için sivil toplum öznelerini çatısı altında toplayan *Taksim Dayanışma Platformu*’na değinmekte fayda vardır. Gezi Parkı Eylemleri’nin eylemlere katılan kişi ve gruplar bakımından bir hayli çeşitliliğe sahip olduğu söylenebilir. Çevre hassasiyetinin yanı sıra politik kararlara da muhalif olan gruplar Gezi Parkı olaylarında bir araya gelmişlerdir. Bu gruplar içerisinde öğrenciler, avukatlar ve doktorların yanı sıra siyasi partiler, sendikalar, çevre örgütleri, kadın örgütleri ve LGBT üyeleri gibi çeşitli amaçlarla kurulmuş STK’lar da vardır. Bu kolektif hareketin adı da “*Taksim Dayanışma Platformu*” olarak adlandırılmıştır. Asıl olarak bu platform 2010 yılında başlanan Taksim Projesine karşı kitle örgütlerinin bir araya geldiği bir

hareket olarak başladıysa da Gezi Parkı olayları ile bireylerin ve STK'ların içinde bulunduğu bir hareket olarak ön plana çıkmıştır. Taksim Dayanışma Platformu kısaca onlarca sivil toplum öznesinin bir araya geldiği bir oluşum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu platform Gezi Parkı'nda farklı siyasi çizgide olan insanları da bir araya toplamayı başarmıştır. (Türkiye Barolar Birliği (TBB), Gezi Raporu, 2015:73-74) Ayrıca Kamu Denetçiliği Kurumu şikâyetler üzerine hazırladığı Gezi Raporu'nda, Taksim Meydanı ve civarının çevre düzenlemesi ve bağlantılı proje çalışmalarına engel olmak amacıyla, bir araya gelen küçük ölçekteki birey ve birey gruplarının, Ekim 2012 tarihinden itibaren ani olarak veya sürekli şekilde Gezi Parkı civarında çadır kurdukları, oturma eylemi yaptıkları ve benzeri gösterilerde bulunduklarını belirtmiştir. Aynı raporda 27 Mayıs 2013 tarihine kadar sözü edilen gösterilerin tam anlamıyla kamuoyunun dikkatini çekecek boyuta ulaşmadığı, ayrıca söz konusu ifade açıklama ve toplanma eylemlerinin kamu düzenini, güvenliğini ve toplumsal yaşamını sekteye uğratacak boyuta ulaşan bir olumsuzluk içermediğini ifade edilmiştir. (Kamu Denetçiliği Kurumu, Şikâyet No. 03.2013/310, Karar No. 2013/90, Karar Tarihi: 03.12.2013, § 485)

Taksim Dayanışma Platformu ve Gezi Parkı eylemlerinde hangi sivil toplum öznelerinin bulunduğu değinilecek olursa öncelikle *kadın gruplarına* değinilmelidir. Gezi Parkı eylemlerinde “kırmızılı elbiseli kadın” ve “siyahlı kadın” gibi semboller karşımıza çıkmaktadır. Çevre hassasiyetinin yanında son yıllarda artan kadın cinayetleri, taciz ve tecavüz gibi olaylar ve kadını ikinci plana iten politikalara da tepki göstermek adına kadın grupları olarak tabir edilen özneler de Gezi Parkı Eylemleri'nde yer almışlardır. (TBB, Gezi Raporu, 2015:75) Bir diğer oluşum olarak taraftar gruplarının oluşturduğu *İstanbul United*, Gezi Parkı Eylemleri'nde rol almıştır. Normal dönemlerde Türkiye'de taraftarlar arasında meydana gelen şiddet olayları ön plana çıkmaktayken Gezi Parkı Eylemleri'nde ezeli rakip olarak adlandırılan futbol kulüplerinin taraftar grupları birlikte hareket etmişlerdir. Galatasaray, Fenerbahçe ve Beşiktaş kulüplerinin taraftarları bir arada yer aldıkları için “İstanbul United” olarak adlandırılmışlardır. (TBB, Gezi Raporu, 2015:77) Gezi Parkı Eylemleri'nde bir diğer sivil toplum öznesi olarak *LGBTİ grupları* görülmektedir. Gezi Parkı Eylemleri ile aynı zamana denk gelen 30 Haziran 2013 tarihli LGBT yürüyüşü Gezi Parkı eylemleri ile

birleşmiştir. (TBB, Gezi Raporu, 2015:79) Gezi Parkı Eylemleri'nin diğer önemli sivil toplum özneleri de *KESK* ve *DİSK* olmuştur. KESK ve DİSK, Gezi Parkı Eylemleri boyunca göstericilerle birlikte alanlarda yer almış ve açıklamalarda bulunmuşlardır. Haziran ayı boyunca ülke genelinde yürüyüşler ve hükümete uyarı grevleri düzenlemesi yönüyle Gezi Parkı Eylemleri'nin gündeminde yer almışlardır. Bu iki sendika eylemler boyunca hep önde yer almıştır. Gezi Parkı Eylemleri döneminde Başbakan ile görüşmeye giden heyette DİSK ve KESK'ten temsilciler yer almıştır. (TBB, Gezi Raporu, 2015:82) Ancak Gezi Parkı Eylemleri'nin sona ermesiyle birlikte gösteri düzenledikleri gerekçesiyle 100'den fazla STK ve meslek kuruluşunun oluşturduğu Taksim Dayanışma Platformu'nun önde gelen üyeleri hakkında da terörle mücadele yasalarına dayanarak soruşturmalar açılmıştır. (Amnesty International, Gezi Parkı Eylemleri, 2013:6)

Gezi Parkı Eylemleri ile ilgili Konda'nın hazırlamış olduğu "*Gezi Raporu*"nda eylemlere katılan eylemcilerle görüşmeler ve anketler yapılarak bu eylemlere hangi gruplardan bireylerin katıldığı ile ilgili veriler derlenmiştir. Bu *Gezi Raporu*'na göre, Gezi Parkı Eylemleri'ne katılanların yüzde 21,1'inin herhangi bir siyasi partiye, dernek veya platform vb. STK'ya üye olduğunu belirtmiştir. Yine Konda'nın 2008 yılında yaptığı başka bir araştırmaya göre Türkiye toplumunun yüzde 15'inin herhangi bir siyasi partiye, yüzde 7,5'nin de herhangi bir STK'ya üye olduğunu tespit edilmiştir. Yani Gezi Parkı Eylemleri'ne katılan kitlenin de siyasi parti ve STK üyeliğinin oranı Türkiye'nin geneliyle yakın gözükmemektedir. Ancak bu verilerle STK'ların ve siyasi partilerin kurumsal olarak Gezi Parkı Eylemleri'ne katılımını tek başına açıklayamayacağı söylenebilir. Ancak raporda dikkat çeken başka bir veri de eyleme gelenlere herhangi bir örgütü ya da kurumu temsilen parkta bulunup bulunmadıkları sorulduğunda, yüzde 93,6'sı kendini "*sade vatandaş*" olarak tanımlamıştır. Eylemde bulunan 5 vatandaşın 1'inin STK, dernek vb. üyeliği bulunmasına rağmen bu eylemciler Gezi Parkı'na sade vatandaş olarak geldiklerini belirtmişlerdir. (KONDA, Gezi Raporu, 2014:14) Bunun yanında eylemcilere daha önce herhangi bir toplantı veya gösteri yürüyüşüne katılıp katılmadıkları sorulduğunda da yüzde 44,4'ünün evet cevabını verdiği görülmektedir. Yani parktaki her iki kişiden birinin geçmişte toplantı ve gösteri yürüyüşü tecrübesi olduğu sonucuna varılabilir.

Önemli olan başka bir veri de eylemcilerin Gezi Parkı Eylemleri dışındakiler de dâhil olmak üzere eylemlere katılma sıklığı ile parti, dernek, sendika vb. gibi STK üyeliği arasında doğru bir orantı olmasıdır. (KONDA, Gezi Raporu, 2014:16) Gezi Parkı konusunda söz konusu raporda dikkat çeken bir diğer veri de eylemcilere “*Gezi Parkı Eylemleri’ne katılmaya hangi aşamada karar verdiniz?*” sorusuna eylemcilerin yüzde 10,2’si “*Taksim Projesi’ni duyunca*”, yüzde 19’u “*Ağaçları sökmeye giriştiklerinde*”, yüzde 49,1’i “*Polis şiddetini görünce*” ve geri kalanı da diğer nedenlerden dolayı cevabını vermiştir. (KONDA, Gezi Raporu, 2014:18) Yani eylemlere katılan 2 kişiden 1’i polisin şiddetli müdahalesi ile eylemlere katılmaya karar vermiştir. Buradan yola çıkarak Gezi Parkı Eylemleri’nde kolluk kuvvetinin artan şiddetli müdahalesinin toplum üzerinde tepkiye neden olduğu söylenebilir.

Türkiye’de toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullanarak seslerini duyurmak isteyen STK’lar sınırlayıcı uygulamalarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Ancak toplantıların yasaklanması, kolluk kuvvetinin şiddetiyle engellenmeleri ortaya çıkmakla birlikte bu hakkı kullanan STK, sendika, dernek üyeleri ve yöneticileri hakkında davalar açılmaktadır. Toplantı hakkı ve özgürlüğü çeşitli gerekçelerle yasaklanmaktadır. STK’ların toplantı ve gösteri yürüyüşü haklarını kullanma kararlılığı da demokratik bir toplum için son derece önemlidir. Ancak ne yazık ki bazı durumlarda bu kararlılığa cop, tazyikli su, TOMA, biber gazı ve çeşitli zor kullanma yöntemleriyle müdahale edilmektedir. Bu tür anti demokratik uygulamalara karşı İHAM da çeşitli davalarda (bkz. İHAM, *DİSK ve KESK, v. Türkiye*, Başvuru No. 38676/08, Karar Tarihi: 27.11.2012; *Oya Ataman v. Türkiye*, Başvuru No. 74552/01, Karar Tarihi: 05.12.2006) ihlal kararlarının gerekçelerinde dikkat çekmektedir.

2. OHAL’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Sınırlamaları ve Sivil Toplum Öznelerine Etkisi

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanımında, önceki yıllar dikkate alındığında, önem arz eden konulardan birisi de kuşkusuz ki 21 Temmuz 2016 tarihinde

ilan edilen ve 19 Temmuz 2018 tarihine kadar yaklaşık 2 yıl süren Olağanüstü Hal (OHAL) dönemidir. Bu başlık altında sadece bu 2 yıllık OHAL dönemi ele alınacaktır.

Anayasa'nın "Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasının Durdurulması" başlıklı 15. maddesine göre, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlâl edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasa'da öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir. Anayasa'nın bu maddesi temel hakların kısıtlanabileceğini ve bu kısıtlamanın sınırını çizmiştir. Bunun yanında 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu'nun (OHK) 11/1-m maddesine göre de kapalı ve açık yerlerde yapılacak toplantı ve gösteri yürüyüşlerini yasaklama, erteleme, izne bağlama veya toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yapılacağı yer ve zamanını tayin, tespit ve tahsis etme, izne bağladığı her türlü toplantıyı izletme, gözetim altında tutma veya gerekiyorsa dağıtma idarenin yetkisine bırakılmıştır. (2935 sayılı OHAL Kanunu, md 11/1-m)

OHAL'in, karşılaştırmalı anayasa hukuku literatüründe yaygın biçimde "aciliyet veya zorunluluk" durumunu anlatan bir kavram olarak karşımıza çıktığı söylenebilir. Bu zorunluluk ve aciliyet durumu, anayasal düzenin güvenliğinin sağlanmasındaki bir zorunluluğa değinmektedir. (Şirin, 2016:411) OHAL'in aciliyet ve zorunluluk durumu ile temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasındaki rolünü ve ne anlama geldiğini Şirin (2016:411-412) bir betimlemeyle şu şekilde açıklar:

"OHAL, bir tür kemoterapi tedavisine benzer. Bilindiği gibi kanser tedavisi için uygulanan kemoterapi, kanser tedavisi sırasında ve gerektiği gibi kullanıldığında zarar değil, fayda getirebilir. Bu yöntem, yanlış kullanılır ise hastanın durumu daha da kötüleşebilir."

Şirin (2016:411-412), OHAL'i tıp-sağlık alanında kullanılan kemoterapi tedavi yöntemine benzettikten sonra OHAL'in nasıl uygulanması gerektiğine ilişkin şu ifadelerde bulunur:

"OHAL yönteminin de Anayasa'da düzenlenmiş olmasının nedeni, sınırı ve dozajı hesaplanmış yöntemlerle gerçekleştirilmesinin gerekli görülmesidir. OHAL en son yöntem olarak düşünülmeli, gereği

olmamasına rağmen uygulama bulmamalıdır. Aksi halde, geçmişteki pratiklerde de tecrübe ettiğimiz üzere, bu “tedavi yöntemi” onarılamaz yaralara ve trajedilere yol açılabilir.”

Anlaşılabacağı üzere OHAL dönemi sınırlamaları doğru zamanda ve doğru yerde uygulanıyorsa doğru sonuçları verebilir. Ancak hakkın kısıtlanmasına veya yasaklanmasına sebep olan milli güvenlik, kamu düzeninin korunması, demokrasinin temellerinin sarsılması gibi durumlar mevcut değilse OHAL dönemi insan hakları ihlallerine neden olabilir.

21 Temmuz 2016 – 19 Temmuz 2018 tarihleri arasındaki OHAL dönemi boyunca Türkiye’nin, insan hakları alanındaki ihlallerin yaşandığı bir ülke haline geldiği söylenebilir. Özellikle düşünce ve ifade özgürlüğü ile toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün, OHAL boyunca yaşanan ciddi baskılar ve kısıtlamalarla işlevsiz hale geldiği ifade edilebilir. OHAL döneminde karşılaşılan en önemli sorunların başında da toplantı ve gösteri yürüyüşleri yönelik engelleyici uygulamalar ve polis müdahalelerin yaygınlığının geldiği söylenebilir. OHAL dönemi, mülki idari amirlerinin yetkilerinin fazlaca artırıldığı ve dolayısıyla da gerekli olmadığı durumlarda dahi keyfî tedbirlerin alındığı özel bir dönemdir. Fakat temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasına ilişkin Anayasa’nın 15. maddesi bu sınırlandırmaların “milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmeden” ve “durumun gerektirdiği ölçüde” yapılması hususunda idareyi kısıtlamaktadır. OHAL’e dayanılarak her türlü temel hak ve hürriyetin hakkın özüne dokunacak şekilde ölçülülük ilkesi göz ardı edilerek kısıtlanmasının da Anayasa’ya aykırı olduğu söylenebilir. (Bostan, 2016:34-35)

Toplumsal Hukuk ve Sendika.Org’un hazırlamış olduğu “*OHAL Döneminde Toplantı Özgürlüğü İhlalleri Raporu*”na göre OHAL’in ilanından kısa bir süre geçtikten sonra Olağanüstü Hal Kanunu’nda yer alan koşullar oluşmamasına rağmen ülke çapında yasaklama kararları alındığı görülmüştür. Valiliklere ait internet siteleri ile Sendika.Org haberlerinin kaynak olarak kullanıldığı raporda 925 haber incelemesi yapıldığı görülmektedir. OHAL döneminde Ankara’da 25, Artvin’de 17, Van’da 12, Hakkâri’de 12 olmak üzere 50 ilde toplam 163 yasaklama kararı alınmıştır. Bölgeler bakımından ise, Doğu Anadolu’da 40, Güneydoğu Anadolu’da 34, İç Anadolu’da 34, Karadeniz’de

32, Marmara’da 18, Akdeniz’de 12 ve Ege’de 7 adet toplantı ve gösteri yürüyüşünün yasakladığı ifade edilmiştir. (Cankurt ve diğerleri, 2019:3-4)

Yine Sendika.Org verilerine göre OHAL süresince toplam 905 toplantı özgürlüğü hakkı ihlali yapılmış ve bu hakkın kullanılmasına karşı 677 toplantı ve gösteriye polis müdahalesi olmuş, bunun sonucunda ise 3267 kişi gözaltına alınmıştır ve 99 kişiye de tutuklama kararı verilmiştir. Ankara’da toplam 300 hak ihlali yaşanırken, İstanbul’da 231, İzmir’de 52 hak ihlali yaşanmıştır. Buna göre Ankara, Türkiye genelinde yaşanan toplam ihlallerin yüzde 33,14’üne ev sahipliği yapmıştır. Ankara’da 1149 kişi gözaltına alınırken, İstanbul’da 971 kişi, İzmir’de ise 213 kişi gözaltına alınmıştır. Diğer illerdeki gözaltılar ile birlikte günde ortalama 4,66 gözaltına alma/yakalama işlemi yapılmıştır. Kolluk tarafından müdahale edilen eylem veya etkinlikler 8 Mart Dünya Kadınlar Günü eyleminden LGBT temalı etkinliklere, HDP’li siyasetçilerin tutuklanmasına karşı yapılan protestolardan zamlara karşı yapılan protestolara kadar çok geniş bir yelpazededir. 22 kez sosyal ve kültürel etkinlik yasağı, 219 idari soruşturma veya yaptırım ve 377 adli bir soruşturma, kovuşturma veya mahkûmiyet yaşanmıştır. (Cankurt ve diğerleri, 2019:10)

OHAL döneminde en çok yakalama veya gözaltı işleminin yapıldığı ay “*OHAL Döneminde Toplantı Özgürlüğü İhlalleri Raporu*” verilerine göre 358 yakalama veya gözaltı işlemi ile 2017 yılı Mayıs ayı olmuştur. Bu ayda özellikle İstanbul’daki 1 Mayıs gösterilerinde yapılan yakalama ve gözaltı işlemleri dikkat çekmektedir. Bu ayı 275 yakalama/gözaltı işlemi ile 2016 yılı Ekim ayı izlemektedir ve 10 Ekim Ankara Katliamının birinci yıldönümünde yapılan anma ve protesto gösterilerinin 104 yakalama veya gözaltı işlemi ile başta Ankara olmak üzere Türkiye genelinde engellendiği görülmektedir. 2017 yılı Kasım ayında özellikle KHK ile ihraç oldukları için açlık grevinde bulunanlara yapılan destek eylemlerine yönelik müdahalelerin çokluğu ile Adıyaman’daki tütün protestolarına yönelik müdahaleler görülmektedir. 2017 yılı Mart ayında ise valilikler tarafından yasaklanan 8 Mart Dünya Kadınlar günü etkinliklerine müdahale edildiği anlaşılmıştır. “*OHAL Döneminde Toplantı Özgürlüğü İhlalleri Raporu*” verilerine göre OHAL süresince en fazla ihlal yaşanan ay da 2016 yılı Kasım

aydır. 2016 yılının Kasım ayının en önemli özelliği HDP’li siyasilere yönelik gözaltı işlemlerinin başladığı ay olmasıdır. (Cankurt ve diğerleri, 2019:13-14)

OHAL’de yaşanan toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin sınırlandırılmasını ve hak ihlallerini, OHAL döneminin kendi şartları içerisinde ve farklı zaman dilimlerine göre incelenmekle daha verimli sonuçlar alınabilir.

2.1. 21 Temmuz 2016 – Aralık 2016 Dönemi

Bu dönemde valilik ve kaymakamlıklar tarafından alınan yasak kararlarında, Anayasa’nın toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin hangi durumlarda sınırlandırılabileceğini düzenleyen 34. maddesinde geçen milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması hükmü dayanak olarak kullanılmıştır. Bunun yanında 2911 sayılı TGYK, 2935 sayılı OHK, 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu ve 2559 sayılı PVSK da alınan yasaklama kararlarında yasal dayanak olarak kullanılmıştır. Bu dönemde 2935 sayılı OHK’nın şiddete karşı alınabilecek tedbirler başlıklı 11. maddesinin toplantı ve gösteri yürüyüşü ile ilgili “m” bendine dayanarak yasaklanan toplantı sayısı 33’tür. 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu’nun valinin hukuki durumu, görev ve yetkilerini belirleyen 11. maddeye dayanarak 27 toplantı, 2911 sayılı TGYK’nın toplantının ertelenmesi veya yasaklanmasını düzenleyen ve valiye toplantıyı erteleme ya da yasaklama yetkisi tanıyan 17. maddesi referans alınarak 29 toplantı yasaklanmıştır. (ESHİD, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı İzleme Raporu, 2016b:39-40) Anayasa’da önceden izin almaksızın toplantı düzenlenebileceği hükmüne karşın bazı valilikler toplantı ve gösterileri OHAL süresi boyunca ilgili mülki idari amirlerinin iznine bağlamış ve bu hakkın özüne dokunan uygulama ülke genelinde geniş kullanım alanı bulmuştur. 18 Kasım 2016 tarihi itibarıyla Antalya, Eskişehir, Konya, Sivas, Mersin, Denizli, Adıyaman, Batman, Tunceli, Elazığ, Siirt, Kilis, Bolu olmak üzere toplam 13 ilde toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı izne tabi tutulmuştur. (ESHİD, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı İzleme Raporu, 2016b:51) Görüldüğü üzere OHAL’in ilanından 2017 başına kadar geçen dönemde birçok ilde valiler tarafından toplantı ve gösteri yürüyüşleri hakkı ya yasaklanmış ya da Anayasa’nın 34. maddesine aykırı olarak izne bağlanmıştır.

2.2. Ocak 2017 – Aralık 2017 Dönemi

Bu dönemde ise, birçok toplantı ve gösteri yürüyüşü OHAL sınırlamalarına maruz kalmıştır. Bunlardan biri 8 Mart Dünya Kadınlar Günü’nde düzenlenecek toplantılardır. Her yıl olduğu gibi çeşitli kadın örgütleri, meslek örgütleri, sendikalar, barolar ve siyasi partiler tarafından açık alanda kutlanmak üzere etkinlikler düzenlenmek istenmiştir. Ancak spesifik olarak “8 Mart” için olmasa da 8 Mart gününü de kapsayacak şekilde OHAL gerekçesiyle bazı il veya ilçelerde mülki idare tarafından alınan toplantı ve gösteri yasakları bulunmaktadır. Bazı illerde ise doğrudan 8 Mart’ta düzenlenecek etkinlikler ve toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü sınırlandırılmış veya yasaklanmıştır. “İstanbul 8 Mart Kadın Platformu” ve “İzmir 8 Mart Kadın Platformu”, 5 Mart 2017 tarihinde İstanbul ve İzmir’de miting yapmak istemiş, ancak gerekli izinler alınamadığı için etkinlikler gerçekleşmemiştir. İzmir Valiliği tarafından, İzmir İl Emniyet Müdürlüğü’nden alınan bilgiler neticesinde kamu düzenini, genel sağlığı veya başkalarının hak ve özgürlüklerini ciddi şekilde bozacak olaylara sebebiyet verilebileceği değerlendirildiğinden, gerçekleşmesi muhtemel, istenmeyen veya telafisi olmayan olayların meydana gelmesini önlemek amacıyla yapılmak istenen yürüyüş ve açık hava toplantısına izin verilmeyeceği ifade edilmiştir. (www.gazetekarinca.com/2017/03/istanbul-izmirde-8-mart-etkinlikleri-yasaklandi/)

Yasak kararının ardından çeşitli çevrelerce sosyal medyadan yasak kararı ile ilgili gelen tepkiler üzerine yeni bir yer seçilmesi şartıyla yasak kararı geri çekilmiştir. (www.tr.sputniknews.com/turkiye/201703031027479612-istanbul-izmir-8mart/)

Bu dönemde bir başka toplantı ile ilgili yasaklama da 10.01.2017 tarihinde Ankara Valiliği’nin yasaklama kararında görülmektedir. Bu karara karşı açılan davada, Halkevleri Derneği’nin yasaklama kararının iptali talebini inceleyen *Ankara 16. İdare Mahkemesi*, 2017/111 E. ve 2018/585 K. sayılı kararıyla önce yürütmenin durdurulması talebini, devamında ise iptal talebini reddetmiştir. Mahkeme kararında OHK’ya ve ilgili mevzuata dayanarak, kamu düzeni, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması ve suç işlenmesinin önlenmesi amacıyla toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin engellenebileceği, suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlikenin mevcut olması halinde ise yasaklanabileceğini belirtmiştir. Ayrıca mahkeme, demokratik bir hak olan toplantı

ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının, Anayasanın 34. maddesinde ve İHAS'ın 11. maddesinde belirtilen sınırlama sebepleri gözetilerek, milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla, yukarıda anılan yasal yetki çerçevesinde ve hakkın özü korunarak sınırlandırılabilmesi mümkün olduğundan, sınırlı bir süre için ve kamu güvenliği esas alınarak tesis edilen dava konusu işlemde hukuka aykırılık bulunmadığına hükmetmiştir. (Ankara 16. İdare Mahkemesi, 2017/111 E., 2018/585 K.)

2.3. Ocak 2018 – 19 Temmuz 2018 Dönemi

Bu dönemde ise OHAL döneminin geneline nazaran toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanımına yönelik kısıtlamaların ve yasakların azaldığı söylenebilir. Ancak yine de toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanılmasına yönelik ihlal ve müdahalelerin olduğu görülmektedir. 2018 yılı Ocak ayı içerisinde en az 80 kişinin toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullandığı için göz altına alındığı ifade edilmektedir. ESHİD'in elde ettiği verilere göre yine Ocak ayı içerisinde en az 26 barışçıl gösteri kolluk müdahalesiyle karşı karşıya kalmıştır. (ESHİD, 2018a:1) Eskişehir Valiliği'nin 19.01.2018 tarihinde kapalı ve açık yer toplantıları ve gösteri yürüyüşleri ile bir veya birden fazla kişi tarafından yapılacak olan basın açıklaması, anma töreni, oturma eylemi, çadır kurma, protesto, el ilanı, bildiri, broşür dağıtılması duvar ilanı, afiş, poster ve pankart taşınması ve asılması 19 Nisan 2018 günü saat 01.00'a kadar Tepebaşı ve Odunpazarı ilçelerinde valilik, diğer ilçelerde kaymakamlıkların iznine bağlanmıştır. (Cankurt ve diğerleri, 2019:9) Bu kararının iptali talebiyle Eskişehir Halkevi Yönetim Kurulu üyesinin açtığı davada Eskişehir 2. İdare Mahkemesi, 2018/151 E., 2018/825 K. sayılı kararıyla davanın reddine karar vermiştir. Mahkeme bu kararın gerekçesinde ise OHAL şartlarının devam ettiğinin tartışmasız olduğunu ve yurdun bütünü için verilmiş OHAL kararı şartlarının Eskişehir için de geçerli olduğunu, kanunun verdiği yetki kullanılarak tesis edilen dava konusu işlemde usul ve yasaya aykırılık olmadığını belirtmiştir. (Eskişehir 2. İdare Mahkemesi, 2018/151 E., 2018/825 K., Karar Tarihi: 20.11.2018)

2018 yılı Şubat ayında ise 89 kişinin toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullandığı için gözüaltına alındığı ifade edilmektedir. Yine ESHİD'in verilerine göre Şubat ayı içerisinde düzenlenen 16 toplantı ve gösteriye kolluk müdahalede bulunmuştur. Müdahalelerin genel olarak OHAL kapsamında valilik yasakları dolayısıyla olduğu gözlemlenmiştir. (ESHİD, 2018a:2) 2018 yılı Mart ayına geldiğimizde ise 303 kişinin barışçıl toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullanırken gözüaltına alındığını görmekteyiz. Yine ESHİD'in verilerine göre 29 barışçıl toplantı veya gösteriye polis tarafından müdahale edilmiştir. (ESHİD, 2018b:1-2) Aydın Valiliği, Aydın ili genelinde park, bahçe, cadde ve umuma açık alanlarda, 10 Mart 2018 tarihinden itibaren 30 gün süre ile basın açıklaması, stant açma, açlık grevi, oturma eylemi, anma toplantısı, bildiri dağıtma konser ve bu gibi toplu etkinlikleri yasaklamıştır. Aydın Barosu buna karşı yürütmenin durdurulması talepli dava açtı. Dava, Aydın 2. İdare Mahkemesi'nin, 10.10.2018 tarihli 2018/336 E., 2018/938 K. sayılı karar ile reddedilmiş ve istinaf başvurusunda da idare mahkemesinin kararının İzmir Bölge İdare Mahkemesi'nin 6. Dava Dairesi tarafından istinafin reddedildiği görülmüştür. Ancak ret kararına karşı bir muhalefet şerhinin düşüldüğü de görülmektedir. Bu şerhte, devletin kamunun güvenliği ile toplantı ve gösteri özgürlüklerinin kullanılması arasında ölçülü bir denge kurması gerektiği ifade edilmiştir. Yani şerhte, bu dengenin göstergesi olarak da devletin toplanma özgürlüğünün kullanılmasını sağlamak için gereken önlemleri almakla da yükümlü bulunduğu dile getirilmiştir. Sonuç olarak olayda, ülke genelinde ilan edilen OHAL'in kamu düzeni ve güvenliğin sağlanması amacıyla olağanüstü bazı tedbirlerin alınmasını gerektirmekte ise de, kamu düzeninin etkinlik ve toplantıları yasaklanarak değil gerekli kolluk tedbirleri alınmak suretiyle korunabileceği, temel hak ve özgürlüklerin koşulsuz, belirsiz ve ölçsüz olarak kısıtlanması sonucunu doğuran dava konusu işlemde bu yönüyle hukuka uyarlık bulunmadığı ifade edilmiştir. (Cankurt ve diğerleri, 2019:8)

2.4. OHAL Dönemine İlişkin Değerlendirme

Bireyler ve özellikle STK'lar açısından baktığımızda Türkiye'de toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanım alanı pek kalmamıştır. Valilerin yasaklamalarıyla

geçen bu dönem bu hakkı kullanmak isteyen bireysel veya kolektif gruplar yani sivil toplum özneleri için engellemelerle ve sınırlamalarla geçmiştir. Toplantı ve gösterilerin yasaklanmasıyla ilgili olarak da genellikle benzer gerekçelerin gösterildiği söylenebilir. Yasaklama gerekçesi olarak “*kamu düzeninin korunması veya bozulması*” olarak 66 toplantı veya gösteri yasaklanırken; “*başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması*” gerekçesiyle 43 toplantı veya gösteri, “*huzur ve güvenliğin sağlanması*” gerekçesiyle 34 toplantı veya gösteri, “*gerçekleşmesi muhtemel şiddet olayları veya hareketleri*” gerekçesiyle 22 toplantı veya gösteri, “*suç işlenmesinin önlenmesi*” gerekçesiyle 20 toplantı veya gösteri yasaklanmıştır. Bunun yanında “*terör örgütlerinin propagandasına dönüşebileceği*” gerekçesiyle de 10 toplantı veya gösteri yasaklanmıştır. (Cankurt ve diğerleri, 2019:5) Yasak kararlarından da görüleceği üzere Valilikler bu kararlarında genel olarak kamu düzeni ve güvenliğin korunması, provokatif eylemleri veya istenmeyen olayları engellemek, tesis edilen huzur ve güven ortamının korunması gibi soyut gerekçeler öne sürmektedir. Yapılan açıklamalar bir bütün olarak değerlendirildiğinde devletin toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanımına elverişli bir ortam yaratma ve gerekli tedbirleri alma pozitif yükümlülüğünün göz ardı edildiği, hakkın kullanımı için önlemler almaktan ziyade hakkın kullanılmasını engellemenin tercih edildiği görülmektedir. (ESHİD, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı İzleme Raporu, 2016b:52)

Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne yönelik yasaklamalara karşı açılan davalarda mahkemelerin genel olarak OHAL’in devam etmesi sebebiyle ve OHK hükümleri gereğince idarenin yasaklama yetkisinin olduğuna dayanarak davaların reddine karar verdikleri görülmüştür. “*OHAL Döneminde Toplantı Özgürlüğü İhlalleri Raporu*” verilerine göre OHAL dönemi içerisinde Valilikler tarafından verilen 7 ayrı yasaklama kararına karşı toplamda 9 dava açılmıştır. Söz konusu mahkeme kararları incelendiğinde genellikle valilikler tarafından alınan kararların gerekçelerinin tekrar edildiği görülmektedir. Böylece OHAL döneminde toplantı özgürlüğüne yönelik engellemelere karşı etkili bir hukuk yolu bulunduğundan bahsetmek mümkün görünmemektedir. (Cantürk ve diğerleri, 2019:6)

Şiddete özendirme ve yönlendirme ile demokrasinin temelini oluşturan ilkeleri reddetme hususları haricinde toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının yok edilmesine yönelik alınan önlemler demokrasiye son derece zarar vermekte ve hatta demokrasinin varlığını tehlikeye atmaktadır. (Uygun, 2014:658) Çoğulcu demokrasilerin bel kemiğini oluşturan ifade özgürlüğü ve barışçıl toplanma hakkının kısıtlanmasının Türkiye’de hukukun üstünlüğünün ve demokratik toplum ilkelerinin ihlal edildiği ve uluslararası yükümlülüklerin yerine getirilemediği algısına yol açacağı söylenebilir.

3. Türkiye’de STK’ların Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerinde Karşılaştıkları Sorunlar

Türkiye’de toplantı ve gösteri yürüyüşleri hakkı ve özgürlüğünün kullanımında karşılaşılan bir takım sorunlar bulunmaktadır. Uygulamada karşımıza çıkan belki de en önemli sorun yetkililerin keyfi uygulamalar gerçekleştirmesidir. Buna bağlı olarak STK’lar, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlerken siyasal iktidarla ters düştüklerinde birtakım olumsuzluklarla karşılaşabilmektedirler. Siyasal iktidarın görüşlerine, politikalar bağlamında amaç, hedef ve eylemlerine muhalefet ettikleri ya da onları eleştirdikleri için STK’lar yerel, bölgesel, ulusal ve küresel alanda faaliyetlerini engelleyen, küçümseyen ve hatta düzenledikleri etkinliklerdeki gayelerin etkisini tersine çeviren durumlarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Bütün bu engellemeler STK’ları toplantı ve gösteri yürüyüşü gibi en temel hak ve özgürlüklerinden mahrum bırakma, yıldırma ya da misilleme (*misilleme için bkz. Çalı, 2014:27*) şeklinde gerçekleşebilmektedir. Türkiye’de mevcut kanun ve yönetmeliklerde STK’ların yapacağı etkinlik ve faaliyetlerine sınırlamalar getiren düzenlemeler bulunmaktadır. Barışçıl toplantı özgürlüğünü düzenleyen kanunların ayrımcılık gözeten ifadeler barındırması ve bazı gruplar üzerinde olumsuz yaklaşımda bulunması bu sınırlamalara örnek olarak verilebilir. Ayrıca karmaşık idari süreçler ve keyfi tedbirlerle STK’ların çalışmaları geciktirilebilmekte veya engellenebilmektedir. (BMİHYKO, 2014:14-15) Halbuki AYM’nin yerleşik içtihatlarında demokrasilerin, temel hak ve özgürlüklerin en geniş ölçüde sağlanıp güvence altına alındığı rejimler olduğu vurgulanmıştır. Temel hak ve özgürlüklerin özüne dokunup tümüyle kullanılamaz hale getiren sınırlamalar, demokratik toplum düzeni gerekleriyle uyum içinde sayılamaz. Bu nedenle, temel hak

ve özgürlükler, istisnaî olması ve özüne dokunulmaması koşuluyla, demokratik toplum düzeninin sürekliliği için zorunlu olduğu ölçüde ve ancak yasayla sınırlandırılabilirler. Başka bir ifadeyle yapılan sınırlama, hak ve özgürlüğün özüne dokunarak kullanılmasını aşırı derecede güçleştiriyor veya durduruyor, etkisiz hale getiriyorsa veya ölçülülük ilkesine aykırı olarak sınırlama aracı ile amacı arasındaki denge bozuluyorsa demokratik toplum düzenine aykırı olacaktır. (AYM, *Abdullah Öcalan Başvurusu*, Başvuru No: 2013/409, Karar Tarihi: 25.6.2014, § 94) Toplantı ve gösteri yürüyüşü üzerine getirilen sınırlamalar da STK'ların toplantı ve gösteri yürüyüşleri düzenlemesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Bazen de idareciler, kanunlardaki belirsiz hükümler ile terörle mücadele, ulusal güvenlik, kamu ahlakı, ulusal bağımsızlığın korunması gibi gerekçelerle kanunilik adı altında STK'lara karşı keyfi uygulamalarda bulunulabilmektedir. Bunlara STK yönetiminin keyfi soruşturmaya uğratılması, gözaltı uygulamaları veya keyfi tutuklama, STK vasfından çıkarma tehdidi veya gerçekten çıkarma, fahiş para cezaları, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının keyfi olarak sınırlandırılması veya engellenmesi örnek olarak verilebilir. (BMİHYKO, 2014:15) STK'ların karşılaştıkları bir diğer sorun hukuk dışı bir şekilde taciz edilme, yıldırılma ve misilleme (*misilleme için bkz. Çalı, 2014:27*) olarak sayılabilir. STK'nın çalışmalarını engelleyen belli sınırlamalar ve keyfi uygulamaların STK'ları özgürce faaliyet göstermekten toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemekten alıkoyabilmektedir. (BMİHYKO, 2014:16)

Türkiye'de STK'ların toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde karşılaştığı bir başka sorun da aynı gün içerisinde düzenlenen iki farklı toplantı ve gösteri yürüyüşüne idarecilerin ikircikli tutum ve davranış sergilenmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Yani bir toplantıya olumlu yaklaşıırken bir başkasının engellendiği durumlar olabilmektedir. TGYK'nın 18. maddesi uyarınca, yetkili makamlar toplantı veya gösterinin ertelenmesine yahut yasaklanmasına ilişkin kararlarını en az 24 saat önceden Toplantı Düzenleme Kurulu'na yazılı olarak bildirmelidirler. Ancak mevzuat toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yerine ve zamanına ilişkin sınırlar çizmektedir. Ayrıca TGYK'da aynı zaman diliminde gerek farklı amaçlarla gerekse karşıt görüşlülerin düzenleyeceği toplantı ve gösterilere ilişkin özel hükümler mevcut değildir. Buna karşın toplantının ve

gösteri yürüyüşünün icra edilmesine engel olanlar veya huzur bozucu hareketler gösterenler için yasada cezalar düzenlenmiştir. (Yılmaz ve Dereci, 2014:19) Bir benzer sorun da STK'ların önceden bildirimde bulunmadan toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemelerinin “izinsiz gösteri” şeklinde değerlendirilmesiyle toplanma özgürlüğünün sınırlandırıldığı ve kısıtlandığı durumlarda karşımıza çıkmaktadır. Bu gibi durumlarda kolluk güçlerinin barışçıl toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde fiziki şiddet ve biber gazı ya da Toplumsal Olaylara Müdahale Aracı (TOMA) ile tazyikli su kullanımını içeren orantısız kuvvet kullandığı görülebilmektedir. Ancak mevcut siyasal iktidara yakın olan STK'lar veya grupların önceden bildirimde bulunmadan toplantı veya gösteri yürüyüşü düzenlediklerinde emniyet güçlerince engellenmedikleri yahut aşırı kuvvet kullanımına maruz kalmadıkları şeklinde bir çifte standart da karşımıza çıkabilmektedir. Siyasal iktidarların politikalarını protesto eden STK'ların düzenlediği pek çok olayda, örneğin Güneydoğu'da Kürt Sorununa ilişkin gösterilerde, Gezi olaylarında, Taksim Meydanı gösterilerinde ve Soma'da maden kazasına ilişkin düzenlenen toplantı ve gösterilerde, emniyet güçlerinin aşırı kuvvet kullandığı gözlemlenmiştir. (Yılmaz ve Dereci, 2014:19)

Türkiye'de STK'ların toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemelerinde karşılaştıkları bir diğer sorun da toplantıya katılan provokatörlerdir. Toplantıyı düzenleyenler, sorumluluklarını yerine getirmek için makul çabayı gösterdiklerinde ortaya çıkan zararlardan dolayı sorumlu tutulmamalıdır. Bir STK kamuya açık alanda bir toplantı veya gösteri düzenlediğinde orada gerçekleştirilen kanunsuz fiillerden ve suçlardan sorumlu tutulmamalıdır. Bir suç gerçekleştiğinde bu suç STK'ya değil, şahsa mal edilmelidir. Yani bireysel katılımcıların, katılımcı olmayanların veya provokatör ajanların davranışlarından düzenleyiciler sorumlu tutulmamalıdır. Bunun yerine, suç işleyen veya kanun uygulayıcı yetkililerin yasal talimatlarını bireysel olarak yerine getirmeyen kişilerin bireysel sorumlulukları olmalıdır. (ESHİD, Sivil Toplum Örgütleri İçin Örgütlenme Özgürlüğü ve Toplantı Gösteri Hakkı Kılavuzu (STÖTGK), 2016a:9) Bununla ilgili olarak İHAM'ın *Süleyman Çelebi ve diğerleri v. Türkiye* Kararı'na bakıldığında, Başvuran Süleyman Çelebi, DİSK'in başkanı, Gencay Gürsoy Türk Tabipler Birliği'nin İstanbul Tabip Odası Genel Sekreteridir ve diğer başvuran şahıslar DİSK Yönetim Kurulu üyeleri veya bu kuruluşların üyeleridir. Süleyman Çelebi, DİSK

Başkanı olarak, işçi bayramının 1 Mayıs 2008 tarihinde Taksim Meydanı'nda kutlanacağını duyurmak amacıyla, Nisan ayı boyunca, basında birçok konuşma yapmıştır. İçişleri Bakanı ve Hükümet sözcüsü de, bazı kaynaklardan alınan bilgilere göre kortejde provokatörlerin bulunacağı ve araç trafiğinin ve kamu düzeninin bozulabileceği sebebiyle bu türden bir gösterinin yürürlükteki yasal hükümlere ve Anayasa'ya aykırı olduğunu ekleyerek, aynı yönde açıklamalarda bulunmuşlardır. (İHAM, *Süleyman Çelebi ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 37273/10, 38958/10, 38963/10, 38968/10, 38973/10, 38980/10, 38991/10, 38997/10, 39004/10, 39030/10, 39032/10, 39034/10, 39037/10, 39038/10, 39042/10, 39049/10, 39052/10 ve 45052/10, Karar Tarihi: 24.05.2016, § 5, § 6) 1 Mayıs günü gösteri henüz yapılamadan sert polis müdahaleleri ile önlenmiştir. İHAM'a yansıyan davada Hükümet, valiliğin, provokatörlerin katılacağına dair uyarıldığı gerekçesiyle 1 Mayıs gösterisini yasakladığını belirtmektedir. Hükümete göre, başvuranlar, gösterilerini izin verilen bir yerde de gerçekleştirebilirlerdi. (İHAM, *Süleyman Çelebi ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 37273/10, 38958/10, 38963/10, 38968/10, 38973/10, 38980/10, 38991/10, 38997/10, 39004/10, 39030/10, 39032/10, 39034/10, 39037/10, 39038/10, 39042/10, 39049/10, 39052/10 ve 45052/10, Karar Tarihi: 24.05.2016, § 105) İHAM, göstericilere dolayısıyla başvuranlara karşı aşırı güç kullanılmasını kınadığını yinelemektedir. Mahkeme, gösterinin gerçekleşmesini engellemek amacıyla güvenlik güçleri tarafından yapılan sert müdahalenin şeklinin, aşırı derecede göz yaşartıcı mühimmat kullanılmasının başvuranları ve diğer sendika üyelerini, haklarını savunmak için barışçıl gösterilere meşru olarak katılmaktan caydırıcı nitelikte olduğu kanısındadır. Sonuç olarak İHAM, somut olayda makamların, göstericilere karşı tamamen hoşgörüsüz davrandıkları ve başvuranların barışçıl toplantı düzenleme özgürlüğüne engel oldukları, hatta şiddet kullanarak engel oldukları ve bu müdahalenin, temel bir sosyal ihtiyacı karşılama niteliğinden tamamen yoksun olduğu kanaatindedir. Dolayısıyla İHAM, Sözleşme'nin 11. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. (İHAM, *Süleyman Çelebi ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 37273/10, 38958/10, 38963/10, 38968/10, 38973/10, 38980/10, 38991/10, 38997/10, 39004/10, 39030/10, 39032/10, 39034/10, 39037/10, 39038/10, 39042/10, 39049/10, 39052/10 ve 45052/10, Karar Tarihi: 24.05.2016, §§ 116-118) Görüldüğü gibi yetkililer gerekli önlemleri almak yerine provokasyon gerekçesiyle toplantı ve gösteri üzerinde kısıtlamaya gitmiş hatta aşırı

derecede ve orantısız müdahalede bulunarak toplanma özgürlüğünün kullanımını engellemiştir.

STK'lar toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin ihlali konusunda yapılacak başvurularda hak öznesi olma ve mağdur sıfatı konularında da sorunlarla karşılaşabilmektedirler. *DİSK ve KESK v. Türkiye* Kararı'nda davanın hâkimi András Sajó yazmış olduğu mutabık görüşünde STK'ların toplantı ve gösteri yürüyüşleri hakkının öznesi olmasıyla ilgili, İHAM içtihatlarında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemesine izin verilmediği durumlarda STK'ların mağdur sıfatının kabul edildiğini belirtmiştir. (*Hâkim Sajó'nun Mutabık Görüşü için bkz. İHAM, DİSK ve KESK v. Türkiye*, Başvuru No. 38676/08, Karar Tarihi: 27.11.2012) Davanın hâkiminin bu görüşlerinden de anlaşılacağı gibi STK'lar toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde hak özneleri olabildiklerinden dolayı mağdur sıfatına da haiz olabilmektedirler.

STK'ların önüne bazen de tüzel kişilik sorunları çıkmaktadır. Karşılaştıkları hak ihlallerinde bu ihlalin soruşturulması hususunda üyeleri adına yaptıkları başvuru bazen tüzel kişiliklerin üyeleri adına başvuru yapmada sınırlılıkları gerekçesiyle kabul edilmemektedir. 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 46. maddesine göre tüzel kişiler (STK, sendika, dernek vb.) tüzel kişilikleriyle ilgili bir durum olmadıkça AYM'ye başvuruda bulunamamaktadırlar. Bu durumda kendi düzenlediği toplantıda toplantı hakkı ihlal edilen üyeleri için AYM'ye başvuruda bulunamama sorunuyla karşı karşıya kalınmaktadır. Bununla ilgili AYM'nin *Pak Eğitim İşçileri Sendikası Başvurusu* Kararı'nda AYM, bu ihlalleri değerlendirmeden önce sendikanın üyeleri yerine başvuruda bulunamayacağını belirtmiştir. Olayda başvuru sendikanın kendi üyeleri olduğunu iddia ettiği bir grup kişi 5 Ocak 2015 tarihinde Anayasa Mahkemesi'ndeki bir iptal davası dosyasına dilekçe vermek üzere Mahkeme binası önüne gelmiştir. Dilekçelerin verilmesinden sonra gelişen olaylar akabinde gruba polis tarafından müdahalede bulunulmuştur. Bunun üzerine başvuru sendika 12 Ağustos 2015 tarihinde AYM'ye bireysel başvuruda bulunmuştur. (AYM, *Pak Eğitim İşçileri Sendikası Başvurusu*, Başvuru No. 2015/13767, Karar Tarihi: 29.11.2018, § 6, § 7) 30 Mart 2011 tarihli ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 46.

maddesine göre özel hukuk tüzel kişilerinin sadece tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabilecekleri öngörülmüştür. AYM'nin anılan hüküm doğrultusunda yerleşik hale gelmiş içtihadına göre ise üyelerinin haklarını etkileyen müdahaleler nedeniyle topluluk tarafından bireysel başvuruda bulunulamayacağı kabul edilmiştir. Somut olayda ihlale neden olduğu ileri sürülen kamusal işlem veya eylemden başvuru Sendika tüzel kişiliğinin etkilenmediği anlaşılmaktadır. Açıklanan gerekçelerle başvurunun diğer kabul edilebilirlik koşulları yönünden incelenmeksizin kişi bakımından *yetkisizlik* nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir. (AYM, *Pak Eğitim İşçileri Sendikası Başvurusu*, Başvuru No. 2015/13767, Karar Tarihi: 29.11.2018, §§ 11-14) STK'ların, kendi üyeleri hakkında AYM'ye başvuramamasının bazen mağduriyetlere yol açtığı söylenebilir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanımı bir özgürlük olması sebebiyle engellenmemelidir. Her türden topluluk, grup, STK veya sivil toplum öznesi hukukun çizdiği çerçeveye uymak kaydıyla dilediği mekân ve zaman diliminde toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyebilmelidir. Yasaklama veya erteleme gibi engelleme durumlarında yetkili makamlar engellenmenin sebebini açıklamalıdır. Buna bağlı olarak toplantı veya gösterinin düzenleme kuruluna, itiraz hakkının garantiye alınması yönüyle vakit kaybetmeden yazılı olarak gerekçeli bildirim yapılmalıdır. Duruma göre anıplansız olarak protesto amaçlı toplantılar düzenlenebilmelidir. STK'ların toplantı hakkını bildirimde bulunmadan kullandığı durumlar olabilmelidir. Gerekli durumlarda bildirim toplantı ve gösteri yürüyüşünden bir süre önceden yapılmalı ancak bu durum toplantı veya gösterinin yapılmasına engel olamamalıdır. Devlet STK'ların toplantı özgürlüklerini güvence altına almalı ve toplantı ve gösteri yürüyüşünü önlemek yahut kısıtlamak için hareket edenlere yönelik gerekli tedbirleri almalıdır. Emniyet güçleri toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyenlere yahut katılımcılara, önleme amaçlı gözaltına alma işlemi de dâhil, hiçbir şekilde orantısız güç kullanmamalıdır. (Yılmaz ve Dereci, 2014:19).

Türkiye'de bir STK yalnızca toplantı veya gösteri düzenleyerek bu hakkı kullanmamalı, aynı zamanda toplanma özgürlüğünün her türlü ihlali konusunda takipçi olarak da bu hakkı gözetmelidir. Yani STK'lar *hak ihlali izleme* faaliyetlerinde

bulunmalı ve İHAM'ın vermiş olduğu kararların veya ulusal mahkemelerde verilen kararların da takipçisi olmalıdırlar. Çünkü insan hakları, bu hakkı kullanan STK'lar için somut araçlardır. Kanunlarda, kamu politikalarında veya uygulamalarda STK'ların talep ettiği değişiklikler, kadına karşı şiddetin önlenmesinden ifade özgürlüğüne, örgütlenme özgürlüğünden, toplanma özgürlüğüne kadar genişlikte insan haklarının ihlaline dair kararların uygulanmasının denetlenmesi aracılığıyla daha etkili olarak savunulabilir. (Çalı ve Bruch, 2011:5)

SONUÇ

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının çoğulcu demokrasilerdeki öneminin altını gün geçtikçe daha fazla çizen İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi, bu hakkı ifade özgürlüğüyle ilgili ilkelerle birlikte düşünerek daha kapsamlı bir şekilde değerlendirmiştir. Çünkü toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ve özgürlüğü, ifade ve düşünce özgürlüğünün kullanılmasında önemli bir fonksiyona sahiptir. Bireyler, gruplar ve STK'lar kanaat ve düşüncelerini açıklama, tepki gösterme, dikkat çekme, kamuoyuna duyurma, kamuoyunu bilgilendirme ve kamuoyu oluşturmak amacıyla çeşitli toplantılar ve gösteri yürüyüşleri düzenleme gereği duymaktadırlar. Hür aklın hür eylemini içeren bu hak, demokrasisi gelişmiş veya demokratikleşme yolunda ilerleyen toplumlarda yasalarla güvence altına alınmalıdır. Bu hakkın başta anayasalar olmak üzere özellikle uluslararası sözleşmeler ile güvence altına alınmasının temel hak ve hürriyetlerin korunması ve uygulanması yönünde kayda değer adımlar olduğu söylenebilir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü konusunda Türk hukukundaki yasal düzenlemeler genel olarak İHAM'ın belirlemiş olduğu kaidelere uygun bir görüntü çizmiş olsa da, Anayasa haricindeki mevzuatın birçok farklılığı barındırdığını söyleyebiliriz. 2911 sayılı TGYK ve onun uygulanmasına ilişkin çıkarılan TGYKUDY içerdiği yasak ve sınırlamalar ile İHAS standartlarının epeyce altında kalmaktadır. (Uygun, 2014:659) Bununla birlikte asıl sorunun İHAS'ta ve ulusal eylem planlarında ortaya konan ilkelerin pratiğe geçirilmesinde yaşandığı söylenebilir. Bu sebeple toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün uygulanmasının, insan hakları konusunda ulusal standartlar ile Avrupa standartlarının en çok farklılaştığı alanlardan biri olduğu söylenebilir. Farklılık hem mevzuat, hem de uygulama bakımından söz konusudur.

Anayasa'nın 34. maddesinde herkesin önceden izin almaksızın toplanma hakkını kullanabileceği belirtilirken, 2911 sayılı TGYK'da yer alan bazı maddeler incelendiğinde Anayasal hakkın kullanımının mülki amirler tarafından sınırlandırılabilmesi dikkat çekmektedir. TGYK'nın 6. ve 7. maddeleri, 22., 23. ve 24. maddeler ile birlikte değerlendirildiğinde, fiili olarak 2911 sayılı TGYK'nın gösteriler arasında salt kanuna uygun olma ve olmama ayırımına gittiği görülmektedir. TGYK'nın

6. maddesi toplantıların kamu düzenini ve genel asayişini bozmayacak şekilde yapılmasını zorunlu kılmaktadır. 7. madde toplantıya güneş doğmadan başlanılamayacağını ve güneş battıktan sonra devam edilemeyeceğini belirtir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemek için önceden yapılan bildirimin mülki idari amir tarafından kabul edilmemesi durumunda nasıl bir yol izleneceğini de 10. madde ile belirlenmiştir. 22. madde parklar, mabetler, kamu hizmeti görülen bina ve tesisler ile eklentilerinde ve TBMM'ye 1 km mesafedeki yakın olan yerlerde gösteri yürüyüşlerini yasaklamaktadır. 23. madde ise barışçıl olmayan toplantı ve gösterilerle birlikte 9. ve 10. maddelerdeki şartları yerine getirmeyen ve 6. maddedeki belirtilen yerlerde yapılmayan gösterilere de yasak getirmektedir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü uygulamalarında barışçıl olup olmadıklarına bakılmaksızın yasaklanmaları konusunda mülki amirlerine geniş yetkiler verildiği görülmektedir.

Bir toplantı ve gösteri, barışçıl olduğu sürece korunmayı hak eder. Bununla birlikte, başlangıçta bir toplantının barışçılığı varsayılmalı ve toplantının barışçıl olup olmadığına karar vermek için de toplantının düzenleniş şekli, katılımcıların ve organizatörlerin niyetleri dikkate alınmalıdır. Barışçıl bireylerin şiddet içeren veya yasa dışı eylemleri barındıran toplantı ve gösteri yürüyüşünde bulunmaları da, toplanma hakkı kapsamında korunmaya tabi olabilmektedir. Çünkü kişi böyle bir toplantıda bulunsada dahi şiddete başvurmamış ise o kişi için hala barışçıl toplanma hükümleri geçerlidir. Ancak kişi şiddete başvuruyorsa o vakit toplanma ve gösteri yürüyüşü hakkı kapsamında korunmaya tabi değildir. Yani bir kişi, toplantı ve gösteri yürüyüşü sırasında yasadışı bir eylemde bulunmazsa ve şiddete başvurmazsa yalnızca o toplantıya veya gösteri yürüyüşüne katılması gerekçesiyle cezalandırılmamalıdır. Yetkililer şiddete başvuranları ayırmalıdır.

Bildirim şartının yerine getirilmemesinden dolayı yasa dışı sayılan, ancak barışçıl şekilde yapılan gösterilere kolluğun kuvvet kullanarak müdahalesi veya haklı gerekçelerin oluşmasında kolluk tarafından kullanılan kuvvetin orantısız oluşu İHAM'ın Türkiye aleyhine açılan davalarda çıkan ihlal kararlarının başlıca sebebinin oluşturmaktadır. Bu bakımdan, İHAM standartlarının yargı organları tarafından Türk hukukunda yaşama geçirilmesi, hem Türkiye'nin uluslararası hukuktan kaynaklanan bir

yükümlülüğü hem de Anayasanın 90. maddesinde belirtilen uluslararası anlaşmalara uyum açısından bir gerekliliğidir.

Devlet, bir toplantıyı kolaylaştırmak, katılımcıların haklarını korumak ve diğer meşru amaçları korumak için önceden bildirim mekanizmaları düzenleyebilir. Bununla birlikte ani olarak oluşan bir protesto eyleminde, ancak pratikte mümkünse bilgilendirilme zorunluluğu olmalıdır. Çünkü ani olarak oluşan eylem veya gösteri, bir olaya o an yanıt verme ve bir tepki göstermek için bir protestodur. Bu sebeple de önceden bildirim kuralı bu şartlarda esnetilebilir olmalıdır. Ancak önceden bildirimde bulunma prosedürünün olması, fiili bir izin yükümlülüğüne de dönüştürülmemelidir. Uygulama da bu hale getirilmemelidir. Türkiye’de karşılaşılan algı sorunlarından birinin de bu olduğu söylenebilir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı esas olmasına karşın mutlak bir hak değildir. Toplanma özgürlüğü, ulusal güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeni, düzensizliğin önlenmesi veya bir suç, halk sağlığı ve ahlaki haklar, başkalarının hak ve özgürlükleri ile sınırlandırılabilir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün sınırları, yasaya uygun olmalı, bir veya daha fazla meşru amaca hizmet etmeli ve demokratik bir toplumda gerekli nitelikte olmalıdır. Kısıtlamayı uygulayan yasa, bir bireyin eyleminin sonucunu öngörmesini sağlamak için makul bir hassasiyetle formüle edilmelidir. Bu özgürlüğün kullanılması uluslararası insan hakları kurallarına uygun olarak gerçekleştirilebilir. Demokratik bir toplumda toplanma özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar gerekli olacaktır. Bu itibarla toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün kısıtlanması, asgari demokratik ilkelere uygun olmalıdır. Toplanma özgürlüğü üzerindeki kısıtlamalar, hakkın kendisine zarar vermemelidir. Sınırlar, hakkın bir ilke olduğunu göz önünde bulundurmalıdır ve evrensel kural olarak dar bir şekilde yorumlanması gereken istisnalar olarak değerlendirilmelidir. Toplanma özgürlüğü hakkı, devletin yükümlülüğünü gerektirmekle birlikte bu hak, devlet aktörlerinin ve diğer kişilerin haksız müdahalesinden korunmalıdır.

Komisyon ve İHAM’ın 1959-2018 yılları arasında 11. maddeden ihlal kararı verdiği toplam 262 davanın 95’i Türkiye’den giden davalardan oluşmaktadır. Yani oransal olarak ifade edilirse 11. maddeden verilen ihlal kararlarının yaklaşık yüzde 36’sı

Türkiye aleyhine davalardan oluşmaktadır. İHAS'a taraf devletlerin sayısının 47 olduğu göz önüne alındığında Türkiye'nin İHAM'ın ihlal kararlarındaki oranı büyük dikkat çekmektedir. İHAM'ın *2018 Yılı İtibariyle İstatistik Değerlendirme Notuna* göz atıldığında, 31 Aralık 2018 itibariyle İHAM önündeki toplam derdest başvuru sayısının 56.350 olduğu görülecektir. Türkiye aleyhine İHAM önünde bekleyen başvuru sayısı ise 7.107'dir. Nüfus yoğunluğu açısından bakıldığında Türkiye'de her 10.000 kişiye düşen başvuru oranı yüzde 0,83 olarak tespit edilmektedir. Bu oranda en yüksek değer yüzde 5,11 ile Karadağ'a, ikinci en yüksek değer yüzde 3,04 ile Sırbistan'a aittir. Türkiye bu oranla İHAS'a üye olan 47 devlet arasında 18. sırada yer almaktadır. (www.inhak.adalet.gov.tr/istatistik/2018/1.pdf) 2018 yılı içerisinde ise İHAS'ın 11. maddesi kapsamında Türkiye aleyhine toplam 11 ihlal kararı verilmiştir. Bu sayı son 15 yılda Türkiye aleyhine olan davalarda verilen en fazla ihlal kararı sayısıdır. (www.inhak.adalet.gov.tr/istatistik/2018/12.pdf) Türkiye'nin İHAM'da 11. madde konusundaki 2018 yılındaki ihlal kararı verilen dava sayısı bile demokratik bir ülkede olması gerekenden son derecede fazladır ve bunun gibi çok sayıda insan hakları ihlali olduğu da yadsınamaz bir gerçektir. 21 Temmuz 2016 ile başlayıp 19 Temmuz 2018 ile biten OHAL döneminde ise çalışmamızın içinde de yer verilen "*OHAL Döneminde Toplantı Özgürlüğü İhlalleri Raporu*"na göre toplam 905 toplantı özgürlüğü hakkı ihlali ve bu hakkın kullanılmasına karşı 677 kolluk kuvveti müdahalesi yaşanmış, bunun sonucunda ise 3267 kişi gözüaltına alınmıştır. Toplantı ve gösterilere 79 kez de sivil gruplar tarafından saldırı gerçekleştirilmiştir. Ankara'da toplam 300 hak ihlali yaşanırken, onu 231 hak ihlali ile İstanbul, 52 hak ihlaliyle İzmir takip etmiştir. Bununla birlikte istatistikler OHAL'in sonuna doğru toplantı özgürlüğü ihlali sayısında düşüş olduğunu göstermektedir.

Çalışmamızın içerisinde belirtildiği gibi Bakanlar Kurulu'nun kararlaştırmış olduğu *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İhlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planı*'nda, kolluk kuvvetlerine yönelik yürütülen düzenli hizmet içi eğitim faaliyetlerinde İHAM içtihatlarında belirlenen standartlara ağırlıklı bir şekilde uyumun sağlanması gibi hedeflere yer verilmiştir. Bununla ilgili olarak kolluk kuvvetleri ve diğer kamu yetkilileri, farklı gruplar arasında şiddet ve çatışmaların tırmanması ile mücadele etmek için gerekli becerileri edinmeli ve eğitilmelidir. Kolluk kuvvetleri ve

toplantı-gösteri organizatörleri toplantı veya gösteri yürüyüşü öncesinde, sırasında ve sonrasında bir görüşme yapmalıdır. Bu görüşmelerin amacı bir işbirliği mekanizması oluşturmak, toplantıyı kolaylaştırmak ve uygun şekilde yönetmek ve şiddeti azaltmak olmalıdır. Kolluk kuvvetleri, hayati bir tehlikeye düşmedikçe ölümcül araçlar kullanmamalı, gücü ancak son çare olarak kullanmalı ve bu güç de ayırım gözetmeyen, makul, gerekli ve orantılı olmalıdır. Toplantı bağlamında, devlet görevlileri tarafından hakları ihlal edilen kişilere yeterli, etkin ve hızlı bir çözüm sağlanmalıdır. Toplantı ve gösteri yürüyüşlerine ilişkin ihlallerin önünü almak adına yetkililer, 2911 sayılı TGYK'yı, *Ataman Grubu kararları* ışığında uygulanması gereken genel tedbirlere riayet ederek uygulamalıdır. Bununla birlikte Türkiye'nin İHAS'ın 1. ve 46. maddelerinden doğan yükümlülüklerine ve Anayasa 2. ve 34. maddelere uygun olarak davranılması sağlanmalıdır.

Bu hakkın kullanımında ortaya çıkan bazı durumların birtakım sorunları da beraberinde getirdiğini söylemek mümkündür. Bu sorunlarla karşılaşıldığında yukarıda da belirtildiği gibi kolluk kuvvetleri de göstericilere müdahale etmektedir. Bu müdahaleler bazen hukuki olabildiği gibi bazen de hukukun dışında fiillere dönüşebilmektedir. Ancak idare tarafından bu hakkın ve özgürlüğün güvenli ve huzurlu bir şekilde kullanılabilmesi için gerekli tedbirler alınmalı ve göstericilere zorunlu bir durum olmadıkça müdahale etme gereksiniminde bulunulmamalıdır.

İdarenin keyfi uygulamalarının önüne geçmek için de bu hakkın yasal çerçevesinin idarenin lehine değil kişilerin, bireylerin lehine genişletilmesi gerekmektedir. Eğer illaki Anayasa'da ya da kanunlarda bu hakkın kullanımına ilişkin ayrıntılı hükümlere yer verilecekse, bunun idarenin yetki ve selahiyetini düzenleyen şekilde değil, bireylerin haklarını savunan, bireylere arka çıkan pozitif hükümler şeklinde düzenlenmesi esas amaç olmalıdır.

Bireyin hakkını tek başına arayabilmesi, sorunlara çözüm olabilmesi oldukça güçtür. İnsanlar her dönemde başkalarıyla bir araya gelmiş ve hayatlarını daha iyi hale getirmek için topluca hareket etmek istemişlerdir. Adaletsizlikle karşılaşıldığında bir araya gelen bireylerin adalet için ortak hareket ettikleri görülmektedir. STK'lar da toplantı ve gösteri yürüyüşü bağlamında bu noktada önem kazanmaktadır. Bu kolektif

eylemleri bireyler STK'lar çatısı altında aidiyet duygusuyla ifa edebilmektedirler. Bireyler güçlü sivil toplumlar aracılığıyla, toplanma ve gösteri yürüyüşleri haklarını kullanırken toplumu şekillendirmek ve ortak kaygı duydukları sorunları ele almak için birbirini teşvik ederler. Bu sebeple bireyler örgütlenerek hak arayışına girişirler. STK'dan bahsedebilmek için örgütlenme özgürlüğünden bahsedebilmek gereklidir. Örgütlenme özgürlüğü ile birlikte bireylerin STK'ları oluşturup haklarını barışçıl toplantılarda arayabilmeleri gerekmektedir.

Bugün STK'lar her ne kadar çeşitli olaylarda toplanma haklarını kullanarak tepkilerini göstermeye çalışsa da olumsuz koşullar sebebiyle etkisiz olabilmektedirler. Bununla birlikte, birçok hükümet, STK'ların özellikle de demokrasi ve insan hakları gruplarının faaliyet gösterdiği alanı sınırlandırma çabasına girişmiştir. Örgütlenme hakkı mutlak bir hak olmasa da STK'lara getirilen hukuki ve diğer kısıtlamalar devletin anayasasına veya başka bir kanuna dayanmalıdır. Kısıtlamaların, keyfi bir biçimde uygulanmalarını önleyecek şekilde kanun ile konulmuş olması gereklidir.

Türkiye'de STK'lar toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlediklerinde bazı sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu sorunlardan birisi de toplantıya STK üyelerinden bağımsız katılan veya kendi üyelerinden olan provokatörlerdir. Bu gibi durumlarda toplantıyı düzenleyenler, sorumluluklarını yerine getirdikten sonra başka kişilerin kanuna aykırı fiillerinden dolayı meydana gelen zararlardan sorumlu tutulmamalıdır. Suçta şahsılık ilkesinin dışına çıkılmamalı ve o STK bu olaydan dolayı damgalanmamalıdır.

STK temsilcileri, bireysel olarak ve örgütleri aracılığıyla, barışçıl toplanma özgürlüğü hakkına sahiptir. STK'lar barışçıl olmak kaydıyla toplantı ve gösteri yürüyüşlerini organize edebilmelidir. Birden fazla STK bir araya gelerek bireyler için düzenlenen şartlara uymak kaydıyla protesto veya toplantı düzenleyebilmelidir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanımı bir özgürlük olması sebebiyle engellenmemelidir. Her türden topluluk, grup, STK veya sivil toplum öznesi hukukun çizdiği çerçeveye uymak kaydıyla dilediği mekân ve zaman diliminde toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyebilmelidir. Yasaklama, erteleme gibi engelleme

durumlarında yetkili makamlar engellemenin sebebini açıklamalıdır. Buna bağılı olarak toplantı veya gösterinin düzenleme kuruluna, itiraz hakkına garanti olması yönüyle vakit kaybetmeden yazılı olarak gerekçeli bildirim yapılmalıdır. Duruma göre anı-plansız olarak protesto amaçlı toplantılar düzenlenebilmelidir. STK'ların toplantı hakkını bildirimde bulunmadan kullandığı durumlar olmalıdır. Gerekli durumlarda bildirim toplantı ve gösteri yürüyüşünden bir süre önceden yapılabilmesi ancak bu durum toplantı veya gösterinin yapılmasına engel olamamalıdır. Devlet STK'ların toplantı özgürlüklerini güvence altına almalı ve toplantı ve gösteri yürüyüşünü önlemek yahut kısıtlamak için hareket edenlere yönelik gerekli tedbirleri almalıdır. Emniyet güçleri toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyenlere yahut katılımcılara, önleme amaçlı gözaltına alma işlemi de dâhil, hiçbir şekilde orantısız güç kullanmamalıdır.

Türkiye'de STK'lar yalnızca toplantı veya gösteri düzenleyerek bu hakkı kullanmamalı, aynı zamanda toplanma özgürlüğünün her türlü ihlali konusunda takipçi olarak da bu hakkı gözetmelidir. Yani STK'lar *hak ihlali izleme* faaliyetlerinde bulunmalı ve İHAM'ın vermiş olduğu kararların veya ulusal mahkemelerde verilen kararların da takipçisi olmalıdırlar. Çünkü insan hakları, bu hakkı kullanan STK'lar için somut araçlardır. Kanunlarda, kamu politikalarında veya uygulamalarda STK'ların talep ettiği değişiklikler insan haklarının ihlaline dair kararların denetimi aracılığıyla daha etkili olarak savunulabilir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ve özgürlüğünün bir toplumda benimsenebilmesi için iki koşulun bir arada bulunması gerektiği söylenebilir. İlki, iktidarların toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde düşüncenin özgürce yayılmasıyla kendi iktidarlarının sarsılmayacağını anlayabilecek kadar öngörülü olmaları; ikincisi ise katılımcıların kamu düzenini bozmayacak ve barışçıl niyetten ayrılmayacak kadar siyasi ve toplumsal yaşam kültürüne sahip olmalarıdır.

Son olarak çağdaş demokrasilerde “özgürlüklerin asıl, sınırlamaların istisna” olduğunu özellikle vurgulamak gereklidir.

KAYNAKÇA

ABU EL-HAJ, Tabatha (2008), The Neglected Right of Assembly, *UCLA L. Review*, No. 56:543, p. 543-589.

AKAR, Duygu (2016), Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkının Uygulanması, Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Yalova.

AKIN, İlhan F. (1964), Toplanma Özgürlüğü, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 30, Sayı: 3-4, s. 545-567, İstanbul.

AMNESTY INTERNATIONAL (2013), Gezi Parkı Eylemleri: Türkiye’de Toplanma Özgürlüğü Hakkı Şiddet Kullanılarak Engelleniyor, Uluslararası Af Örgütü Yayınları, İlk Baskı, UK.

AMNESTY INTERNATIONAL (2014), Yaralar Açık, Adalet Hala Yok: Gezi Parkı Eylemlerinden Bir Yıl Sonra, Uluslararası Af Örgütü Yayınları, İlk Baskı, UK.

ASLAN, Seyfettin (2010), Sivil Toplum ve Demokrasi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 2, s. 357-374, Isparta.

BARBOSA-FOHRMAN, Ana P. (2010), Association, Freedom of International Protection, *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, Heidelberg and Oxford University Press, p. 1-7.

BAŞLAR, Kemal (2008), Türk Mahkeme Kararlarında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Şen Matbaa, Ankara.

BMİHYKO (2014), Sivil Toplum İçin Pratik Bir Rehber: Sivil Toplum Alanı ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sistemi, Genova.

BOLI, John and THOMAS, George M. (1997), World Culture in the World Polity: A Century of International Non-Governmental Organization, *American Sociological Review*, Vol. 62, No. 2, p. 171-190.

BORING, Nicolas (2014), Right to Peaceful Assembly: France, *The Law Library of Congress*, p. 5-6, France.

BOSTAN, Bahar (2016), İç Hukukta İdare Yetkisinin Değerlendirilmesi, *Toplantı ve Gösteri Hakkı İzleme Raporu (Ekim 2015 – Kasım 2016)*, s. 26-35, İstanbul.

CANKURT, Doğukan T. ve diğerleri (2019), OHAL Döneminde Toplantı Özgürlüğü İhlalleri Raporu, *Toplumsal Hukuk*.

CAO, Liqun (1999), Eastern Michigan University, Curbing Police Brutality: What Works? A Reanalysis of Citizen Complaints at The Organizational Level, Final Report, Ypsilanti.

CAROTHERS, Thomas and BARNDT, William (1999), Civil Society, *Foreign Policy*, No. 117, p. 18-29, Washington.

COUNCIL OF EUROPE (2010), OSCE/ODIHR, Venice Commission Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly, *European Commission for Democracy Through Law*, 2nd Edition, Venice.

ÇAHA, Ömer (2012), Aşkın Devletten Sivil Topluma, Orion Kitapevi, 5. Baskı, İstanbul.

ÇALI, Başak (2014), Ataman Grubu/Türkiye Kararlarının Uygulanması İzleme Raporu, İHOP, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Uygulanmasının İzlenmesi, İstanbul.

ÇALI, Başak ve BRUCH, Nicola (2011), Sivil Toplum Kuruluşları İçin Bir El Kitabı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Uygulanmasının İzlenmesi, Londra.

DİNLER, Veysel (2003), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Siyasi Partiler, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

DOUGLAS, William O. (1963), The Right of Association, *Columbia Law Review*, Vol. 63, No. 8, p. 1361-1383.

DUTERTRE, Gilles et al. (2003), Key Case-Law Extracts, European Court of Human Rights, Council of Europe.

DUYMAZ, Erkan (2013), Gezi Parkı Çıkmazında Demokrasi ve İnsan Hakları, *Anayasa Hukuku Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, s. 265-288, İstanbul.

DYKE, Thom (2009), Focus on Article 11, *Judicial Review*, Vol. 14, No: 2, p. 185-196.

ECtHR (2018), Overview 1959-2018, “*Violation by Article and by State*”.

ERDOĞAN, Mustafa (2001), Demokratik Toplumda İfade Özgürlüğü -Özgürlükçü Bir Perspektif-, *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı: 24, s. 8-13

ERTÜRK, Gül Ü. (2016), Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı ve Özgürlüğü, Yaşar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

ERYILMAZ, Bilal (2013), Kamu Yönetimi, Umuttepe Yayınları, 6. Baskı, Kocaeli

ESHİD (2016a), Sivil Toplum Örgütleri İçin Örgütlenme Özgürlüğü ve Toplantı Gösteri Hakkı Kılavuzu, Ceylan Matbaası, İstanbul.

ESHİD (2016b), Toplantı ve Gösteri Hakkı İzleme Raporu (Ekim 2015 – Kasım 2016), İstanbul.

ESHİD (2018a), Barışçıl Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkının İzlenmesi, Ocak ve Şubat 2018 Bülteni.

ESHİD (2018b), Barışçıl Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkının İzlenmesi, Mart 2018 Bülteni.

FEIKERT-AHALT, Clare (2014), Right to Peaceful Assembly: United Kingdom, *The Law Library of Congress*, p. 16-17, UK.

FINKE, Barbara (2007), Civil Society Participation in EU Governance, *Living Reviews in European Governance*, published by *Connecting Excellence on European Governance (CONNEX) and New Modes of Governance (NEWGOV)*, Vol. 2, No. 2, p. 1-31, Berlin.

GEBEYEHU, Henok A. (2016), General Comment No.100, about Freedom of Assembly, International Covenant on Civil and Political Rights, 1002nd Session, Geneva.

GHAUS-PASHA, Aisha (2004), Role of Civil Society Organizations in Governance, In: *6th Global Forum on Reinventing Government Towards Participatory and Transparent Governance*, p.1-42.

HAMMACK, David C. (2002), Nonprofit Organizations in American History, *American Behavioral Scientist*, Vol. 45, No. 11, p. 1638–1674.

HEIDBREder, Eva G. (2012), Civil Society Participation in EU Governance, *Living Reviews in European*, Vol. 7, No. 2, Düsseldorf.

INAZU, John D. (2010), The Forgotten Freedom of Assembly, *Tulane Law Review*, Vol. 84, p. 565-612.

İŞGÖREN, Ali (2011), Türk Hukukunda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri, Seçkin Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara.

KALİBER, Alper (2016), De-Europeanisation of Civil Society and Public Debates in Turkey: The Kurdish Question Revisited, *South European Society and Politics*, Vol. 21, No.1, s. 59-74, İstanbul.

KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU (2013), Gezi Raporu, Şikâyet No. 03.2013/310, Karar No. 2013/90, Karar Tarihi: 03.12.2013

KARA, Hakan Batırhan ve ÜSTÜN, Mustafa (2015), İstanbul Emniyet Müdürlüğü Güvenlik Şube Personelinin 2010-2012 Yıllarında Taksim’de Gerçekleşen 1 Mayıs Kutlamalarına Dair Algıları, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No: 53, s. 137-159, İstanbul.

KARAN, Ulaş (2018), Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi - 3, Ankara.

KAYA, Nurcan (2011), Freedom through Association of Groups Defending Minority Rights in Turkey, Euro-Mediterranean Human Rights Network (EMHRN), Copenhagen.

KAYA, Özer (2008), Sivil Toplum Kuruluşları ve Kalkınma, İçişleri Bakanlığı, Dernekler Dairesi Başkanlığı, Yeterlilik Tezi, Ankara.

KILINÇ, Ümit (2014), Barışçıl Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Yapma Hakkı ve Devletin Yükümlülükleri. *TBB Dergisi*, Sayı: 110, s. 282-304, Ankara.

KONDA (2014), Gezi Raporu: Toplumun ‘Gezi Parkı Olayları’ Algısı, Gezi Parkındakiler Kimlerdi?, Konda Araştırma ve Danışmanlık Şirketi.

KOTZIAN, Peter and STEFFEK, Jens (2011), Legitimacy and Activities of Civil Society Organizations, *TranState Working Papers*, No. 156.

LIND, Nancy S. and RANKIN, Erik T. (2013), First Amendment Rights: An Encyclopedia, *Contemporary Challenges to the First Amendment*, ABC-CLIO, Vol. 2, California.

MALONEY, William A. and BERNHAGEN, Patrick (2010), Civil Society Organizations as “Little” Democracies, *Civil Society and Activism in Europe*, Contextualizing Engagement and Political Orientations, p. 100-126.

MARANGOZ, Mehmet (2007), Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşlarda Sosyal Pazarlama ve Çevre Gönüllü Kuruluşlara Yönelik Bir Araştırma, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1, s. 275-297, İzmir.

MARTINEZ, Francisco (2012), Defending Civil Society, International Center for Not-for-Profit Law (ICNL), *International Encyclopedia of Civil Society*, Vol. 14, No. 3, p. 5-62.

MOWBRAY, Alastair (2005), The Creativity of the European Court of Human Rights, *Human Rights Law Review*, Vol. 5, No: 1, p. 57-79.

ÖNER, Selcen (2014), Internal Factors in the EU's Transformative Power over Turkey: The Role of Turkish Civil Society, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 14, No. 1, p. 23-42, İstanbul.

ÖZENÇ, Berke (2015), Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü ve Mekân Yasakları, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 73, Sayı: 2, s. 87-134, İstanbul.

ÖZENÇ, Berke (2016), Mekân Yasaklarının Anayasa'ya ve İHAS'a Aykırılığı Sorunu, *Toplantı ve Gösteri Hakkı İzleme Raporu (Ekim 2015 – Kasım 2016)*, s. 11-26, İstanbul.

PAPADEMETRIOU, Theresa (2014), Right to Peaceful Assembly: ECHR, *The Law Library of Congress*, p. 1-4.

ROHDE, Stephen F. (2005), Freedom of Assembly, *Infobase Publishing*, New York.

SALTIK, Ahmet (1995), Çağdaş Toplumlarda Gönüllü Kuruluşların Sosyo-ekonomik Temelleri, *Gönüllü Kuruluşlar Konferansı, Türkiye Çevre Vakfı Yayını*, s. 21-40, Ankara.

SCHMIDT, Manfred G. (2002), Demokrasi Kuramlarına Giriş, Vadi Yayınları, 2. Baskı, Ankara.

SOBACI, Mehmet Z. (2007), “Yönetişim Kavramı ve Türkiye’de Uygulanabilirliği Üzerine Değerlendirmeler”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, s. 219-235, Bursa.

ŞEKER, Güven (2002), Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu Çerçevesinde Polisin Müdahale Sorumluluğu ve Sınırları, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

ŞEKER, Güven (2003), Ülkemizde ve Farklı Hukuk Sistemlerinde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Özgürlüğü, *Polis Dergisi*, Yıl: 9, Sayı: 35, Ankara.

ŞENTÜRK, Nuray (2013), 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ve Cezai Hükümler, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

ŞİRİN, Tolga (2013a), 30 Soruda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı, On İki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.

ŞİRİN, Tolga (2013b), Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkına İlişkin Sorunlar, *Anayasa Hukuku Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, s. 289-316, İstanbul.

ŞİRİN, Tolga (2015), Anayasa Mahkemesi’nin Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü Kararlarına Yönelik Eleştirel Bir Değerlendirme, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt: 32, s. 79-135, İstanbul.

ŞİRİN, Tolga (2016), 1982 Anayasa’sına Göre Temel Hak ve Özgürlüklerin Olağanüstü Hal Rejimi: Eski Kavramlara Yeniden Bakmak, *Anayasa Hukuku Dergisi*, Cilt:5, Sayı: 10, s. 409-475, İstanbul.

ŞİRİN, Tolga (2018), Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Usul Hukuku, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, El Kitapları Serisi – 7, Ankara.

TANYAR, Ziya Ç. (2011), Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 60, Sayı: 3, s. 593-634, Ankara.

TAŞKAYA, Tuncay (2010), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Göre Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğünün Kapsamı ve Türkiye’deki Uygulamalar, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Muğla.

TOSUN, Gülgün E. (2000), Sivil Toplum Örgütleri İçinde Katılım ve Örgüt İçi Demokrasi, *Birikim Dergisi*, Sayı: 130, Şubat.

TULI, Allan (2013), The Freedom and Right of Peaceful Assembly: A Short Study on the Kenyan Context, Erişim Linki:

www.academia.edu/6539898/The_Right_and_Freedom_of_Peaceful_Assembly_AShort_Case_Study_of_Kenya?source=swp_share 09.01.2019

Türkiye Barolar Birliği (2015), Gezi Hukuki İzleme Grubu, Gezi Raporu: Demokrasi ve Totalitarizm Sarkacında Türkiye, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 1. Baskı, Ankara.

USTA, Sefa (2006), Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları: Sivil Toplum, Demokrasi ve Güven, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

UYGUN, Oktay (2014), Devlet Teorisi, On İki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.

ÜLGEN, Özen (2004), Türk Hukukunda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü, Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ÜREK, Markus ve DOĞAN, Nejat (2011), Lobcilik ve Baskı Grupları: Devlet, Sivil Toplum ve Demokrasi, İnkılap Kitapevi, İstanbul.

VAVIC, Aleksandra and BOGOJEVIC, Ivana (2016), Freedom of Assembly in Montenegro, *European Center for Not for-Profit Law and Institute Alternative*, Sweden.

WINSTON, Andrew M. (2014), Right to Peaceful Assembly: United States, *The Law Library of Congress*, p. 18-19, USA.

YALÇIN, Abbas ve ÖZ, Yasemin (2011), Sivil Toplum Örgütleri İçin Hukuk Rehberi, Odak Ofset Matbaacılık, 2. Baskı, Ankara.

YILMAZ, Selen L. ve DEREÇİ, Sezin (2014), Balkan Sivil Toplum Müktesebatı-Sivil Toplumun Gelişimi İçin Elverişli Ortamın İzlenmesi Projesi, Tüsev Yayınları, İstanbul.

ZABUNOĞLU, Gökçe H. (2017), AİHM Kararlarında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı ve Kolluğun Zor Kullanma Yetkisi, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 66, Sayı: 3, s. 627-658, Ankara.

Hukuki Belgeler ve Mevzuat

1961 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu

2872 sayılı Çevre Kanunu

2908 sayılı Dernekler Kanunu (Mülga)

2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu

2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu

5253 sayılı Dernekler Kanunu

5737 sayılı Vakıflar Kanunu

6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu

Almanya Anayasası (Federal Almanya Cumhuriyeti Temel Kanunu) (1949)

Almanya Toplantı Kanunu (*Gesetz über Versammlungen und Aufzüge-Versammlungsgesetz*)

Amerikan Anayasası, İlk Değişiklik (First Amendment)

Çocuk Hakları Sözleşmesi

Fransa Anayasası (1958)

Fransa İç Güvenlik Kanunu (Internal Security Code)

Haklar Bildirgesi (Bill of Rights)

İngiltere İnsan Hakları Kanunu (Human Rights Act)

İngiltere Kamu Düzeni Kanunu (Public Order Act)

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

İnsan Hakları ve Yurttaşlar Bildirgesi (1789 İnsan Hakları Beyannamesi)

Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik

Resmi Gazete, Sayı: 28928, Resmi Gazete Tarihi:1 Mart 2014, Bakanlar Kurulu Kararı, Karar Sayısı: 2014/5984

Mahkeme Kararları

Federal Almanya Anayasa Mahkemesi Kararı (Constitutional Court Decision on a claim pertaining to Freedom of Assembly, 22 February 2011)

Birleşik Krallık Yüksek Mahkemesi (EWHC), *Jukes ve diğerleri v. Director of Public Prosecutions*

İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları

Abdullah Yaşa ve diğerleri v. Türkiye, Başvuru No. 44827/08, Karar Tarihi: 16 Temmuz 2013

Akarsubaşı ve Alçıçek v. Türkiye, Başvuru No. 19620/12, Karar Tarihi: 23.01.2018

Alekseyev v. Rusya, Başvuru No. 4916/07, 25924/08, 14599/09, Karar Tarihi: 21.10.2010

Association A. Et. H. v. Avusturya, Başvuru No. 9905/82, Karar Tarihi: 15.03.1984

Bączkowski ve diğerleri v. Polonya, Başvuru No.1543/06, Karar Tarihi: 03.05.2007

Barankevich v. Rusya, Başvuru No. 10519/03, Karar Tarihi: 26.07.2007

Biblical Centre of the Chuvash Republic v. Rusya, Başvuru No. 33203/08, Karar Tarihi: 12.06.2014

Bukta ve diğerleri v. Macaristan, Başvuru No. 25691/04, Karar Tarihi: 17.07.2007

Çiloğlu ve diğerleri v. Türkiye, Başvuru No. 73333/01, Karar Tarihi: 06.03.2007

DİSK ve KESK v. Türkiye, Başvuru No. 38676/08, Karar Tarihi: 27.11.2012

Djavit An v. Türkiye, Başvuru No. 20652/92, Karar Tarihi: 20.02.2003

Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası ve diğerleri v. Türkiye, Başvuru No. 20347/07, Karar Tarihi: 05.07.2016

Enerji Yapı-Yol Sen v. Türkiye, Başvuru No. 68959/01, Karar Tarihi: 21.04.2009,

Eva Molnar v. Macaristan, Başvuru No.10346/05, Karar Tarihi: 07.10.2008

Ezelin v. Fransa, Başvuru No. 11800/85, Karar Tarihi: 26.05.1991

Gün ve diğerleri v. Türkiye, Başvuru No. 8029/07, Karar Tarihi: 18.06.2013

Identoba ve diğerleri v. Gürcistan, Başvuru No. 73235/12, Karar Tarihi: 12.05.2015

IPSD ve diğerleri v. Türkiye, Başvuru No. 35832-97, Karar Tarihi: 25.10.2005

İzci v. Türkiye, Başvuru No. 42606/05, Karar Tarihi: 23.07.2013

İzmir Savaş Karşıtları Derneği v. Türkiye, Başvuru No. 46257/99, Karar Tarihi: 02.03.2006

Karaçay v. Türkiye, Başvuru No. 6615/03, Karar Tarihi: 27.03.2007

Kaya ve Seyhan v. Türkiye, Başvuru No. 30946/04, Karar Tarihi: 15.09.2009

National Union of Belgian Police v. Belçika, Başvuru No: 4464/70, Karar Tarihi: 27.10.1975

National Union of Rail, Maritime and Transport Workers v. Birleşik Krallık, Başvuru No. 31045/10, Karar Tarihi: 08.04.2014

Nurettin Aldemir ve diğerleri v. Türkiye, Başvuru No. 32124/02, 32126/02, 32129/02, 32132/02, 32133/02, 32137/02 ve 32138/02, Karar Tarihi: 18.12.2007

Oya Ataman v. Türkiye, Başvuru No. 74552/01, Karar Tarihi: 05.12.2006

Plattform "Ärtze für Das Leben" v. Avusturya, Başvuru No. 10126/82, Karar Tarihi: 21.07.1988

Primov ve diğerleri v. Rusya, Başvuru No. 17391/06, Karar Tarihi: 12.06.2014

Rassemblement Jurassien Unité Jurassienne v. İsviçre, Başvuru No. 8191/78, Karar Tarihi: 10.10.1979

Samüt Karabulut v. Türkiye, Başvuru No. 16999/04, Karar Tarihi: 27.01.2009

Saya ve diğerleri v. Türkiye, Başvuru No. 4327/02, Karar Tarihi: 07.10.2008

Schwabe and M.G. v. Almanya, Başvuru No. 8080/08, Karar Tarihi: 01.12.2011

Sergey Kuznetsov v. Rusya, Başvuru No. 10877/04, Karar Tarihi: 23.10.2008

Süleyman Çelebi ve diğerleri v. Türkiye, Başvuru No. 37273/10, 38958/10, 38963/10, 38968/10, 38973/10, 38980/10, 38991/10, 38997/10, 39004/10, 39030/10, 39032/10, 39034/10, 39037/10, 39038/10, 39042/10, 39049/10, 39052/10 ve 45052/10, Karar Tarihi: 24.05.2016

Taranenko v. Rusya, Başvuru No. 19554/05, Karar Tarihi: 15.05.2014

Taşkın ve diğerleri v. Türkiye, Başvuru No. 46117/99, Karar Tarihi: 10.11.2004

The United Macedonian Organization Ilinden ve Ivanov v. Bulgaristan, Başvuru No. 44079/98, Karar Tarihi: 20.10.2005

Wilson, National Union of Journalist ve diğlerleri v. Birleşik Krallık, Başvuru No. 30668/96, 30671/96 ve 30678/96, Karar Tarihi: 02.07.2002

Yeşilgöz v. Türkiye, Başvuru No.45454/99, Karar Tarihi: 20.09.2005

Yılmaz Yıldız ve diğlerleri v. Türkiye, Başvuru No. 4524/06, Karar Tarihi: 14.10.2014

Türk Mahkemeleri Kararları

AYM, *Norm Denetimi*, Esas No. 2014/101, Karar No. 2017/142, Karar Tarihi: 28.09.2017

AYM, Esas No. 1963/16, Karar No. 1963/83, Karar Tarihi: 08.04.1963

AYM, *Abdullah Öcalan Başvurusu*, Başvuru No: 2013/409, Karar Tarihi: 25.06.2014

AYM, *Ali Rıza Özer ve diğlerleri Başvurusu*, Başvuru No. 2013/3924, Karar Tarihi: 06.01.2015

AYM, *Bülent Barmaksız Başvurusu*, Başvuru No. 2014/9771, Karar Tarihi: 21.09.2016

AYM, *Gülsim Genç Başvurusu*, Başvuru No. 2013/4439, Karar Tarihi: 06.03.2014

AYM, *Hint Aseel Hayvanları Koruma ve Geliştirme Derneği ve Hikmet Neğuç Başvurusu*, Başvuru No. 2014/4711, Karar Tarihi: 22.02.2017

AYM, *Hüseyin Demirdizen Başvurusu*, Başvuru No. 2014/11286, Karar Tarihi: 21.09.2016

AYM, *Neşe Aslanbay Akbıyık Başvurusu*, Başvuru No. 2014/5836, Karar Tarihi: 16.04.2015

AYM, *Pak Eğitim İşçileri Sendikası Başvurusu*, Başvuru No. 2015/13767, Karar Tarihi: 29.11.2018

AYM, *Sedat Vural Başvurusu*, Başvuru No. 2014/5559, Karar Tarihi: 25.4.2014

AYM, *Sevim Akat Eşki Başvurusu*, Başvuru No. 2013/2187, Karar Tarihi: 19.12.2013

AYM, *Tayfun Cengiz Başvurusu*, Başvuru No. 2013/8463, Karar Tarihi: 18.09.2014

AYM, *Umut Şimşek ve diğerleri Başvurusu*, Başvuru No. 2014/2976, Karar Tarihi: 09.05.2018

AYM, *Yılmaz Güneş ve Yusuf Karadağ Başvurusu*, Başvuru No. 2015/10676, Karar Tarihi: 26.12.2018

Yargıtay, 16. Ceza Dairesi 2017/632 E., 2018/436 K., Karar Tarihi: 16.06.2016

Yargıtay, 8. Ceza Dairesi 2002/949 E., 2002/7518 K., Karar Tarihi: 17.06.2002

Yargıtay, 8. Ceza Dairesi, 2006/1660 E., 2006/9142 K., Karar Tarihi: 11.12.2006

Danıştay, 10. Daire, 1992/2358 E., 1994/450 K., Karar Tarihi: 03.02.1994

Ankara 16. İdare Mahkemesi, 2017/111 E. ve 2018/585 K.

Aydın 2. İdare Mahkemesi, 2018/336 E., 2018/938 K., Karar Tarihi: 10.10.2018

Eskişehir 2. İdare Mahkemesi, 2018/151 E., 2018/825 K., Karar Tarihi: 20.11.2018

İnternet Kaynakları

www.btg-bestellservice.de 30.03.2019

www.echr.coe.int 08.01.2019

www.emsal.danistay.uyap.gov.tr

www.gazetekarınca.com 05.04.2019

www.hudoc.echr.coe.int

www.hukukturk.com/yargitay-kararlari 09.01.2019

www.inhak.adalet.gov.tr/istatistik 09.04.2019

www.karararama.yargitay.gov.tr

www.kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr

www.legifrance.gouv.fr 08.01.2019

www.legislationline.org 08.01.2019

www.lexuniversal.com 08.01.2019

www.refworld.org 08.01.2019

www.resmigazete.gov.tr 09.04.2019

www.supreme.justia.com 08.01.2019

www.tdk.gov.tr/ 09.01.2019

www.tr.sputniknews.com/turkiye 05.04.2019